

ÜLIÕPILASLEHT

EESTI NAISÜLIÕPILASTE SELTSI
ERINUMBER

MCMXXVII

ÜLIÕPILASLEHT

EESTI ÜLIÕPILASKONNA HÄ'ALEKANDJA

Eesti Naisüliõpilaste Seltsi minevikust 1911 – 1926.

Käesoleval õppeaastal, 1926. a. novembrikuul, pühitses Eesti Naisüliõpilaste Selts oma XV aastapäeva. Ei ole küll tavaliselt 15 aastat kuigi pikk aeg aja perspektiivis vaadatuna, siiski haaravad kõnesolevad aastad võrdlemisi sisurikka ajajärgu, tähtsa peatüki ühe osa eesti haritlaskonna kujunemisel.

See ei ole mitte ainult E.N.Ü.S-i ajalugu, mitte ainult tema minevik, vaid ühtlasi kogu kodumaal õppiva eesti soost naisüliõpilaspere tekkimislugu, tema organiseerumine, ühes selle veneaegsete muredega ja raskustega. Kuna need mured ja raskused on muutunud suurelt osalt minevikuks Eesti iseseisvuse saabudes, Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli asutamisel, kõigi endiste rahvuslike ja sooliste kitsenduste kadudes, ei ole vast huvituseta pilku heita Eesti Naisüliõpilaste Seltsi, selle Tartu naisüliõpilaskonna organiseerumise hälli, möödunud aastalle.

Eesti Naisüliõpilaste Seltsi minevik on lähedalt seotud eesti akadeemilise naise minevikuga. On raske kõnelda Eesti Naisüliõpilaste Seltsi saamise loost, jättes hoopis kõrvale eesti akadeemilise naise ajaloolise arenemiskäigu.

Ei ole täpselt teada, kunas astus ülikooli esimene eesti naine, kuid igatahes oli see alles käesoleva sajangu alul. Et eesti naisüliõpilaste arv kasvab alles selle aastasaja teisel kümnel, on

seletatav ajalooliste sündmustega, vastavate võimaluste arenemisega. Alles peale 1905. a., kui puhusid Venemaal vabamad tuuled, avaneb naisele vene akadeemia. Kuid vaevalt on pääsnud ülikooli esimesed naisüliõpilased, kui suletakse ülikool jällegi noile. Sisseastunud ei sunnitud välja astuma, kuid uusi ei võetud juure. Jällegi kadus võimalus omandada kõrgeimat haridust vene ülikoolides, ühtlasi kodumaal. Lääne-Euroopa ülikoolidesse pääsid ainult üksikud — juba puht majanduslikel põhjusil.

1908. a. paranesid olud. Tartus avatakse kahed kõrgemad erakursused: prof. Jassinski ajaloo-keeleteaduslikud naiskuulajajale, prof. Rostovtsev'i loodusloo-arstiteaduslikud mõlemaist soost kuulajajale. (Ühes paljude teistega astusid esimestena noile kursusile E.N.Ü.S-i praegused vilistlased — keeleteadlane A.Krims-Kotkas ja dr. L. Mahlstein-Männik.)

Kõrgema hariduse omandamine oli seotud tol ajal veel raskustega. Ei annud ju tolleaegne naiskeskkool tarvilikku eelharidust ega õigusi. Kõpuseksameid tuli õiendada vastavate komisjonide ees meesgümnaasiumide juures. Samuti ei annud kõrgemad kursused õigusi. Diplomi omandamiseks tuli õiendada eksameid väljaspool kursusi ülikoolide juures, mis ei olnud lubatud esialgu isegi Tartu Ülikooli juures.

Vaatamata eelpool nimetatud kitsendusele ja

piiramisile kasvab aegajalt naiskuulajate arv. Avenenud võimalus, omandada kõrgemat haridust kodumaal, leiab elava vastuvõtu eesti edasipüüdjate naiste poolt. Sõidavad kodumaale nii mõnedki Vene linnus õppivaist naisist. Nii mõnigi noor hakkab ette valmistuma edasiõppimisele juba keskkoolis.

Tartu kursuste avades oli kuulajate koosseis õieti internatsionaalne: sinna oli kogunenud küll sakslasi, juute, väikevenelasi, grusiinlasi j. t., kõige pealt aga venelasi, mistõttu valitsev õhkkond oli täiesti venepärane. Vene keel ja meel valitses mitte ainult töös loenguil, harjutusil, vaid ka täiel määral kuluaares. Kursusile astunud üksikud eesti soost naiskuulajad kadusid (väliselt muidugi) oma vähesuse tõttu pea täiesti sellesse õhkkonda; oli isegi raske üles leida ja tutvuneda oma rahvusest kaaskuulajatega. (Peaaegu paradoksaalne — oldi ju kodumaa pinnal.)

Sarnane olukord ei saanud ega võinudki rahuldada eestlasi. Ja nii tekibki, alul ebamääraselt, hiljem omandades ikka kindlama kuju, soov koondada oma, s. o. eesti rahvusest naiskuulajaid, soov neid ligindada teineteisele, neid ühendada, et luua rahvuslik organisatsioon eesti soost naisüliõpilastele, kuna ei suudetud rahuldada mitterahvuslike „kružokkidega“. Neil motiividel sündiski esimene eesti naisüliõpilaste organisatsioon — Eesti Naisüliõpilaste Selts.

Seltsi asutamise protokollid ei ole alal hoidunud olude sunnil. Vilistlaste asutajate-liigete mälestuste järel on Eesti Naisüliõpilaste Seltsi asutamismõtte tekkinud prof. Jassinski kursuste kuulajate hulgas. Naisüliõpilaste rahvusliku koon-dumise mõtte oli niivõrt selge, selle tarvidus niivõrt endastmõistetav, et asuti otsekohe vaimustusega mõtte teostamisele. Alul käidi koos juhuslikult, kusjuures arutati küsimust, kuidas viia ellu tekkinud mõtet. Oli ette näha raskusi, mis esine-mas maksva olukorra juures rahvusliku seltsi kinnitamisel, kuid loodeti võita takistused. Selle juures oli kandvaks põhimõtteks: ühendada võimalikult kõik eesti naisüliõpilased, et neid päästa oma rahvusele, et neid liikuma panna oma rahvuskultuuri edendamiseks ning et omada üheõiguslik selsu-koht tolaeagse Tartu üliõpilaste peres.

Selle mõttega ühines prof. Rostovtsev'i era-ülikooli naiskuulajaid, ja 1911. a. sügisel peeti ära esimene kursustevaheline nõupidamine (L. Martna korteris, Vene tänaval), mis sai ühtlasi Seltsi asu-tamiskoosolekuks, nagu kirjutab omis mälestusis asu-

taja liige, praegune vil! L. Einbund: „koosolek tun-nistas tarvilikuks eesti soost naisüliõpilaste koon-dumise seltsiks, ning valis toimkonna põhikirja väljatöötamiseks.“

Kahjuks on võimata kindlaks määrata praegu selle, Seltsile ajaloolise koosoleku, täpne daatum, samuti ei ole võimalik täpselt ka konstateerida Seltsi asutajate liikmete koosseisu, kuna Seltsi doku-mendid esimesist aastaist on pidanud kuuluma hävitamisele mitmel korral pörandaaluse tegevusega seotud hädaohtude tõttu.

Esimeseks otsekoheks ülesandeks oli nõu-tada Seltsile ametlik kinnitamine. Kahe kursuse ühist seltsi võis kinnitada ainult õppekonna kuraator ja sellepärast otsustatakse saata esindajad kuraator Prutšenko juure tema Tartus viibimise ajal. Kuid ta ei kinnita Seltsi põhikirja, saates esindajad tagasi küsimusega: „Кто вам дал эту мысль? Тэниссон?“¹⁾ Selle iseennustava küsimusega oli kuraator väljendanud põhjuse, mispärast ei tahtnud ta kinnitada E.N.Ü.S-i põhikirja. Ta nägi siin tekkivat uut rahvuspoliitilist organisatsiooni, seda tuli aga takistada rahutusaastaile järgnenud reaktsiooni ajale omase tendentsi põhjal.

Väljapääsuteed otsides taheti kasutada teist võimalust — kinnitada kaks eriseltsi kummagi kur-suse juures eraldi ja siis omavahel ühineda. Ka see ei õnnestunud, sest kursuste poolt ei tahetud kinnitada puht-rahvuslikku organisatsiooni, küll aga niisugust, kus liikmeiks ka venelasi j. t. Niisuguse seltsi järele ei tuntud aga tarvidust. Jätkati võimaluste otsimist rahvusliku seltsi kinnitamiseks, mis teostus alles aastaid hiljem. Seni oldi sunnitud teotsema pörandal all.

Esimeseks juhatajaks valitakse Amalie Krims-Kotkas. Omis „Memuaares“ Seltsile kirjutab ta selle aja kohta järgmist: „Kuna Seltsi lega-liseerimisest ei võinud olla esialgu juttugi, käisime koos erakortereis, „pörandal all“, mis oll lubamata ja kardetav tolaeagseid seadusi silmas pidades. Tulime üksikult, et mitte tõmmata eneste peale politsei tähelepanu; vandeseltslastena arutasime küsimusi ning päevamuresid, mille keerdsõlmeks oli Seltsi kinnitamise küsimus“. Ja edasi, puudutades Seltsi sisemist elu, Seltsi sisemisi huve jne., kirjutab ta: „Olime alles võõrad teineteisele, nii siis oli üks esimesist ülesandest arendada oma-vahelist sõprust ja arusaamist. Ka puudusid meie rühmitusel omad traditsioonid, tuli asuda nende loo-misele . . . .“

1) „Kes andis teile selle mõtte? Kas Tõnisson?“

Kõige vanem alalhoidunud dokument on eestseisuse koosoleku protokoll 10. märtsist 1913. a. Sel koosolekul otsustatakse esineda ettepanekuga Seltsi liikmeile astuda in corpore „Noor-Eesti“ liikmeiks ning edasi teotseda seal „Naisrühma“ nime all. See otsus teostati ning hääde tagajärgedega, sest vil! Krims-Kotkas'e kirjutusest loeme: „Said võimalikuks järjekindlad eestseisuse ja üldkoosolekud, võimaldus ka järjekindlam omavaheline läbikäimine selle tõttu, et seltsi liikmed end üles kirjutasid fiktiivselt „Noor-Eesti“ liikmeiks, kusjuures Eesti Naisüliõpilaste Seltsil võimalus oli koos käia Noor-Eesti Naisrühma nime all „Noor-Eesti“ ruumes“.

Seda vastutulelikkust „Noor-Eesti“ poolt mäletavad E. N. Ü. S. ja tema asutajad liikmed tänuga, alla kriipsutades hääsoovlikkust ja sõbralikkust, mis saanud osaks neile säältpoolt.

Sellega avanes võimalus asuda Seltsi sisemise elu korraldamisele, omandada kindlam ilme. Peetakse korrapäraselt koosolekuid, korraldatakse omavahelisi vaielus- ja läbirääkimisõhtuid, mis omaltpoolt kaasa aitavad liikmete omavahelisele tutvumisele ja ühistunde süvenemisele. Asutakse organisatsiooni kindlamale korraldamisele, töötatakse välja sihtjooned Seltsi kodukorrast.

Hoogsama kooskäimise ja kindlama organiseerimisega kasvab ühtlasi ka Seltsi kui terviku enesetunne, kasvab enese jõutunne, mille tulemuseks tahe avaramaks teotsemiseks. Nii asutaksegi Seltsi välistegevuse võimaluste otsimistele. Kuid siin esinesid takistused. „Igasugune esinemine väljaspool „Naisrühma“ nime oli Seltsil kui illegaalsel asutisel võimata,“ kirjutab vil! Krims-Kotkas: „Tehti katseid astuda läbikäimisesse teiste üliõpilasorganisatsioonidega, mis jäi aga alul vagaks sooviks, sest mingisugusest tunnustamisest nende poolt ei võinud olla juttugi.“

Raskusi ei teinud ükski E.N.Ü.S-i kui organisatsiooni mittetunnustamine teiste (legaalsete) üliõpilasorganisatsioonide poolt, nimelt kirjutab sama vil! edasi: „Igal üksikul Seltsi liikmel tuli võidelda oma kui naisüliõpilase mõtte eest meesüli-

õpilaste ees, seda enam, et ka seltskonna arvamine oli pahatihti naisüliõpilaste vastane.“

Eesti akadeemiline naine — eesti naisüliõpilane — oli alles võõras nähtus mitte ainult seltskonnas vaid ka üliõpilaskonnas eneses. Tuli võita seisukoht siin ja seal. Selleks tuli selgitada kõige pealt iseenele, mis tahtis olla eesti akadeemiline naine.

1913. a. kevadel on E.N.Ü.S-il, nagu juhatuse aruandest selgub, 24 liiget ja 1 vilistlane. Nimelt, astus Seltsi esimese vilistlasena dr. phil. J. Rebane-Sild, olles lõpetanud Helveetsias Berni ülikooli. Liikmete omavahelist vahekorda puudutades toonitavad tollaegsed liikmed üldiselt valitsevat kooskõla ja tihedat sõprust. See üksmeelne kokkuhoid on seletatav vähese liikmete arvuga kui ka tollaegsete ühiste muredega, mis olid seotud Seltsi asutamisega.

Vil! A. Krims-Kotkas,
E. N. Ü. S-i esimene juhataja

Kõige põnevamaks punktiks Seltsi pörandaalusel ajajärgul oli legaliseerimisküsimus. Ikka ja ikka jälle otsitakse teid ja võimalusi selle teostamiseks. On ajajärke, kus pea iga Seltsi koosoleku päevakorrast võime leida kinnitamisküsimuse.

6. mail 1913. a. koosoleku protokollist loeme: „Seltsi kinnitamine jäeti lahtiseks sügiseni, kuna oli teadmata, millal sõidab kuraator“. Nagu näha oodati teda Tartu. Asjaolu, et õpekonna kuraatori isik oli vahepeal muutunud (kuraatoriks oli nimetatud Štšerbakov) andis vist julgust esineda uuesti kuraatorile kinnitamispalvekirjaga. Kuraator sõitiski, kuid kasu see ei toonud E.N.Ü.S-ile, kuna kuraator ei arvanud hääks vastu võtta isegi Seltsi saadikuid.

Sügisel 1913. a. otsustatakse saata põhikirli Riiga kuraatorile kinnitamiseks. Sellele järgneb 6. novembril 1913 a. järgmine vastus: „Eesti naiskuulajate selts võib saada asutatud 4. märtsi 1906. a. seaduste kohaselt ainult väljaspool kursusi“¹⁾. Kuraatori vastuse järgi tuli nõutada kinnitust hoopis teistsuguseil vormilisel alusel ja nimelt kuberneril

Sügisel 1913. a. otsustatakse saata põhikirli Riiga kuraatorile kinnitamiseks. Sellele järgneb 6. novembril 1913 a. järgmine vastus: „Eesti naiskuulajate selts võib saada asutatud 4. märtsi 1906. a. seaduste kohaselt ainult väljaspool kursusi“¹⁾. Kuraatori vastuse järgi tuli nõutada kinnitust hoopis teistsuguseil vormilisel alusel ja nimelt kuberneril

1) Общество слушательниц эсток может быть учреждено лишь вне учреждения курсов согласно правилам 4. марта 1906. года.

kaudu, nagu see oli ette nähtud 4. märtsil 1906. a. väljaantud üldiseis määrusis seltskondlike organisatsioonide asutamise kohta. Sellega oli siis lõpulikult eitavalt otsustatud E.N.Ü.S-i soov, organiseeruda tavalise üliõpilasorganisatsioonina, ja kogu senised vastavad püüded olid osutunud tagajärjetuks lõpulikult. Kui asutatav organisatsioon tahis legaliseeruda üldse, pidi ta taotlema seda avaliku seltskondliku organisatsioonina. Sarnane kuratori otsus, mille üheks kaaluvamaks motiiviks oli tõenäolikkult jällegi organisatsiooni allakriipsutatud rahvuslik ilme, mõjus peale niipaljude äpardunud katsete niivõrt rusuvalt, niivõrt lootusetuna näis seisukord, et juhatus esineb isegi koosolekule ettepanekuga katkestada Seltsi tegevus määramata ajaks, s. o. kuni kinnituse saamiseni.

Kuid mitte asjata ei ole võidelnud Selts mitu aastat enese olemasolu eest, tema elujõud on liig tugev selleks, et alluda äpardusile, ja nii otsustatakse peale ägedaid mõttevahetusi rõhuva enamusega siiski tegevust jätkata, kuigi see oli hädaohtlik illegaalsuse tõttu valitsevas olukorras.

Uuesti asutakse kinnitamisküsimuse arutamisele, kusjuures kaalutakse kaht võimalust: 1) põhikiri ümber töötada ja saata 4. märtsi 1906. a. seaduse järgi kubernerile kinnitamiseks ja 2) „землячество“-na kinnitada Ülikooli professorite nõukogu juures.

Põhikiri töötatakse ümber mõlemite võimaluste kohaselt ning saadetakse kinnitusele 16. detsembril 1913. a.

Kinnitumurede kõrval püsib alati päevakorral ka vahekorra küsimus üliõpilasorganisatsioonidega, ja E.N.Ü.S-i kui organisatsiooni seisukoht üldse. Aegajalt laieneb küll Seltsi tegevus ja läbikäimine teiste üliõpilasorganisatsioonidega. Näiteks kutsutakse E.N.Ü.S. kevadel 1913. a. kaastöele üliõpilaslehe väljaandmisel, kutsutakse osa võtma kõneõhtuist, laulukoorist, Eesti Üliõpilaste Seltsi kodumaa tundmaõppimise osakonna poolt korraldatud soome ja eesti keele kursust; võetakse osa ühes teiste üliõpilasorganisatsioonidega Eesti Rahva Muuseumi pidude korraldamisest. Isegi organisatsioonide vahelisele Asemikude Kogu koosolekuile kutsutakse vahete-vahel E.N.Ü.S-i esindajaid, olgugi et esialgu kaugeltki mitte järjekindlalt.

Ka Karskusliidult kevadel 1914. a. tulnud üleskutse, osa võtta ülemaalisest karskuslennust, leiab vastukõla ning suvel esinevad Tallinnas, Tartus ja

teistes kodumaa linnades ja maal vastavate kõnedega koos Seltsi liiget.

Kuid ühiseis ettevõtteis meesorganisatsioonidega nüüd tihedamini kokku puutudes tekib sageli konflikte ja arusaamatusi, mis osalt seletatav Seltsi ebamäärase ja illegaalse olukorraga.

Kuid oli vahejuhtumusi, mis tekkisid teistsuguseil motiivil. Ühe näite sellest, kuidas hinnati vahete-vahel naisüliõpilast, annab vahejuhtumine soome üliõpilaskonna laulukoori kontsert-külaskäigu puhul detsembril 1913. a., mille üle imestasid isegi mõned tolleaegsed meesüliõpilased. Nii kirjutab sel puhul V. Ernits „Üliõpilaslehes“¹⁾: „Kell 2 peale lõunat oli pidulik lõunasöök soome võõrastele eesti ühendatud üliõpilaste poolt, millest aga ei võtnud osa naisüliõpilased ja „Ühendus“. Esimestele ei saadetud üldse kutset, olgugi et just naisüliõpilasi oli palutud varemni soome võõraste vastuvõtmise eest hoolitsema asjast huvitatud poolelt. Kutsutamatajätmist põhjendati väliselt vormalsete põhjustega: ei olevat Tartu E.N.Ü.R-ga mingisugust vahekorda. Kuuldus aga siiski kahtlevaid mõtteid (tõsi küll mingisuguse üldharuldase kurioosumina, lähemas tulevikus kahtlemata võimatuna), kas maksab kõrgemais kooles õppivaid naisterahvaid üldse üliõpilasteks tunnistada täiel määral, kuna ju neil mõnel olevat tegemata küpsuseksamgi. Pidusöögil peeti vastastikku kõnesid enamvähem ülendatud meeoleol. „Ühendus“ saatis soomekeelse tervitustelegrammi ja naisüliõpilased punaseid roose ühes tervitusega, mis võeti vastu soomlaste poolt hurraa-hüüetega ja elada-laskmisega. Öhtul kaunistasid punased roosid ja „Ühenduse“ poolt saadetud valged nelgid soome võõraste rindu.“

Kuigi see sündmus võib näida küllalt tähtsusetuna, kuid naisüliõpilasile tundus ta tol ajal uue moraalse hoobina; sest organisatsiooni illegaalsusel võis tähendus olla ainult vene politseil, mitte aga kaasvõitlejate-meesüliõpilaste silmis.

Veidi hiljem on sunnitud E.N.Ü.S. mingisuguse konflikti tõttu, mille sisu ei selgu küllaldaselt protokollest, teiste organisatsioonidega lõpetama läbikäimise. Järjekindluse mõttes tuleks tal loobuda pea toimepandavast Muuseumi peo korraldamisest, millest osa võtsid kõik eesti üliõpilasorganisatsioonid. Kuna see oli tehniliselt läbiviimata ja oleks halvanud vahekorda Muuseumiga, otsustatakse häälteenamusega jätkata läbikäimist meesüliõpilasorganisatsioonidega, kuid asuda konflikti lahendamisi-

1) „Üliõpilasleht“ nr. 1, jaanuar 1914.

sele. Selle otsuse tagajärjel lahkusid Seltsist 1914. a. viis liiget toleaegse juhatajaga Lucie Martnaga¹⁾ eesotsas. Järgneb vahejuhtumise selgitamine, mis vältab pikemat aega. Alles üldkoosoleku protokollist 18. sept. 1915. a. loeme: „Konflikt organisatsioonidega on likvideeritud ja meie vahekord paranenud. Üliõpilasseltsid vaatavad E.N.Ü.R-a peale oma keskel kui seltsi aga teiste ees kui fiktiiv liigete peale. „Ühendus“ tunnustab E.N. Ü.R-a kõikide ees seltsiks“.

tajate liikmete tahtmisest abiks olla seal, kus see abi oli hädatarvilik. Samal ajal pannakse alus raamatukogule.

Endiselt põnev ning aktuaalne on Seltsi kinnitusküsimus. 15. septembri 1914. a. üldkoosoleku protokollist loeme: „Juhataja teatab, et Seltsi põhikiri on saadetud uuesti Riiga kinnitamisele.“ Missuguseil põhjusil saadeti ta vahepeal kubernerilt poolt kinnitamata tagasi, selle kohta ei leidu protokollist teateid. Nagu varem, nii talitab ku-

Eesti Naisüliõpilaste Selts 14. XI 26

Ettetulnud vahejuhtumuste tõttu üliõpilaskonnas, veel enam aga ilmasõja puhul väljakuulutatud sõjaseaduse tõttu on Selts sunnitud kontrollima veelgi tõsisemalt omi väliseid eluavaldusi.

Seda suurima huviga aga andutakse Seltsi sisemisile probleemidele. Korraldatakse kõneõhtuid, töötatakse kodukorra kallal, püütakse kasvatada liikmeis kohusetunnet, distipliini mõistet. Töötatakse välja eelnõu abiandmise fondi asutamiseks, kus saaksid toetust puudustkannatavad naisüliõpilased. See kavatsus, olgugi et ta osutus ainult ilusaks utopiaks, kõneleb siiski E.N.Ü.S-i asu-

berner ka teistkordselt, jättes nähtavasti ka sel korral seletamata tagasisaatmise põhjuse. Hiljem jõuti selgusele, et põhikirjas leidusid vead. Põhikiri parandatakse ning otsustatakse esitada kinnitamiseks kubernerile tema Tartus viibimise ajal. Sel puhul saadab Selts oma esindajad tema jutule, kes tagasi tulles toovad kaasa kurva teate, et Seltsi enne sõja lõppu ei kinnitata. Sellega oldi siis jällegi jõutud kategoorilisele ei-ni.

Sügispoolaastal 1915. a. liitub juure sõja tõttu endiseile muredele veel uus mure, ühine kõigile eesti üliõpilastele — Tartu Ülikooli evakueerimise küsimus. Vaevalt olid sel aastal liidetud prof. Jassinski kõrgemad kursused ülikooliga, kuulajad

1) Astus hiljem Villistlaskogusse tagasi.

saanud Keiserliku Ülikooli täisõiguslikuks üliõpilasiks, kui seda edasiõppimise võimalust oli ähvardamas jällegi hädaoht. Loomulikult ei saanud meie naisüliõpilased jääda siin rahulikeks pealtvaatajaks, seda enam, et otsekohesele õppehuvele liitus küsimuse rahvuskultuuriline tähtsus. Ühes teiste üliõpilasorganisatsioonega võtab E.N. Ü.S. osa koosolekuist ja toimekonnist, kus arutatakse ülikooli evakueerimisküsimust. Üksmeelselt ja energiliselt (ajakirjanduses jne.) esitatud ülikooli evakueerimise vastane meeleolu — mitte ainult üliõpilaskonnas, vaid kogu kohalikus seltskonnas — mõjus kaasa selleks, et otsustati küsimuse seisma panek vastavate võimude poolt. Ülikooli töö ja elu kajus rahulikku rõõpasse.

Kuna ülikool 1915. a. alates vastu võttis naisüliõpilasi kõikidesse teaduskondadesse peale usuteaduskonna (endiselt maksvaks jäid muidugi täienduseksamid vene keeles, ladina keeles, matemaatikas, füüsikas ja ühes uues keeles poeglaste gümnaasiumi õppekava ulatuses), asutakse avanenud võimaluste kasutamisele ja isegi nende propageerimisele. Nii otsustatakse kevadel 1916. a. esineda ajakirjanduses artikliga naise kõrgema hariduse kohta — sihiga, huvi äratada kõrgema hariduse vastu naiskeskkoolide lõpetajate hulgas. Taheti neid üles kutsuda astuma kõrgemasse õppeasutusse. Sellekohane artikkel ilmus ka 1916. a. maikuul „Postimehes“, kuhu aga toimetus omalt

poolt lisas juure märkuse, millega tõsiselt hoitakse naise astumast ülikooli; sinna mingi ainult need, kes majanduslikult kindlustatud ja kel tõsine huvi teaduse vastu, milline argument nähtavasti ainult naise kohta soovitatavaks peeti. Nii vähe-julgustavalt suhtus tolleaegne avalik arvamine naise kõrgemale haridusele.

Ikka veel otsustamata on Seltsi kinnitamisküsimus. Tahetakse pääseda sellest ebaloomulikust ning tülitavast seisukorrast, mille toob kaasa illegaalsus enesega. Pööratakse nõu küsides juristi poole, kes soovib talitada Peterburis asuva E. Ü. S. „Põhjala“ eeskujul, kuid selgub, et Põhjala on asutatud Ülikooli lõpetanud isikute poolt. E.N. Ü.S.-i ei ole aga sel ajal nii palju vilistlasi, sel leparast ollakse sunnitud loobuma sellest mõttest.

Seltsi elamisvõimalused on piiratud veelgi enam revolutsioonielse tsaarivalitsuse režiimi tõttu. Koosolekuil käia on veelgi hädaohtlikum, samuti hädaohtlik on alal hoida pabereid, mis andsid tunnistust Seltsi kui niisuguse pörandalusest olemasolust. Sellega on seletatav, et dokumendid Seltsi algpäevilt ei ole hoidunud alal.

Vene revolutsiooni lahtipuhkemine 1917. a., saades pöördepunktiks meie poliitilises ja ühiskondlikus elus, sai ühtlasi pöördepunktiks eesti naise haridusloos. Sellest peale on ülikooli pääsmine vaba nii mehele kui naisele.

Revolutsioon tõi pöörde ka E.N.Ü.S.-i ellu.

Mälestus-katkeid varemagest naisüliõpilaste elust.

Mälestusil on väga visa hing. Nad peituvad ajutiselt su mõtterägastikus, aga siis roomavad nad jälle nagu kiuste su mälu kraanile, kas sind salvates või kallistades.

On möödunud ligi poolteist aastakümnet. Aegahelikus on see silmapilk, kuid inimelus kogu rida ot-singuid, katseid ja võitlusi paremuse eest.

Mäletan. Looduses hõiskas ilus september omas kollakas-punases värviharmoonias, kui vana „Dorpat“ hõljutas mind omal kägiseval küüruil Peipsilt Emajõge mööda Tartu sadamasse.

Patukahetsejana astusin esimest kord pinnale, mis tundus mulle pühana, sest eesti rütreina olin patustanud oma isamaa vastu. Olin ligi tosin aastaid veetnud Moskvas, kus omandanud ka keskkooli hariduse. Tundsin hästi Tolstoi'd, Dostojevski't, Puškin'it, kuid Kreutzwald'i, Koidula't vaid kooli lugemiku kaudu.

Olin näinud Nikolai II mitu korda palgest-palgeste, kuid „Vana-Jaani“ teadsin ainult „Tähtraamatu“ järgi.

Ah jah, ükskord olin näinud teda siiski lapsena ühel laiupeol.

Mäletan, kuis „Jaan“ kargas pukki, rehas käega, raputas pääd, hüüdis hurrraaa . . . ja kübarad lendasid õhku nagu vareste parv.

Mul, lapselgi, käis värin üle keha nagu minuteil, kus rahvas kirikus laulis oreli saatel kolmkord „Püha“.

Mu hõimkond leidis ka, et mul olevat „kange vinne maik man“.

Nii siis oli otsustatud: selle asemel, et minna tagasi Moskvasse, kus nia olin amefis, sõitsin Tartu, et kõrvaldada õpilasena vene maiku eesti võrsidega.

Esimesed sammud viisid mind ülikooli juure. Aukartuses peatusin selle antiik-kolonnidega massiivse ehituse ees, vene ristikesega harjal.

Säält lonkisin teerada mööda Toomemäele. Silm peatus pagana- ja ristiusu jäänuseil. Kui sõbralikult puhkasid kõrvu ohvrikivi ja tempelvarel Laskusin pingile. Kõrv püüdis muinasaja tammehiie kohinat, kuid kohisesid vaid kuused, männid, kased! Tundsin olevat enda nii üksiku ja võõra kodulinnas.

Samal õhtul tabas mind veel õnnetus võõraste-majas: kaotasin poole ülikooli jaoks teenitud rahast, nimelt 75 rubla, mis tähendas tol ajal kogu kapitali minusugusele.

Iseenesest langeb ära Seltsi kinnitamisküsimus, mille kallal oldi vaeva nähtud aastaid. Esimest kord nimetab Selts end avalikult Eesti Naisüliõpilaste Seltsiks.

Revolutsioonigaegsed ilusad ideed ja õilne optimism leidis vaimustava vastuvõtu E.N.Ü.S-i poolt. Kogu revolutsiooni aeg võeti osa nii üldiseist kui üliõpilaste ühiseist ettevõttest. Ühiselt tehakse eeltöid 1917. a. kevadel ärapeetud eesti üliõpilaste kongressiks, võetakse osa agitatsiooni kursusist ning suvel üliõpilaste poolt korraldatud ülemaalisest revolutsiooni ideede agitatsioonist. Üliõpilaste „Vanemate kogu“ valimisel esineb Selts „Eesti üliõpilasorganisatsioonide“ nimekirjas ning saadab sinna kaks oma esindajat.

Revolutsioon lõi avaramad võimalused ülikooli pääsmiseks, mistõttu naisüliõpilaste arv Tartu Ülikoolis otsekohe kasvab. Ka E.N.Ü.S., tol ajal veel ainuke naisüliõpilasorganisatsioon Tartus, kasvab oma liigete arvu poolest. Kuid segaste olude ja valitseva korterikriisi tõttu puudub Seltsil isegi oma korter, koos käia saadakse ainult erakortereis vil! vil! ja ksv! ksv! pool, mida liig vähe korralikuks asjaajamiseks kui ka omavaheliseks tutvunemiseks. Mainitud kooskäimised kujunesidki peamiselt juhatuse ja üksikute vanemate Seltsi liigete vaheliseks, mistõttu Seltsi liikmed ja eriti juurdetulnud jäid teineteisele võõraks isegi väliselt, samuti võõraks jäi viimseile Selts oma põhikirja, kodukorra ja mine-

vikuga. Seega on seletatav ka Seltsi arvulise tõusule parralleelselt ilmsiks tulev langus sisemises kooskõlas.

Kevadpoolaastal 1918 leitakse korter (Jaani tänavale) — tühi, möbleerimata tuba, kuhu Seltsil midagi ei ole asetada peale kahe pika pingi. Vaevalt suudeti seal ära pidada üks koosolek, kui okupatsiooni vägede sissetuleku järele Selts pidi kaduma uuesti pöranda alla. Oli ta ju okupatsiooni valitsuse silmis jällegi illegaalne.

Kuna saksa okupatsiooni distsiplineeritud politsei võimu ajal igasugune pörandaalune teotsemine ei olnud mitte ainult äärmiselt hädaohtlik, vaid sai ühtlasi peaaegu võimatuks ja kuna pealegi boikoteerides Saksa ülikooli Seltsi liikmed suuremalt osalt laiali sõitsid, on Selts sunnitud ajutiselt katkestama oma tegevuse. Täisvoliliseks E.N.Ü.S-i esindajaks ja huvide kaitsjaks laialise vabadusega iseseisvalt toimimiseks määratakse Seltsi agaram tegelane, tolleaegne juhataja O. Mirka.

Kodumaa pääsedes okupatsiooni režiimist, tema siirdumisel oma kangelaslikule vabadusvõitlusele, sai kogu meie aatelsele noorsoole tõukejõuks ainult üks idee — isamaa, omariiklus, vabadus. See oli, mis köitis, mis tõmbas kaasa ja virgutab tegevusele. Ei suudetud jääda passiivseks pealtvaatajaiks, kui kõik meeskaasvõitlejad tõttasid relvaga väerinnale isamaad kaitsma, vaid astuti hulgaliselt „Punasesse Risti“, abiandmiste komiteedesse, „Ühistööd“ korraldama jne.

Teisel päeval leidsin enesele sooja ja puhta toa üllilahke pererahvaga.

Välja puhanud, otsisin üles oma ülikooli: „Высшие женские курсы Ясинскаго“, mis asus Riia tänaval, Puškini tütarlaste gümnaasiumi ruumes. Väliselt kui ka seesmiselt tore ehitus, kõrgete, valgete ja puhaste ruumidega. Paberid olid enne mind kohale jõudnud, ja ma võisin otsekohe aset võtta päris kuulajana.

Järgmisel päeval oli esimene loeng. Koridoris liikusid kuulajate salgad. Igalt poolt oli kuulda ainult vene keele suminat . . .

Akadeemiline veerand andis käsu koguda auditooriumi, mille otstarvet täitis üks keskkooli klass.

Professori ootel näis aeg igavikuna. Mõtted lendasid läbi maailmade.

Õpilase pingil istudes kujutasin ette suurlinna amfiteatritaalisi auditooriume ja nende targanõoga kuivi professoreid.

Vene sumin vaikus. Kantsli ilmus pikk, tugev, türgisultanitaoline härra. Hirm lendas teda nähes läbi kontide. Ootas ainult ta kõuekombel mürisevat häält. Kuid ei! Ta asetab rahulikult enese laiale tugitoolile, toetas põse käsivarrele, sirutas musta läbipuuriva pilgu

üle päädehulga, ja kõrvu küünis lai, sügav, mahe rinnahääl. Kõneaineks oli „Русская правда“.

Veel praegugi kumisevad kõrvus ta sõnad: „Что старшие скажутъ, на томъ младшие стануть“ . . . Ei tea, kas see oli see aukartus või lihtsalt õpilase hirm, kuid juba kaugelt teda märgates olin alati kadunud teiste hulka. Eksameil oli ta aga lahkus ise. Eksam ei tundunud sugugi mingi teaduse tagavara kontrollina, vaid oli nagu täiendav kaksikkõne ajaloo suuruste ja nende tegude üle.

Tuleb meele veel üks teine loeng. See oli kunstimuseumis. Poolrõngana asetusime teatava kuju ümber. Tarbekorral nihkusime säält oma toolidega ka edasi. Professoriks oli keskmiskasvu lätisoost härra, saksa murrakuga, kes oli päris armunud oma tardunud kujudesse. Millise õrnusega paitas ta loenguseletuse jooksul oma pika näitekepigiga iga tähtsamat piirjoont. Tõsist valu sünnitas talle iga murdunud nina või restaureeritud sõrmeots. Ta vaimustus kandus ka kuulajaisse . . .

Mõne päeva jookul olin ümbritsetud vene lahkusist. Olin tutvunenud Ziinoiškate ja Niinoiškatega, olin neile juba „sina“ ja „Marusja“, kuid eesti sõsaraid ei leidnud seni veel ühtki . . .

Kord koridoris lendas mu kõrvu ütelus: „Kule!“

Kangelasliku võidu ilusamaid tulemusi on oma rahvusliku ülikooli avamine oma demokraatlikus vabariigis, millega algab uus ajajärk ka eesti üliõpilaskonnas.

Need riiklikud ja ühiskondlikud vapustused olid katkestanud E.N.Ü.S-i tegevuse 1½ aastaks, mis algas uues õhkkonnas Eesti Vabariigi Ülikooli juures.

22. okt. 1919 koguvad ühes erakorteris mõned vil! vil! ja ksv! ksv!, et alustada uuesti Seltsi tegevust. Need vähesed kokkutulnud Seltsi liikmed moodustavad oma keskelt kolmeliikmelise toimkonna (L. Einbund, S. Pruuden ja V. Kenn), kellele ülesandeks sai Seltsi uuesti organiseerida. See toimkond asus otsekohe endiste liikmete koondamisele, töötas välja endise venekeelse Seltsi põhikirja alusel uue põhikirja kavandi, mis juba

toimkonna poolt kokkukutsutud Seltsi koosolekul vastu võeti ning selle järele esitati Tartu Ülikooli Valitsusele kinnitamiseks.

Kuni eelmise peakoosolekuni otsustatakse tunnistada Seltsi liikmeiks kõik, kes seni kuulunud liikmete nimestikku, olgugi et mõned nendest olnud pikemat aega Seltsist eemal, kuna eemalviibimine on olnud ehk vast olude sunnil. 14. nov. 1919 kinnitab Ülikooli Valitsus Eesti Naisüliõpilaste Seltsi põhikirja. Sellest peale teotseb Selts üheõigusliku liikmena Tartu üliõpilas-organisatsioonide peres.

Algab laiem ja vabam tegevusajajärk kõikidele eesti üliõpilas-organisatsioonidele. Ühiselt asutakse otsekohe, nüüd juba ühegi välise takistusega, tööle, kõigi üliõpilaste (resp. üliõpilas-organisatioo-

Küll teritasin oma kuuldeaparaati ja püüdsin näha saada hüüdjat, kuid asjata . . .

Möödus mõni nädal. Ühel päeval leidsin kuulustahvlilt teadaande: „Iga kuulaja märkigu oma nimi ja aadress laualepandud raamatusse!“

Registreerimisraamatut tarvitasid paljud, mille juures tahtmatult silma puutusid kaks lahutamata sõpra. Üks neist oli tõmmukarva, sihvakas, elava ja kärsiu iseloomuga neiu, kes ikka kuhugi ruttas ja jooksis — jooksis ja ruttas. Teine oli esimesest kriipsu lühem, blond, sinisilmaline ja kõlava naeruga lõbus neiu. Iga-päev olid nad nagu hagijad registreerimisraamatu kallal nuhkimas.

Läksin ja pitserdasin omagi nime kaante vahele — ja näe, kohe olid mõlemad jälle raamatu kallal. Mulle tegi see päris lõbu. Nende näoliigutustest aga paistis, et mu nimi polnud neile tähtsusetu. Nad tormasid kohe minu juure ja tutvustasid endid päris sula eesti keeles.

Selgus, et neil oli tekkinud mõte asutada „Eesti Naisüliõpilaste Seltsi“, ja sellele õngitsetigi nimede registri järgi eesti soost naisüliõpilasi. Kohe paluti mind esimesele tutvunemis-teeõhtule.

Tore! Sõsarad olid leitud. Mitu päeva ette pö-desin õelikku palavikku.

Määratud päeval lendasin pidumajja, mille saalist kostis kõrvu saksakeelne romanss klaveri saatel. Laulis üks blond neiu, kes ette kandis veel mitu saksa laulu. Olin vähe üllatatud, kuid mind rahuldati teatega, et neiu õppivat laulmist, milleks olevat sündsamad saksa laulud, ja seetõttu olevat ta harjunud nendega rohkem. Eesti laulud kõlasid vaid ringmängel.

Külm ja elutu oli esimene koosviibimine. Kogu õhtu olin jäetud enese hooleks. Kuigi mõnega sain vahetada ainult paar lauset, kuulsin ütelse: „Vene mur-rakuga preili“. Ei julgenud suud avada enne, kui mõt-teis lause oli kokku säetud.

Olin venelase hulgas Moskvas teisiti harjunud, sest Südavenemaal ei tuntud teravat rahvusküsimust.

Muulane asetati alati aukohale. Nii siis, olin esialgu peffunud oma kaaslaste õelikkuses.

Ka järgnevail koosolekuid tundus külmus vahekorras. Kahtlesin isegi, kas edaspidi maksab enam koosolekule minna. Kuid läksin siiski. Hiljem märkas, et teisel oli omavahel küllalt soojust ja sõprust. Küsisin endalt, kas ei peitu süü minus eneses. Olin ju neile võõras, eksinud siia koguni teisest ilmakaarest ja ümbrusest.

Hakkasin ise neile lähenema ja tõsi! — jõudsin otsusele, et eestlasele peab liginema ise, kui vajad tema sõprust, kuna venelane otsib ise sinu enne üles.

Mõne aja pärast olin omas uues ümbruses nii kodunenud, et Ziinoiškad-Niinoiškad ununesid ja „vinne maik“ kadus.

Algasin tutvust ka „Noor-Eestiga“. Lugesin ahnelt kõike, mis kätte puutus. . . . .

Selts oli illegaalne. Kõik meie püüded legaliseerida, liikati tagasi võimude poolt. Koosolekuid käidi salaja ühe või teise ksv! ksv! pool. Mõeldi välja mõnele liikmele sünnipäev, ja teetassi juures arutati küsimusi. Asju aeti koduselt. „Palun sõna!“ oli veel üleliigne. Asjaajamise pabereid neelas kohe tuli.

Kõige rohkem koosolekuid peeti Tolstoi tän. vil! R. juures, kellel olid kõige avaramad ruumid selleks, mis asusid päälegi ka kesklinnast kaugemal.

Mäletan üht koosolekut. Oli juba üle kesköö, kui lahkusime korterist kahehaaval. Olime hiilunud vaevalt tänavale, kui pimedusest ligines „tärniga“ mees. Arvasime, et on muidugi meie järel luuraja politsei. Hakkasime „vadima“ ja formasime nurga taga olevasse hoovi. Hinge kinni pidades piilusime säält „tärnikandjat“, kuid see oli ainult keskkooli direktor. Hirm oli sääduse ees! . . .

Kihas-kahas teade: kuraator Prutšenko Tartus. Astuti kokku ja otsustati kasutada juhust, et registreerida Selts amelikult ja ilmuda selleks isiklikult „suu-

nide) ühiste huvide teostamisele, ühiste sihtide ja töökavade ülesseadmisele eesti üliõpilas-organisatsioonide-vahelises Asemikkude Kogus (esitajad igast organisatsioonist), kus ka välja töötatakse meie üliõpilaskonna kui terviku moodustamiseks esimesed sihtjooned.

Oma üliõpilaskonna organiseerimistähe all seisab õieti kogu esimesel, osalt ka järgnevail E. V. Ülikooli aastail, nagu kogu meie üliõpilas-organisatsioonide, nii ka E.N.Ü.S-i elu.

Nagu kogu see ajajärk, kantud avaraist suurist ideist, tervele eesti rahvale on intensiivne loomise ning ühiskondliku ülesehitamise aeg, nõnda on ta seda ka täiel määral kogu tolaeagsele üliõpilaskonnale; täiel määral, ehk küll loomulikult kitsamais piires, ka E.N.Ü.S-le.

Kuna meie üliõpilaskonna loomistöist on kõneldud mujalgi, ei taha peatuda meie siinkohal sellel küsimusel pikemalt. Võiks nimetada vast ainult, et E.N.Ü.S-i tolaeagseist protokollist näeme, et pea igal koosolekul äärmise huviga arutati üliõpilaskonna keskkorralduse küsimust, nii põhimõtteliselt kui praktiliselt — küll välja töötades omi ettepanekuid esitamiseks oma esindaja kaudu, küll kaaludes mujalt esitatuid. Seda intensiivsemalt oldi huvitud küsimusest, et Seltsi esindajad (Seltsi liikmed T. Reistal ja S. Pruuden) organisatsioonide-vahelisel läbirääkimisel olid vaimustatud üliõpilaskonna kui terviku idee kandjad.

Väliste huvide kõrval asutakse sama intensiivselt ka Seltsi sisemisele korraldamistööle. Veel 1919. a. sügispoolaastal õnnestub leida ajutisel juhatusel ruumid Seltsile (Botaanika tänavale). Koguvad endised liikmed ja tulevad paljud uued, kuna eesti naisüliõpilaste arv kasvab juba Eesti Ülikooli algpäevil mitmekordseks, võrreldes endiste aegadega. 30. nov. 1919 peetakse ära peakoosolek vil! vil! osavõtul, kus valitakse legaalse E.N.Ü.S-i esimene juhatus (juhatajaks S. Pruuden), valitakse kõnetoimkond, kodukorra toimkond, kes töötas välja juhatuse kaasabil kodukorra, kuna äsjamöödunud segaste aegade tõttu ununemisel uusused, kadunud isegi kodukorra tekst. Samal poolaastal asutatakse ka spordi osakond, silmas pidades kehalise kasva-

tuse tähtsust. Hiljem, Akadeemilise Spordiklubi tekkimisel, likvideeriti see osakond.

Algus oli tehtud. Selts võis asuda oma sisemisele ülesehitavale tööle. Olid saanud uued ajad, uued väljavaated, sihid, uued võimalused, uued ülesanded ja kohustused; vastavalt sellele tuli organiseerida Selts kui niisugune.

Seltsi sisemise elu arendamisel esinevad nii mõnedki raskused. Suur osa vanemaist liikmeist oli jäänud eemale vahepeal Seltsi tegevusest. Viimaseil semestrel juuretulnud liikmed, väga mitmesuguste, sageli erinevate ilmavaadetega naisüliõpilased, olid alles võõrad teineteisele. Puudus side kaasvõitlejate eneste, samuti ka ksv! ksv! ja Seltsi vahel. Sarnane olukord ei olnud küllalt soodne edukaks koostööks. On arusaamatusi ksv! ksv! vahel, tekib tihti vastastikkuse arusaamise puudusel konflikte. Tõi ju Seltsi elu kujundamis-ajajärk enesega paratamatult kaasa terve rea põhimõttelikke küsimusi, mis on aidanud kaasa E.N.Ü.S-i sihi ja ilme määramisele, tema sisemise elu arendamisele, kuid mille üksmeelne lahendamine ei olnud alati mitte kerge. Nii lahkuvad Seltsist põhimõttelikult 1920. a. kevadel neli ksv! ksv!, kes olid hiljem E.N.Ü.S-i „Ilmatari“ asutajaid liikmeid.

Vil! A. Pedusaar
E.N.Ü.S-i vilistlaskogu juhataja

Iseäranis tekitas arusaamatusi

sel kujundamisajajärgul noor- ja tegevliikmete vahekorra küsimus. Siin esines kaks voolu. Osa ksv! ksv!, noored ideelised revolutsiooni lapsed, kes tulnud ülikooli alles Eesti iseseisvuse ajal, tahtsid näha siin täiesti vabameelset, puhtseltsimeheliku vahekorra arendamist; teine osa, kes tundis meie seniseid üliõpilas-organisatsioone, oli valmis üle võtma nendelt ehk küll iganenud, kuid traditsioonidega pühendatud korraldusi ja soovis tugevama distsipliini sisse seadmist Seltsis, kindla astmevahega noor- ja tegevliikmete vahel. Küsimuse põnevuse tõttu kutsutakse kokku 28. veebr. 1920 erakorraline tegevliikmete koosolek, kus otsustatakse tunnistada noorliikmed tegevliikmetega üheõiguslikeks peale hääleõiguse ning ühesuguste vastastikuste kohustustega (T. Reistal'i ettepanekul).

Nii siis sai E.N.Ü.S-i kooselu aluseks: Seltsis valitsegu vaba vaim. Sarnasel alusel, mis

austab ja tunnustab igat isikut, kannatab mitmekesiseid vaateid ja harjumusi, tahtis eesti vabameelne naisüliõpilane rajada oma seltsi, mis pidi saama talle koduks, kus leiaks vastukaja tema parimad püüded ja tahtmised, koduks, mis teda ergutaks iseseisvale ja aatelsele tegevusele. See vabameelsuse ja solidaarsuse põhimõte on püsinud Seltsis alati pühana, on jäänud alaliseks ksv! ksv! omavahelise läbikäimise aluseks, kuigi hiljem tegeliku elu nõuetel on välja töötatud üksikasjalik, kindlakavaline kodukord.

Üks tolleaegist küsimusist, mis kutsus esile vajelusi ja teravusi, oli alkoholi tarvitamise küsimus Seltsi ruumes. Kuigi meil praegu võib tunduda üllatavana, täiesti ebaloomulikuna sarnase küsimuse arutamine naisorganisatsioonis, tuleb meil meele tuletada siinkohal tolleaegist üldist õhkkonda. Kauakestnud sõjakolemuste üldine demorilaseeriv mõju, mis avaldus igal pool, oli vapustanud ka meie kultuuritaotlevat noorsugu.

Nii tuli võidelda ka E.N.Ü.S-s sellega. Propageerides piiramata isikuvabadust, individualismi, mis lubab isikule kõik, nõudsid mõned liikmed, et E.N.Ü.S. ei avaldaks mingisugust keeldu ega halvakspanu alkoholi tarvitamisele ksv! ksv! poolt Seltsi ruumes. Võttes eeskujuks muid üliõpilaskorraldusi nõudsid selle lubamist Seltsi olenguil, kui seda soovisid mõned liikmed. Ägedalt vajeldi ja arutleti isikuvabaduse mõistet ja selle avaldumisvõimalusi. Kui aga ühel Seltsi olengul mõned ksv! ksv! olid demonstreerinud tegelikult oma alkoholi pooldamist, võetakse küsimus kainemale kaalumisele. Rõhuga hääleena-musega võetakse vastu otsus, mis keelab ära alkoholi tarvitamise Seltsi ruumes kui ka Seltsi poolt korraldatavil olenguil. Hiljem ei ole see küsimus üles kerkinud enam kunagi. Karskustnõudva seisukohaga esines E.N.Ü.S. ka hiljem Üliõpilaskonna Edustuses kogu üliõpilaskonna esi-

nemiste suhtes, milline ettepanek ka vastu võeti ja mis ajast peale viimase esinemised on alkoholita.

Nagu öeldud oli Seltsil väga suuri raskusi oma seesmisel elul, oli seda ka väljaspool, sest kunagi ei ole avalik arvamine suhtunud nii pahatahtlikult naisüliõpilasele kui siis. Ajakirjanduses ilmus kibedaid märkusi ning joonealuseid viimaste üle. Seltskond oli harjunud siduma paljuid väärnähtusi naisüliõpilasega ja selle kaudu E.N.Ü.S-iga kui ainsa tolleaegse naisüliõpilaskorralduse organisatsiooniga. Kulus jõudu ja aega enne kui suudeti võita usaldust.

Olgugi et kirjeldatud ajajärk oli segadusterikas ja konfliktideküllane, ei puudunud selles sisukus, kuna pandi alus paljuile püüetele, mille tulemused on selgunud alles hiljem.

Takistavalt mõjuvad Seltsi tegevusele esialgu korteriolud. Sügispoolaastal 1920 on Selts jälle pikemat aega korterita, kuna selleks on mõõduandvad Seltsi ainelised võimalused kui ka üldine tolleaegne korterikriis.

Peab tõendama, et Seltsil on sageli tulnud võidelda majanduslike raskustega. Iseäranis raske oli 1919 a., kui asutakse Seltsi tegevuse jätkamisele. Seltsil puuduvad hädatarvilikumadki summad asjaajamiseks, puudub raamatukogu, lugemislaud, rääkimata tarvilikust mööblist jne. Et liikmemaksust jätkub vaid jooksvate kulude katmiseks ning Seltsi ülesehitamiseks tehtud võlgade tasumiseks, korraldatakse Seltsi majandusliku külje parandamiseks vilistlaste kaasabil Tallinnas (jõulu vaheajal 1920/1921 kinnine kontsert-ball). Sissetulek võimaldab muretseda klaveri, paneb aluse Seltsi raamatukogule, mida täiendatakse järgmisel aastal samasuguse peo sissetulekuga.

Ajutiselt leiab Selts 1920. a. ulualust kunstikool „Pallase“ ruumes, kes võimaldab Seltsile tarvitada oma ruume kaks öhtut nädalas. Neid öhtuid kasutatakse ametlikeks koosolekuks, korraldatakse kõneõhtuid. Seal mälestab Selts pidulikult

ruse“ ette. Must kleit seljas, sulgkübar pääs, astusid saadikud ksv! ksv! õnnistusel teele . . .

Peagi tulid tagasi pikaksveninud nägudega. Prutšenko olevat kohelnud neid kui suuri lapsi ütlemata viisakalt, kuid peene ironiaga, öeldes: „Milleks teie-suguseile selts? Mida teil sääl teha oleks? Mehed viidavad aega seltsis joomise, vehklemise ja suitsetamisega, aga teie — hakkate vist kohe eesti poliitikat ajama? Ei, niisugune selts küll pole soovitatav sõja ajal! Ja kas pole selles mängus jälle Tõnisson?“ Ühe sõnaga, käsk oli selge: „Põranda alla tagasi!“ . . .

Kord kevadel korraldati üliõpilaskorralduste organisatsioonide poolt Muuseumi hääks ühine pidu. Meie ksv! ksv! olid heidelnud mitmed päevad peopalavikus. Ühed korraldasid einelauda, teised lille müüki ja paljud teotseid näitelaval.

Pidu eeskava õnnestus kõigiti, kuid lõpu üllatuseks kuulsime näitelaval pidu kordamineku tänuna mees-ksv! umbes järgmist kupleed: „Naisrühm rühmab küll ja rühmab, aga edasi ei nihku, jääb ikka vaid rühmaks!“

Kibedus valdas meeli: nõnda siis hindasid mehed meie tegevust! Kuid süüdlasi karistati ka: kas langes talle

14. nov. päeva, mil aasta tagasi E.N.Ü.S. registreeriti ametlikult E. V. Ülikooli Valitsuse poolt, leides sellega tunnustamise esimest korda. Seda päeva pühitseb E.N.Ü.S. traditsiooniliselt oma aastapäevana.

Samal poolaastal korraldatud esimese Üliõpilaskonna Keskedustuse valimiste järel, kandidee-

vahekorda, arendada omavahelist tutvust ja ühistunnet, silmas pidades, et Selts järjest kasvab. Ühtlasi rõhutatakse ikka rohkem ja rohkem läbikäimise tarvidust ja lähemat tutvust kogu naisüliõpilaskonnaga. Kuna nüüd naisüliõpilaspere kasvades iseenesest ära on langenud E.N.Ü.S-i loomispäevil naisüliõpilaste poolt esitatud idee —

E.N.Ü.S'i esimene vilistlaspäev, 28 III. 1925

Vil! vil! ja ksv! ksv! ühine koosolek

rides ühises Eesti Üliõpilasseltside nimekirjas, saadab Selts esimesse Edustusse kaks esindajat: J. Voldi ja S. Pruuden'i, kelledest esimene oli Edustuse juhatuses kirjatöimetajaks.

1921. a. kevadpoolaastal võetakse ühisel koosolekul vilistlastega vastu Seltsi kodukord, mis sisaldas koosolekuil vastuvõetud otsuste näol juhtnõore Seltsi tegevuseks. See kodukord on põhijoontes ühes hiljem tehtud täiendustega praegu maksev. Püütakse süvendada Seltsi liikmete sõbralikku

koondada ühte organisatsiooni kõik eesti naisüliõpilased — ning loomulikult algab organiseerimise differentseerumine, ei ole aga E.N.Ü.S-s kunagi hääbunud püüd ja tahe koondada kõik naisüliõpilased, et taotleda vastastikusel arusaamisel ühisel jõul ühiseid sihte. Kevadel 1921 korraldab E.N.Ü.S. esimese vastuvõtmise õhtu E.N.Ü.S. „Ilmatarile“ ja korp! „Filiae Patriae“le kui tolaegseile naisüliõpilaskonnadele. Järgmisel aastail areneb vastastikune läbikäimine, milles

viimasel ajal, kahjuks, võib ehk tähele panna teatud loidust.

Eelpool kirjeldatud kaks viimast poolaastat, kus tuli võidelda küll majanduslikkude raskustega, olid siiski viljakad Seltsi seesmisel ülesehitavas töös. See oli tingitud suurel määral toleaege juhataja Tiia Reistal'i isikust, kes oma erksa vaimuga suutis tuua elevust Seltsi ellu. Ei saa mainimata jätta tema püüdeid naisüliõpilase tüübi kujundamisel ja tema sihtide selgitamisel, missuguste küsimuste üle ta mitmelgi korral esines Seltsi kõneõhtuil.

1921. a. sügispoolaastal omavad tähtsa koha Seltsi tegevuses tema sisemisse ellu puutuvad küsimused. Avaramad ruumid (korter Veski tän.) võimaldavad nüüd elavamalt läbikäimist ksv! ksv! vahel. Määratakse kaks õhtut nädalas omavaheliseks koosviibimis- ja referaatõhtuiks. Õhtud tollest ajast, kus arutati igasuguseid probleeme, istudes koos sageli koidikuni, on paljuile ksv! ksv! armsamaid mälestusi Seltsist. Sarnane töusu- ja tegevusriikas ajajärk ei kestnud väga kaua. Vabadussõjaaegsele vaimustusele oli järgnenud üldine loidus, iseloomulik tol ajal kogu üliõpilaskonnale, mis avaldus ka E.N.Ü.S-s. Teiseks põhjustas seda Seltsi asukoht kaugel linnaserval, eemal kõigist Ülikooli asutustest ja liikumiskeskkohtast. Nii hakkab aegajalt avalduma teatud loidus Seltsi sisemises elus. Ilmub ükskõiksus, peaaegu hoolimatus Seltsi eluavaldusile. Osavõtt koosolekuist kui ka omavahelistest olenguist muutub loiuks.

(näit. ühel semestril kümnest koosolekust oli kvorumita kuus). Sama loidust võib konstateerida Seltsi vaimliseski elus (näit. peetakse ühel sem. ainult 2 referaati). Avaldub ka hoolimatus arvete õiendamises Seltsi kassale, mis omakord tekitab teatud majanduslikku kitsikust. Sarnaseile väärnähtusile hakatakse otsima vastuabinõusid, mille tagajärjel täiendatakse 1923. a. Seltsi kodukord mitmesuguste Seltsi elu reguleerivate määrustega, püütakse luua distsipliini, luua korda Seltsi ellu. Ka noorliikmete, kui Seltsi liigete kasvatusele juhitakse enam tähelepanu. Abijuhatajale tehakse ülesandeks korraldada noorte õhtuid ja ettekandeid Seltsi põhimõtete, mineviku, üliõpilas-traditsioonide jne. üle. Hiljem täiendatakse seda kava üksikajalikumalt ülikooli ajaloo, üliõpilaskonna tegevusega jne. Hakkavad erinema noor- ja tegevliikme mõisted, seejuures on aga püütud alal hoida seda alguses ülesseatud vastastikust hindamist. Nõuded noorliikmete vastu kasvavad. Noorliikmeile tehakse sunduslikuks osa võtta lauluharjutustest ja esineda referaadiga. Viimane kohustus anulleeriti mõni aeg hiljem, kuna see ei annud kuigi häid tagajärgi. (Nüüd esinevad kõneõhtuil peaaesjalikult tegevliikmed ja vilistlased.)

Nii püüti üle saada Seltsi elus esiletulnud loidusest mõnede määruste abil (naljatades nimetatakse toleaeget energilist juhatajat omavahel „hirmuvalitsejaks“). Elu ise on juba näidanud ja näitab tulevikuski, missugused noist määrustest on elulised ja õigustatud

oma ksv! ksv! poolt osaks rukk või noomitus, ei mäleta.

Oli kord ühine üliõpilasorganisatsioonide söömaeg. Arvasime olevat endil ka õiguse sellest osa võtta ja koputasime peouksele. Kuid mehed arvasid teisiti. Lävele ilmus „Peetrus“, täis püha viha, lausus ning ütles: „Tagane, Rühm, sest sul pole seljas akadeemilist kuube!“ . . .

Oli kord üliõpilaste kongress. Esitajaid sõitis Riias, Moskvast ja Petrogradist. Korraldasime teeõhtu väljastpoolt Tartut sõimuile. Tartu meesüliõpilasi ei julgenud aga paluda sinna, sest nende arvates ei olnud meie küllalt õrnad ja naiselikud, mille meie olevat kaotanud auditooriumes, anatoomikumes ja laboratooriumes! . . . Õhtu möödus lõbusalt. Võõrad meesüliõpilased attesteerisid meid vastupidiselt meie omadele. Kongressi lõpul puudutas nüüd üldiselt lugupeetud ajaloo professori kandidaat T. oma kõnega mees- ja naisüliõpilaste vahetõhku Tartus ja leidis olevat senise lõhe ja ebamäärase vahetõhku mitte-loomuliku, soovitates tihedamat leplikumat koostööd mõlemate vahel. Võib juure lisada, et see isalik noomitus mõjus. Meesüliõpilased katsusid olla vennalikumad meiega sellest ajast päälle.

Seltside-vahelise keskkoha loomisel ja omavahelise aukohtu reguleerimisel kerkis küsimus, kuidas tuleks suhtuda naisüliõpilastega. Sääil esines korporatsiooni esitaja, üks kange aumees, väga sisurikka ja süüitava kõnega, kus muuseas toonitas, et on võimatu ette kujutada enesele aukohut naisega, sest see oleks samuti kui aukohus Jumala või lapsega. Kuidas on mõeldav konflikte lahendada naisega aukohtu abil, kui isegi käsi ei saa hoida naisega rääkides püksitaskus, mis instinktiivselt viskuvad taskust kui vedruka.

Kuid samal päeval, õhtuse koosoleku istangul seisis see auväärt rüütel rahuliku südamega, käed püksitaskus, meie esitaja ees. Vedru oli roostes! . . .

Elasime toll ajal meesüliõpilaskonnaga tõeisti „koera sõpruses“. Hädaõhtu märgates haukusime koos ühise vaenlase pääle, kuid kondinärinisel saime alatihti kihvahooi ja jäime kondist kah ilma! . . .

Toleaeagne vene üliõpilaskond oli palju edenenum ja vabameelsem ses suhtes. Polnud nii suurt vahet mees- ja naisüliõpilase vahel nagu meil, samuti ka rahvusküsimuses. Olgu juut või armeenlane, kõik olid omavahel „товарищid“ ja kõiki võitti vastu seltsi

Seltsi elu huvides asutakse ka uute soodsamate ruumide otsimisele. 1924. a. kevadel muudabki Selts oma asukoha, asudes Jaani tän. praegustesse Seltsi ruumesse. See toob Seltsi ellu meeldiva pöörde. Avaramad ruumid linna tsentrumis mõjuvad selleks kaasa, et liikumine muutub elavamaks, osavõtt olenguist rohkearvuliseks. Liikmete elavamal omavahelisel läbikäimisel areneb ühistunne ja sõprus, mis toob omakord hoogu ja vaimustust Seltsi ellu.

Arendades oma liikmete-vahelist sõprust ja solidaarsust — on E.N.Ü.S-i tegevuses esikohal olnud püüd kaasa aidata oma liikmete vaimlisele arenemisele, ilmavaate kujundamisele, kasvatada neid iseseisvalt mõtlejaks ühiskonna liikmeiks, teadlikkudeks riigikodanikkudeks.

Silmas pidades Seltsi sihti üldarendavast seisukohast, on peetud aastate jooksul vil! vil! ja ksv! ksv! poolt rohkel arvul ettekandeid nii puhtteaduslike kui ka majanduslike, poliitiliste, kirjanduslike küsimuste üle, samuti on olnud ettekandeid kunsti aladelt, muusika-õhtuid jne. Sama sihi taotlemiseks on avanud Selts raamatukogu, mida igal aastal on püütud täiendada. Piiravalt mõjuvad siin kahjuks Seltsi ainelised võimalused. Oma liigetele tarvitamiseks on Selts avanud lugemislaua, kus saadaval kodumaa ja osalt ka väljamaa ajakirjandust.

Arvestades oma liigete aineliste võimalustega

astumisel ühesugune lahke „tere tulemast!“ Üldküsimusis tõttati üksmeelselt. Fakulteedid valisid enese hulgast „starostad“, kes olid üldmassi häälekandjad. Tarbekorral käidi koosolekul ja starostad teatasid otsusi fakulteedile.

Olles Jassinski kursuste starosta, mäletan lsegi huvitavaid põrandaaluseid koosolekuid. Iseäranis püsib mees koosolek, kus otsustati korraldada ühine streik ülikoolis Tolstoi surmapäeval, sest seaduslikult ei arvatud hääks mäletada „Antikristust“. Ühiselt streigiti veel „Beilise protsessi“ puhul . . .

A. 1916 ilmus artikkel „Postimehes“ nende ridade kirjutaja poolt naisgümnaasiumi lõpetajatele, mis selgitas haritud naise tähtsust perekonnas ja riigis ja mis ütles üles kutsus naisi ülikooli astuma. Leht omaltpoolt kurjustas aga järeleõnas niisuguse üleskutse puhul ja hoiatas astumast noori tulevase emi ja perenaisi sellele hukatusteel. Ülikool olevat mitmegi mehe „luud murdnud“, mis rääkida siis veel naisist! Leiti vist, et „avarais“ kantseleides töötades, „õhuküllaseis“ vabrikuis küüritades ja ka talutööd murdes tulevaste emade tervis oleks enam kindlustatud kui ülikoolis haridust omandades . . . Üldse nägi seltskond meis tol ajal haruldasi eksemplaare.

on Selts püüdnud piirduda võrdlemisi madala liikmemaksuga ning vastavalt sellele on ta reguleerinud ka oma väljaminekuid. Liigete omavahelise abiandmise küsimus on olnud sageli päevakorral. 1926. a. asutati laenukassa, et võimaldada ksv! ksv! lühikeseajalisi protsendita laenusid. Põhifond moodustati vil! vil! ja ksv! ksv! poolt, mis täiendatakse igal aastal teatud protsendiga Seltsi liikmemaksust. Et korraldada toetust puudustkannatavaile naisüliõpilasile üldse, asutati peale pikema eeltöid 1923. a. ühes E.N.Ü.S. „Ilmatariga“ ülikooli juurde „Lilli Suburgi“ nimeline mälestuskapital omavahel kogutud 50.000-margalise põhikapitaliga. Põhifondi täiendati hiljem veel avaliku korjandusega. Ka praegu on päevakorral uute võimaluste leidmine kapitali edaspidiseks suurendamiseks. Kapital on avatud abisaamiseks kõigile puudustkannatavaile naisüliõpilasile. Käesoleval poolaastal on abi antud kuuele naisüliõpilasele.

Seltsi sisemises kujuvõtmises omab tähtsuse veel 1923. aasta, mil Seltsi ülikooli lõpetanud liikmed moodustasid Vilistlaskogu. Viimase asukohaks saab esialgu Tallinna — suurema protsendi vil! vil! asukoha järele. Aastate jooksul eemal olles, mitte kokku puutudes Seltsiga, olid vil! vil! jäämas võõraks viimasele; eriti üksikud vanemast põlvest, kes omal ajal teotsenud E.N.Ü.S-i põrandaaluses õhkkonnas, ei suutnud tunda end

Meid karrikeeriti kui möödunud aastasaja naisüliõpilast, kes tormab läbi tänavate oma studiumi poole sassis juustes, prillid ninal, narmendav, porine kleidisaba kannul.

Sinaida Seemann.
Tegelik filosoof.

kodus Seltsi praeguse ilme juures ja ümberpöördukt. Oli arenemas nagu mingisugune vastastikune salajane umbusaldus Seltsi ja villi villi vahel. Tekkis isegi teatav pinevus, kui selgus, et on olemas Seltsi ja Vilistlaskogu kodukorras mõnesugused põhimõttelised lahkuminekud. Pinev vahetorkord leidis lahenduse esimesel vilistlaspäeval, mis ära peeti 28. märtsil 1925. See oli esimest korda, kus nii suurel arvul kokku olid kogunenud Eesti Naisüliõpilaste Seltsi liikmed, alates vanema ja lõpetades noorima põlvtega. Raskusteta leitakse üksmeel, leitakse ühine keel, leitakse kooskõla — on ju kõigil sidemeks Selts. Kooskõlastatakse Vilistlaskogu ja Seltsi suhet reguleerivad kodukordade punktid. Otsustatakse tulevikus Vilistlaspäeva pidada järjekindlalt kord aastas (kevadpoolaastal) ühiste küsimuste ja murede lahendamiseks ja tugeva vaimlise kontakti säilitamiseks kõigi põlvete vahel.

Esimese Vilistlaspäeva üks tähtsamaist resolutsioonest oli ka, alata eeltöid eesti akadeemilise haridusega naiste ühingu loomiseks. Eeltöödega jõuti lõpule kevadpl. 1926. a., ja sama aasta 1. mail peeti ära Eesti Akateemiliste Naiste Ühingu asutamise koosolek.

Seltsi välistegevus on piirdunud seni peaaeglikult kaastööga üliõpilaskonnas.

Seda kaastööd üliõpilaskonnas, mis algas juba pörandaalusel ajajärgul, on Selts jätkanud vahetpidamata, võttes osa eesti üliõpilaskonna kui niisuguse loomisest, hiljem kõigist tema üldtegevõttest ja ülesannete teostamisest. Seltsi esindajad on kaasa töötanud juhatuse liigetena, samuti mitmeis toimkonnas. 1925. a. ja 1926. a. oli Seltsi esindaja (E. Käer) üliõpilaskonna välistoimkonna juhataja, ühtlasi ka eesti üliõpilaskonna esindaja CIE nõukogus. Praeguses VII Edustuses on E.N.Ü.S.-il üks esindaja.

Hinnates eesti üliõpilasseltside koostöö tähtsust nii akadeemilisse ellu puutuval kui ka üldisel kultuurialal, suhtus E.N.Ü.S. elava huviga Eesti Üliõpilasseltside Liidu loomisele 1924. aastal, kui ka selle pärastisele tegevusele, püüdes kõigiti kaasa aidata ühiste sihtide saavutamisel. Jälgides Liidu põhimõtet, arendada E.Ü.L.-i isikliigete omavahelist tutvust ja solidariteedi tunnet, korraldas E.N.Ü.S. esimese E.Ü.L.-i vastuvõtu õhtu, millest osa võtsid kümme seltsi rohkearvuliste esindajatega. Samuti on E.N.Ü.S.-ist välja läinud mõte, korraldada maiõhtul vastastikke külaskäike, mis on nüüd kujunenud üliõpilas-traditsiooniks.

Ei suudetud veel täiel määral asudagi Liidu otsekoheste sihtide taotlemisele, kui tekivad konfliktid Liidu liikmete vahel, tekib konflikt Ülikooli Valitsusega, millele järgneb ka Liidu lagunemine tarviliku üksmeele puudusel.

Seltside koostöö mõte oli saanud aga vahetorkord tugevaks; ei suudetud võtta ettetulnud lahkuminekuid lõpuliku hoobina seltside ühinemise ideele. Algavad uued läbirääkimised ning võimaluste otsimised edaspidise koostöö aluseks. Ühiseil seltsidevahelisel nõupidamisel töötatakse välja uus põhikirj, mis registreeriti kevadel 1926. a. Üliõpilasseltside Liiduna Ülikooli Valitsuse poolt. Eesti Naisüliõpilaste Selts kuulub liidu liigete hulka, võttes elavalt osa kõigest selle tegevusest.

Võiks veel tähendada, et E.N.Ü.S.-is on leidnud alati elavat vastukaja kõik üliõpilaskonda puutuvad küsimused, kui ka meie tähtsamad kultuurisündmused.

E.N.Ü.S.-i liigete poolt on peetud ettekandeid akadeemilistes seltsides, mitmesugustel hariduslikudel kongressidel, ka populaar-teaduslikke ettekandeid Rahvaülikooli korraldusel.

On püütud pidada silmas ka naisliikumist. Selts on osa võtnud ülemaalistest naiskongressidest hääleõigusliku liikmena, kus on kajastunud aktuaalsemaid küsimusi.

1926. a. astus Eesti Naisüliõpilaste Selts Haridusliidu liikmeks — sihiga lähedal seista meie hariduslikele probleemidele ning jõudu mööda kaasa aidata nende lahendamisele.

14. novembril 1926. a. võis E.N.Ü.S. pilku heita oma viieteistkümnepäevasele tegevusele. Seltsi ideeline alus, millel Seltsi asutajad liikmed asusid organisatsiooni loomisele, ühendada võimalikult kõik eesti naisüliõpilased, et neid panna liikuma oma rahvuskultuuri edendamiseks, on olnud kandvaks põhimõtteks nende aastate vältusel.

E.N.Ü.S. on kogunud oma ümber rohkel arvul naisüliõpilasi (praegu on Seltsil 111 liiget), ning on püüdnud kõigiti kaasa aidata nende organiseerimise mõtte levitamisele. Samal ideelisel alusel on siit välja läinud kõigi akadeemilise haridusega naiste koondamise mõte.

Üldiseks sihiks on olnud püüd kultuuri poole, püüd ergutada omi liikmeid enesearendamisele, iseseisvale ja aatelsele tegevusele, levitada solidaarsuse ja vastastikuse hindamise põhimõtet kogu üliõpilaskonnas ning solidaarsuse põhimõttel kasvatada eesti kultuuri edendajaid.

H. Parbo-Kogerman.

Rahvuslikust kasvatuses üliõpilaskonnas.

Käesoleva aasta jaanuarikuul, mil peeti ära Tartus rahvusliku kasvatuses kongress, leidis avalikku hindamist ja käsitust üks meie aja elulisemaist küsimusist — rahvuslik kasvatus. On selge, et saades iseseisvaks rahvaks peame lahendama rahvusliku kasvatuses probleemi; tahtes püsida ajaloo näitelaval rahvana, peame looma omapärase kultuuri, milline oleks lisaks üldinimkultuurile. Seni oli takistatud rahva omapärane areng, kusjuures ei olnud avaldumata võõrad mõjud. Seetõttu nõuab rahvusliku kasvatuses küsimus veel enamgi tähelepanu meie kultuuri ja poliitilise elu arengu seisukohalt. Nüüd, rahvusriigi saavutamise omandades soodsad tingimused rahvuskultuurilisele ja poliitilisele arenemisele, peamegi asuma tõsiselt rahvusliku kasvatuses arendamisele, kuna meil ju sisemiselt veel ei ole kohanetud muutunud välisele olukorrale.

Rahvusliku kasvatuses tähtsusest aru saades on tarvilik meie üliõpilaskonnal, kui valmival

rahvapõlvel, kes tulevikus peab võtma enese peale rahvuskultuuri ja riigi juhtimise, asuda tõsisemalt selle küsimuse tegelikule selgitamisele ja arendamisele, seega enda jõuga kaasa aidates oleviku probleemi lahendamisel. Rahvusliku kasvatuses üliõpilaskonnas võime arendada üliõpilasi teadlikkudeks isikuteks, kes tahavad ja suudavad võtta enese peale ülesandeid rahvuslikus elus, seistes rahvuslike sihtide teenistuses; ühtlasi aitaks ta luua kultuurilise õhkkonna, milline soodustaks kõigekülgset arenemist vastavalt nõuetele. Sääluures peaks rahvusliku kasvatuses alusena valitsema püüd, saada vaimliselt, kõlbliselt arenenuks, kehaliselt terveks rahvalikmeks, riigikodanikuks. Neid rahvuslikule elule vastavaid aateid tuleb võtta omaks üliõpilasil, kui tahetakse vastata ühiskonna tarvetele ja nõuetele. Rahva tuleviku pärast ja eriti väikerahva seisukohalt peame arvestama iga üksiku jõuga. Seetõttu on kohustatud iga üksik üliõpilane taotlema kõrge-

Eriti ironiseerivalt vaatasid naisüliõpilaste päälle perekonnad, kus täiskasvanud tütreid — „valgenäpukesed“ — polnud mitte üliõpilased. On olnud isegi võistlusi eesõiguste pärast sarnasel „tähtsal“ toimingul nagu seda on lilllemüük „Vanemuise“ pidudel, ja peab tõlt tunnistama, et selles jäid nad sagedasti ka võitjaks

Oli siiski ka perekondi, kus hinnati naisüliõpilasi, teisest vaatekohast välja minnes, enam objektiivselt, püüdes tuua neid seltskonnale igapäidi lähemale. Nende perekondade poolt korraldati koosviibimisi, kus nähti mõlemast soost üliõpilasi häämeelega.

Mäletan mõnusaid teeduid ja segakoori lauluharjutusi vill dr. phil. R. S. juures.

Omapäraselt huvitavad olid reedised vastuvõtu õhtud pr. O. juuras, kus võis kohata igast seltskonna kihist isikuid. Imestusega jälgisin perenaise osavust — huvitada omi võõraid. Kõneaineks olid mitmesugused küsimused: poliitika, kunst, teadus. Vaielused muutusid õige põnevaks vahel. Suurist mõtteist küllastunud, võis aega viita tuhnides igasugu albumite ja ajakirjade kallal. Pr. O. võttis meid niisugustena nagu olime. Ei otsinud meie teeneid minevikus, vaid lootis meie jõusse üldinimkonna- ja eriti naise kultuuritöö tõstmiseks tulevikus . . .

Aineliselt olime kindlustatud vähe. Suur osa elatas end kõrvalteenistusest või katsus saada laenu stuudiumi lõpetamiseks.

Ka pandimajas olime alalised külalised. Niihästi talve- kui ka suvereedid hoiti sääli korralikult alal.

Teenistuse otsimisel võisime vähe loota seltskonna tuge, mida näitasid kõik meie senised kogemused. Pöörasin ses suhtes nii mõnelgi korral mõne meie „kõrguse“ poole, kuid vastuseks sain pea alati kas eituse, mõne kahetseva pilgu või jälle sõbraliku juhatuse: „Kuulutage „Postimehes“!“

Õnnelapsed olid need, kes said igapäev sooja lõunat, kuid mõned pidid olema päevade kaupa tee ja leivaga „õnnelikud“.

Tihedamalt kokku hoides ja üksteist jõukohaselt toetades nihkusime rõõbasteil vankudes kuni Eesti iseseisvuseni. Heledad ajaloo suuründmused on vahvad tumestama endiseid põrandaaluseid leegitsemisi, heitlusi, võitlusi!

Kuigi need võitlused naise inimõiguste eest olid rõhuvad, kibedad, valusad, kuid seda ihaldatavamad näisid saavutused . . .

Viiesteistkümmend aastat on möödunud . . . Üle endiste „lahinguväljade“ sammub julge, iseseisev eesti noorus, mees- ning naisüliõpilane kõrvuti. Auditoriumes kõlab loomulik enamik emakeel.

Olgugi et mälestused on kauakestavad, kuid siiski, mida kaugemale nad liiguvad aastate reas igaviku poole, seda enam ja enam nad kahvatuvad, hõrenevad, haihtuvad . . . Seepärast võiks olla nendele ruumi neil veergudel, enne kui nad kustuvad jäädavalt.

M. Teder.

Alice Pagi-Kriisa.

Poetess ... üks lüürliline na-
tuur ... „Ah kuidas võib
i k k a nii!“

maid eesmärke ja harjutama enda tahtejõudu nende poole püüdmiseks. Kuid üksiku isiku arenemisele on tarvilik luua soodne õhkkond, alles siis on tal võimalik areneda vastavalt enda ülesannetele. Sarnase kultuurilise õhkkonna loomisele, milline ärataks üliõpilasis teadlikkust ja tahtlikkust rahvuslike sihtide ja paleuste poole püüdmiseks ning aitaks neid kultiveerida, tuleb asuda meie üliõpilaskonnas kindlamalt, et meil oleks olemas ka sisuliselt eesti üliõpilaskond tervikuna. Sääluures on tõsiasjaks asjaolu: üliõpilaskond suudab kõige suuremal määral mõjuda enda liigetele kasvatavalt selle läbi, mis ta on ja teeb.

Eelpool mainituga arvestades olgu riivatud järgneva mõningaid asjaolusid, millised vajaksid tähelepanu ja käsitlemist.

Rahvuslikust seisukohast välja minnes peaksime panema rõhku üliõpilaskonna tervikulisele koondumisele rahvuslikus vaimus, õhutades seda ühist põhiheli üliõpilaste hingeelus, mis neid kõiki ühendaks kindlaks koguks ühiste aadete teenistusele, hoolimata vaadetest, seemisest töökorraldusest ja selle läbiviimise printsiipide lahkuminekuid. Üliõpilastel kui rahva tuleviku kandjatel, on tähtis omada rahvuslikku ühtekuuluvuse tunnet, elavat ühistunde vaimu, et hiljemini oleks võimalik leida avaliku tegevuse põllul ühist keelt, võida töötada ühiselt edukalt rahva kasuks. Sellest välja minnes ei tohi valitseda üliõpilaskonnas killustatud olek, vaid tuleb katsuda leida omavahel enam kõlapinda. Muidu peame tõsiselt küsima, kui-

kaugele jõuame, kui oleme lõhutud juba ülikooli põlves ja seda nähtust kanname edasi tuleviku tegevusse. Muidu teenime ära ütelse: olete tuleviku «kriisitajad». Mida tähendavad aga viimased rahva elu ja edu seisukohalt, peab meil olema kõigil selge. Eriti tuleb meil üle saada teatavast teineteise halvaks panust, alahindamisest, umbusaldusest, osalt vaenulikkusestki, millised asjaolud on ilmsed ja iseloomustavad eriti übilisi kui ka osalt ühiseil põhimõttele seisvaid üliõpilaskonnade organisatsioonide vahet. Nimetatud väärnähtused takistavad üliõpilaste hingeelus ühiskondlike elementide arenemist ja on mõjunud seni halvavalt kogu üliõpilaskonna elu väljakujunemisele. Üliõpilaskonnal tuleb juhtida lasta end enam põhimõttele, omada enam perspektiivi mõtlemises ja tegevuses ning mitte sattuda üksikasjade ja meeleolude mõju alla. Nii ei tohiks mõjuda võõrastavalt sarnane asjaolu, kui teineteise arvustamine, tähelepanu juhtimine väärnähtustele ja vigadele, vaid siit peaks just saadama tõugit nende revideerimiseks ja kõrvaldamiseks, leitama soodustusi teineteisele lähenemiseks. Meie üliõpilaskonna keskkorralduses peab valitsema ühistunde vaim, vaatamata üksikute rühmituste lahkuminekuile. Siit peab kaduma viimastel aegadel valitsenud killustatud olek, peab olema arusaamist enda ülesannetest ja kohustustest, tahet nende täitmiseks. Samuti peab valitsema teineteise usaldamine, mis võimaldaks kõikidele rühmitustele õiglaselt tööst osavõtmist, seega püüdes kaasa tõmmata kõiki ühisele tööle. Siin ei võiks domineerida üksik rühmitus, samuti on lubamata üksikõikne, passiivne suhtumine, loobumine enda algatusega, osavõtuga kaasa aidata ühissetevõttele, olgu need kas töö või pidustuste alal. Viimaste alalt võiks näiteks võtta üliõpilaskonna üldist 1. mai pidustust. Teatavasti ei võta osa sellest üldisest üliõpilaste kevade- ja noorusepühast üks osa meie üliõpilasi. Siin valitseb suur arusaamatus, millise asjaolu selgitamisele ja kõrvaldamisele tuleks asuda. Meie üliõpilaskonna elus ei tarvitseks olla sarnaseid nähtusi, kus seistakse eemal enesega ühiseil alusel seisvate üliõpilaskonnade organisatsioonide üldteevõttele, mitte põhimõtteliselt, vaid mõne üksiku juhu mõjul, pealegi siis, kui koostöötamiseks on võimalusi, seda enam veel, kui sarnaste üldteevõtete sihiks on ühistunde arendamine

üliõpilasis, üliõpilaselu rikastamine, rahvuskultuuriliste ettevõtete toetamine jne. Siin tuleks küll võtta revideerimisele seisukord ning asja põhimõttelikult võttes püüda aru saada, et aatelist ühistöist osavõtuga võimegi endid kasvatada, rikastada, arendades eneses neid eluvaateid ja tundeid, millised on möödapääsmatult tarvilikud nii enese arendamiseks kui ka tuleviku tööpõllul rahva kasuks.

Üliõpilaste eluvaate oluliseks elemendiks peab olema solidariteedi tunne, sotsiaalne vastutuse ja kohusetunne, kui rahva elu seisukohalt tähtsad kõlblised jõud. Neid ühiskondlike hingedu omaduste kasvatamist ja arendamist tuleks rõhutada kõigil üliõpilas-organisatsioonidel, nende koondistel, samuti üliõpilaskonna keskkorraldusel, vastavalt kasvatades enda liikmeid, ühtlasi levitades neid mõtteid üliõpilaskonnas, sääljuures kasutades kõiki võimalusi, milliseid pakub üksik organisatsioon, ühtlasi ka üliõpilaselu avaldused ja korraldused. Sarnast teadlikku kasvatustööd, kus seda on tehtud juba varemalt ja tehakse praegugi, peaks ehk veel süvendama; kus see ei ole olnud viisiks, tuleks revideerida omi seisukohti, välja minnes rahvusliku üliõpilaskonna seisukohast ning püüda kohaneda aja nõuetele, eriti veel siis, kui praegusele eluideaalile demokraatlikus riigis ei vasta sarnane üliõpilas-organisatsiooni

tüüp, kes rõhutab ainult oma kitsa ringi sise-ist elu ning ei arenda ühiskondlikke aluseid.

Meie üliõpilaskonnas tuleb silmas pidada selliste aadete kohast eluviisi ja tegu, millised vastavad rahvaelu nõuetele. Nii oleks meil rahva kultuuri pärast tähtis arendada arusaamist üliõpilasis, eriala õppimise kõrval enam hoolitseda üldhariduse eest, kasvatada tahet saada kultuuri-inimeseks, niiviisi ennast arendades aidata kaasa üldise vaimlise tasapinna tõstmiseks. Üldhariduslike küsimustega kontaktiviimine aitaks suuresti kaasa nende edendamiseks üliõpilaste seas. Seepärast oleks otstarbekohane, kui, näiteks, üliõpilaskonnas astutaks samme vastavate loengute korraldamisele ülikooli juures, kasutades seks õppejõude. Sarnased üldhariduslikud loengud oleksid määratud kõigi fakulteedide üliõpilasile. Samuti oleks meil tähtis teadlike rahvaliigete kasvatamise mõttes arendada üliõpilasis kaasaalamist rahva ja riigi elu küsimustega, äratada huvi rahvuslike ettevõtete vastu, millest üliõpilaskond peab osa võtma jõudu mööda. Mainitud küsimuste arendamiseks oleks otstarbekohane kõneõhtute korraldamine üliõpilaskonnas meie aktuaalsete rahvuskultuuriliste ja riigipoliitiliste probleemide üle. Seda enam oleks see tarvilik, et ülikooli teadusliku õpetegevuse raamidesse ei mahu täiel määral aktuaalsete üldkultuuriliste,

Siis, kui olin organiseerimata . . .

Elasime ühes tänavas, ühes majas, ühe koridori peal. Mina — esimese semestri tudeng, filoloog; temal — semestrid päris kena arvuke; jurist, (niikui ikka hari-likult).

Oli teine kangesti imelik poiss.

Korteri perenaine teadis seletada, et nende noorhärä tegevat juba mitmeid aastaid seda üliõpilaste tööd. See olevat aga hirmus ränk töö, pidavat tegema seda päevad otsa, vist öödkl, sest sageli tulevat ette, et paneb õhtul mütsi pähe (teise ka mõnikord taskusse) ja läheb ega tule tagasi enne teist hommikut. Eksameid ja loenguid ei maksvat ette võtta, ja või siis viimas-tega ongi ruttu . . .

Eks ta ole — mõtlesin, kuid siis sõitlesin ennast omas südamis: miks poetad sina oma väikest arvamist nende suurte asjade sekka. Istusin siis maha ja hakkasin tuupima kange hoolega. Ikka kaks rida raamatust ja siis korrales jälle peast. Aga mis sa hing tuubid või oled: pähe ei jää ja aru ei saa. Ega ole ikka teist, kui pane kinni raamat ja hakka tegema ka seda selts-konna tööd.

Ühel õhtul, õigemini ööl (kell näitas üle kesköö)

istun ja pean rasket võitlust hääliklooliste probleemidega: ikka p-st on saanud b ja b-st — p, ning uuesti otsast peale kuni lõpmatuseni. Sekka loen ka mõnd vanamoodi juturaamatut, nagu Ibsen'it j. t. niisuguste härrade omi. Istun ja loen nii, et on ununenud kõik maine ilm. Äkki kostab hirmus kära. Naabritoas hõikab keegi peenikese häälega — ikka viducit ja viducit. Selle peale kostab kange kolin, nagu oleks ära minestanud pool kirikutäit rahvast. Perenaine hüppab voodist, näost valge kui kasetoht, jõuab vaevast sosistada: gripi kätte jäi või . . . Vaatamata, et süda põksus kui seinakell, ei suutnud tagasi hoida ometi naeratust, nähes-kuuldes perenaise „põhjendatud“ hirmu.

Ikka imelik küll see kõrvalt poiss! Päev otsa teeb seltskonna tööd, õhtul läheb välja ja öösi võitleb gripiga.

Pugesin voodi. Und aga ei tule. Pähe valguvad tinarasked mõtted: mis minusugune ikka käib seal „Kõrges Koolis“? Ei mõista nauditagi õiget tudengi elu. Päeval käin loenguil, õhtuti loen mingisugust „vanamoodi“ juturaamatut. Kevadeks teen paar-kolm eksamikest. Vahele lähen õhtuti ka Toomele jalutama, mõnikord isegi tudengite tantsuõhtule (neegritantse küll ei oska), ja mõnikord (seda ütlen väga vaikse häälega) unistan mõnest printsistki, keda kohtan

rahvuskultuuriliste, poliitiliste ja filosoofiliste küsimuste käsitlemine, kuid just neil aladel on tarvis saada üliõpilastel teadmisi eriõpiaine kõrval, et sel alal omandatud oskuste kasutamise võimalusis kui ka muus eluküsimusis oleks võimalik orienteeruda seda paremini. Need asjaolud oleksid jällegi omakord tähtsad rahvuslikust seisukohast, vääriks tähelepanu rahvusliku kasvatuselalt.

Kuna meil ollakse jõutud äratundmisele rahvusliku kasvatusel väärtuse üle ja otsitakse pea üldiselt abinõusid ja teid selle arendamiseks, tahaks kindlasti uskuda ja loota, et üliõpilaskond omalt poolt tahab ja suudab kaasa töötada ja töötabki!

A. Hallik.

Anna Sossi mälestuseks.

Läinud oktoobris möödus neli aastat Anna Sossi surmast. Juba viiendat kevadet tärgavad tõusmed ta hauakünkal. Kaovad päevad, kaovad aastad. Ei ühtki peatust. Elu rühib alata omis igapäevaseis askeldusis. Inimene ruttab, võitleb. Unistused, lootused kannavad teda ta oma valguse poole. Hulkade ridadena liiguvad nad külge külje kõrval. Aegajalt langetavad seast üksikud, kaovad igaviku hõlma. Inimene seisatub, paljastab pea... Ent ta ümber liigub ja rühib kõik endiselt. Mööda langetavad tõttavad kaaslased, mööda... Elu ei tunne seisangut, ei peatust. . . .

Anna Sossi sündis 3. mail (v. k.) 1888. a. Metsakuru talus Kammeri vallas Kambja kihelkonnas. Siin möödus ta lapsepõli, siin veetis ta hiljemgi, juba iseseisvalt töötades, oma puh-

keajad. Sidemed, mis ühendasid teda sünnipaigaga, ei katkenud. Metsakuru jäi ikka koduks, millest kõneles Anna Sossi suure soojuse ja südamlikkusega.

Lugemise ja kirjutamise õppis Anna vanemalt, peaaesjalikult isalt. Esimeseks haridusallikaks oli talle Kammeri vallakool. Edasiõppimine gümnaasiumis näis olevat võimatu andekale tütarlapsele majandusliku kitsikuse tõttu. Kõige raskemaks osutus õpperaha maksimine. Sest tol ajal välja anda 25 rubla semestris, ei olnud mõeldav. Pealegi oli vanem vend juba neljandat aastat linnas koolis.

Kuid kõigi arutuste ja kaalumiste lõputulemus täitis siiski Anna unistusi: ta saavutas edasiõppimise võimaluse linnas.

Esimesel visiidil Tartu Puškini gümnaasiumi

saatuslikul päikeselisel kevadpäeval. Seda teen küll väga, väga harva, sest olen hirmus rikutud ülikooli kliimast. Õiget naist minust enam ei saavatki: loengutolm olevat ähmatanud näokese ja hingekese (viimane ei ole oluline). Kange tuupimine (ei olevat ju viit meelt) on vajutanud otsale mõne tõsisema joonekesegi. Jah, see „naiselikkus“ olevat kadunud igavesest ajast igavesi! Kui tuleks veel tagasi, kui saaks veel kordki olla see õhulis-õrn, kelle nagu oleks sile ja läikiv kui portselaan-nukul, see õhulis-õrn, kes põimiks ainult omi valgeid käsi printsile ümber kaela, kes natuke laulaks, natuke musitseeriks, ah, ja natuke naerataks; see, kelle õhuline leksikon ei tunne seda hirmsat sõna — auditoorium.

Ah, kui ometi iga tuuleke ei viiks seda õiekest õhku! . . .

Või kui hakkaks tegema ikka ise ka seda seltskonna tööd! Paneks õige ka värvilise mütsi taskusse, või parem juba pähe (mis temast ikka muu rahva silmis häbeneda), ja kirjutaks loengud ja eksamid korstnasse. Mõne „viducit“ võiks ka teha . . . ning asi oleks vast korras.

Neidsinaseid ja veel muid sarnaseid mõtteid kaalusin tollel uneta ööl. Hommikul aga (häbi on mõel-

dagi) läksin andsin enda üles eksameile. Hiilisin tasakesi „börsest“ läbi dekanaadini, poetasin enda samuti tasakesi välja. Siis tegin näo pähe, nagu poleks kuulnudki elu-ilmast sarnast hirmsat sõna kui „eksam“.

Sel hetkel õnnetas mind naabripoiss oma tähelepanuga. Küsis, kas ma olevat organiseeritud. Küsis veel, et kas ma minevat ka valima. Ah, mis mina neist valimistest tean, pealegi aega nii vähe. — Kuidas siis ikka nii ja nii, küll tema aitavat. Ja mõtelge! Oli kohe nii lahke, tõi suure paki kõiksugu trükitud paberit: igatüüli number peal.

Ja mõtelge, see ilus number, mille ümber löid lasku unistuselained koolipõlves. Andis kohe ühe sedelikese kah, sellel sama number peal. Muudkui lasku mina see kasti, ja olevatki valmis.

Ning kujulege! Ütles veel, et tulgu täna temaga kohvikusse, võtku kaasa isegi sõpru, aga (seda toonitas millegipärast eriti) just organiseerimatuid.

Eks ma siis läinud. (Sõpru küll ei saanud; need arvasid, et neid tahetavat püüda haneks. Missugune häbemata arvamine!) Mina igatahes läksin.

Alguses kohe, kui astusime sisse, läks ilm pimedaks. Kõik oli nagu udu sees. Kusagilt kuuldus klaverimäng. Haarasin naabripoissil kuuekäisest kinni,

„начальница“ juure oli Anna riietus täiesti maa kombe järele: rätik peas ja pastlad jalas.

Kahtlemata äratas see „начальница“ imestust, võib olla koguni halvaks panu: kuhu see taluri laps õige ära ei tiku! Talulaps aga teadis, mis ta tegi, kuhu ta püüdis ja mis ta võis. Saades peagi paremaks õpilaseks ületas ta nii mõnegi kaasõpilase, vene aristokraadi tütre, omade võimistega.

Linnas elasid õde-venda omaette korteris. Mõlemad tegid iseseisvalt koolitööd ja mõlemad vastutasid töö tagajärgede eestise. Ka maja-pidamise eest hoolitsesid nad ise.

Esimene aasta linnas oli Annale õige raske. Kaugel kodunurmedest, võõras harjumata ümbuses, nõudis tugevat enesevalitsemist, et vastu panna võimsale koju-igatsusele, mis manas kõrvu tuttavaid kutsuvaid koduseid hääli tundmata ilmas. Seepärast oli rõõm kroonupühade üle eriti suur, mil jälle Metsakurule võis saada, et koguda värskust ja jõudu edaspidiseks tööks.

Raskusi tegid Annale võõrad keeled. Seepärast oli ka esimesel semestril keeltes nõrku numbmeid. Ent juba kevadeks oli ta oma kohustustega niivõrt kohanenud, et ta ka keeltes nõuetavale tasapinnale jõudis. Ja järgmisesse klassi pääsis ta takistusteta.

Nende edusammude üle imestasid kaasõpilased, samuti ka õpetajad. Hiljem on hinnatud ta edasijõudmist kolmel puhul kiituskirjadega.

Juba kuuendast klassist alates muretses ta ise omale ülalpidamist tundide andmisega. Aastal 1909 lõpetas ta keskkooli.

Õiendanud keskkooli lõpueksami, asus Anna Sossi õpetajaks Pärnu haridusseltsi gümnaasiumi. Ent see ei olnud ta elukutse eesmärgiks. Õpetaja kutse valis ta ajutiselt, uute edasiõppimiste võimalusteni.

Nii astus Anna Sossi juba 1912. aastal Tartus prof. Rostovtsevi kursustele arstiteaduse fakulteeti (Ülikool oli suletud tol ajal naistele).

Algas töö kahekordse jõuga. Ainelised mured tegid takistusi õppetööle. Osa jõudu

pidi kulutama sissetulekute muretsemiseks. Ent ta silmapaistvad anded ja haruldane töötahe aitasid üle kõigist raskusist.

Juba 1916. a. õiendas ta lõpueksamid Tartu ülikooli juures vastava komisjoni ees cum laude'ga. Ja järgmisel aastal nimetati Anna Sossi Tartu ülikooli naiskliiniku nooremaks assistendiks.

Siin avanes igatsetud tööala, mis pakkus huvi ja rahuldust. Selles haigemajas töötas ta suure armastuse ja andumusega kuni haiguseni, mis lõpetas ta elu.

On säilinud üksikuid mälestusi Anna Sossi keskkoolipõlvest.

Tuleb meele Puškini gümnaasiumi pikk koridor, kus jalutasid ja vallatasid õpilased vahetundidel. Näeksin nagu veel praegugi nende keskel vanema klassi õpilast — tõsist, iseteadva ilmega Anna Sossi't. Silmitsesin teda teatava aukartusega.

Suurema osa vahe-tunnest veetis ta koridoris akna all, süvenenud mõnda raamatusse või lahendamas matemaatilisi ülesandeid. Viimaseid seletas ta tihti kaasõpilastele. Ise selle juures nii tõsine, nii asjalik. See kuju on säilinud meeles mulle tänaseni — nii erineb ta omist kaaslasist.

Hiljem puutusime kokku üliõpilasaastates E. Naisüliõpilaste Seltsis ja veel sagedamini tema arstitegevuse ajal. Siin õppisin tundma lähe-

malt seda huvitavat intellektuaalselt arenenud inimest ja energilist, tööarmastajat naisarsti.

Ennastsalgavalt andunud omale kutsele, alati rahulik, tasakaalus, avaldas ta rahustavat mõju ka haigetele. Ja kriitilistel momentidel väljendus temas julgustav, külm rahu ning otsustav meeleskindlus.

Vabadussõja ajal, mil enamlased vallutasid Tartu, oli Anna Sossi üks neist väheseist paigalejäänud haritlasist, kes ei kaotanud lootust. Tema usk aitas teisilgi üle elada noid raskeid päevi.

Olles ikka optimist lahendas ta keerulisi eluraskusi lihtsalt. Temal lahendusid eluprobleemid sama matemaatilikkusega kui keskkooli raamatulised ülesandedki.

Vil! A. Sossi †.

Ta oli huvitatud igasuguseist küsimusist, ja nii kulused õhtud elavais vaielulis tähelepanelikult, sageli kevadise koiduni. Ent harva kõneles ta midagi omast isikust.

Seda enam oli ta tähelepanelik teiste plaanidele ja kavatsusile. Nende mured said tema omiks. Kuid isiklikest muredest kõneles ta ettevaatlikult, nii ainult möödaminnes. Ka lähemalle sõbrule jäi ta sisemus osalt kinniseks raamatuks. Ainult terav pilk võis leida mõnikord ta näolt murevarje, hinge lahkkelisid ja võitlusi, mida suutis lobutada vaid töö, intensiivne töö. Töö pakkus talle rahuldust üle kõige, tõhe uppus ta isiklik minagi oma murede, oma tunnetega. Nii kõneles ta tihti, et vaid töö teeb inimese tugevaks, vastupidavaks ja vabaks. Edasi veenas ta, et naine kui inimene peab olema samuti vaba ja iseseisev kui meeski. Naisel olgu oma kutse, oma töö, mis kindlustaks teda kõigi elujuhtumuste vastu. Ta avaldas kahetsustunnet, et naised abielludes jäta poolle sageli oma haridustöö ja jäävad seega kutsesest ilma.

E.N.U.S-i minevikuga on seotud Anna Sossi kõige tihedamalt, olles üliõpilasaastail selle juhatajaid ja aktiivsemaid liikmeid üldse. Sama sooja osavõtuga suhtus ta Seltsile ka vilistlas põlves, elades kaasa selle rõõmudele ja muredele.

Eesti ülikooli esimesel tegevusaastal, mil E.N.U.S. uuendas oma tegevust ja mil vanemate ksv! ksv! puudusel juhtisid Seltsi elu noored vilumata naisüliõpilased, oli Anna Sossi see, kelle poole pöörati alaliste nõuküsimistega. Olles alati lahke ja sõbralik kujunes ta nooremaile tõsiseks toeks, kelle juures käidi alati meeeldi, aeti tõsist juttu või tehti nalja.

Oma varast surma aimas ta ette. Kui suri ootamata ta vend Kaukasuses, (üks vend oli surnud juba varem), lausus Anna Sossi: nüüd on vist minu kord, ma tunnen seda. Sellest kõneles ta mitmel puhul.

See eelaimus ei halvanud aga ta töötahet. Ta kiirustas endiselt edasi. 1922. a. kevadsemestril õiendas ta oma dokto and eksamid ja järgneva suve veetis ta väljamaal, Viinis ning

et mitte komistada kellelegi või millelegi. Pikka-mööda hakkasid selginema suitsu seest laudad, toolid ja neil istuvad inimesed. Naabripoiss lõi omale kohe suitsu näkku ja pakkus siis mulle kah. Vaatasin ringi, kõigil suitsud aina rossasid. Mis siis minagi. See ongi vist linna suitsetamismaja. Tõmbasin kohe ühe sügava mahvi.

Taevas, mis tubakas see küll oli! Läks kurku, kõhi välja või hing! Silmad jooksid kui sirises.

— Preili vist ei ole ennem suitsetanud, ütles naabripoiss. — Ei ole küll, vastasin läbi kõha ja pisarate. Vaatasin siis aralt ringi. Keegi ei pöörnud tähelepanu minule: igas nurgas aevastas ja maadles keegi suitsuga.

Jõime siis morssi, sõime kooki kõrvale ja vahisime ikka teistele inimestele otsa. Kõik oli väga kena, aga mul läks süda hirmsasti pahaks ja pea hakkas käima kolelasti ringi. Pugesime siis läbi suitsu tänavale. Kõik möödaminejad vaatasid meid huviga: olime mõlemad tõmmud.

Tänaval seistes (äkilise õhurõhumise vahetuse tõttu ei saanud korruga orienteeruda) vaatasin sildi ja numbrigi ära, et teinekord enam mitte eksida siia.

Tänaval ei tahtnud sobida jutt alguses kuidagi. Naabripoissil oli vist piinlik minu vilumatuse pärast. (Päale suitsunud näo ei olnud temal midagi viga.) Küsis üht ja teist. Ütles lõpuks isalikult, et kui ma pidavat organiseeruma, siis ärgu ma jumalapärast sinna mingi. Nimetas sääljuures ühe org-i nime. Enne olevat kõik kenad preilid, aga kui sinna minevat, siis olevat pühitud „naiselikkus“ nagu luuaga. Ja iseteadlikud — oi kui iseteadlikud! Seda ütles ta niisuguse tooniga, kui inimene, kes saanud seda tunda raskesti oma naha peal. (Vaene poiss, mõtlesin, ei tea kas oled saanud õige korvi!)

Sattusime poolkogemata Toomele. Tema aga kui kärmas ja leidlik meesterahvas leidis jälle uue jutu-

aine. Filosoferis päikesepaistelises ja vihmasest ilmast, porist ja kuivast, ning lõpuks sattus hoogu, kukkus luuletama. Rääkis suurest linnust, kelle lend on julge, isegi väga julge, kes tahab valitseda ja kes tahaks võtta oma tiibade varju kaht vähematki, kaht väikest, kaitseta, seisukohtadeta lindu. Üks olevat juba läinud suurte meelitusete pääle. Aga see teine, see teine, mõitelge, see teine krimpsutas nokka, kohendas tiibu ja — lendaski ära.

Ja lendaski ära — kui ilusasti ta seda ütles!

Õigust öelda, on ka üks ilus lennata. Kui on siht, on tee. . . Nii mõitlesin ma.

Tekkis pikem paus. Hakkasime tasakesi laskuma linna tagasi. Ja siis lausus mu naaber prohvelliku sõna: varsti ilmuvat üks erinumber. See olevat pidanud ilmuma ikka ammu. Küll on ka inimesel nina, mõitlesin. Kõvasti öelsin aga, et kust tema siis teadvat kõiki asju.

Tema — tema võtnud ette luurekäigu ning leidnudki trükikodade sahtlitest trükilpilte ja käsikirje. Ütles siis nagu meelepahaga, et ilmugu pealegi, aga Bärk kirjutavat sel puhul kohe jutale ühe kirja, mis olevat alles kiri. Manitsevat teda käia tollest numbrist kaugelt mööda, sest olevat täis hirmsaid loengu ja arhiivitolmu batsillusi.

Nii olid lood, armas naabripoiss, kui olin veel organiseerimata. Ent ei mõjunud mulle su hoiatused, sattusin ometi sinna organisatsiooni, mille eest hoiatasid varem mind. Kuid seepärast ei peaks sa kurjustama. Oled sinagi iseteadev, liigagi iseteadev.

Kui salliksid minugi natukest iseteadvust, kui laseksid mindki vahetevahel iseseisvalt lennata, siis vast läheksin sinuga teinekordki Toomele, imefleks kevadet, filosoferiks ja unistakski. . .

Cilla.

Berlinis, täiendudes omal alal. Suure innuga töötas ta oma doktori väitekirja kallal, mida ta lootis kaitsta varsti. Ent teda tabas haigus. Sellest ei olnud enam pääsu, ja sama aasta sügisel, 6. oktoobril 1922. a., kustutas sügis-maru ta elutulukese, kustutas elu nii lootus-rikka . . .

Sügisel tormiviivulid mängisid leinaviisi üiri-

kesest elust, ning pudenesid puie ladvust kuld-kollased lehed västsündinud kalmukünkale. Üinus Anna Sossi igavesse unne . . .

Mälestus temast aga püsib. Jäägu see mälestus meile — raugemata töö ja iseteadva naise eeskuju.

L. Einbund.

Arvused eesti naisüliõpilasist ülikoolis ja üliõpilaskonnas.

Kuni 1919. a. oli eesti akadeemiline noorsugu laialt pillatud mitmesse (Tartu, Peterburi, Moskva, Helsingi, ka Lääne-Euroopa) ülikooli. Olgugi et suurem osa eesti üliõpilasi oli koondunud Tartusse ja ainult vähesed, peamiselt just naisüliõpilased, õppisid teisis ülikoolis, võis E. V. Tartu Ülikooli avamiseni olla juttu eesti üliõpilaskonnast ainult eksterritoriaalses, puht-ahvuslikus mõttes.

Seetõttu on raske saada arvulist ülevaadet eesti üliõpilaskonnast, eriti just naisüliõpilaskonnast selle aastasaja alul, sest säilunud on vaid katkendilisi andmeid ja needki erandita hiljemast ajast.

Esimesed andmed on pärit 1913. a., mil korraldas Peterburi Eesti Üliõpilaste Selts teiste üliõpilasseltside kaasabil ankeedi andmete kogumiseks nii Vene ülikoolis, kui ka väljamaal õppivate eesti üliõpilaste kohta. Saadud andmete põhjal oli sel ajal eesti üliõpilasi umbes 800, neist naisüliõpilasi ligikaudu 83, s. o. 10,4% kogu arvust¹⁾, mis on küllalt suur protsent, võrreldes Lääne-Euroopa vanemate kultuur-riikidega. Nii oli naisüliõpilasi 1912./13. a.:

Soomes	24,4 %
Helveetsias	14,3 %
Eestis	10,4 %
Prantsusmaal	9,6 %
Ungaris	6,9 %
Saksamaal	5,9 % ²⁾

Organiseerunud olid sel ajal: Tartus 22³⁾, Peterburis 28, Moskvast 15, kokku 65 naisüliõpilast.

Tartu naisüliõpilased olid koondunud enamasti ühte puhtnaisorganisatsiooni — Eesti Naisüliõpilaste Seltsi, ja segaorganisatsiooni — E.Ü.S. „Ühendus’sse“, Peterburis aga järgmistesse eesti üliõpilaste segaorganisatsioonidesse: Peterburi Eesti Üliõpilaste Seltsi, E.Ü.S. „Põhjalasse“ ja Põllumajandus-teaduse E.Ü.S-i „Taim“; Moskvast — Moskva Eesti Üliõpilaste Seltsi.

Naisüliõpilaste vähene arv on seletatav varemalt valitsenud raskete majanduslikkude, kui ka hariduslikkude oludega. Noil ajal oli veel tütarlaste keskkoolide programm ulatuselt väiksem kui poeglase gümnasiumide oma. Tütarlapsed pidid end täiendama enne ülikooli pääsmist veel erateel mõnes aines, nagu matemaatikas,

füüsikas ja vene keeles, ning siis õiendama komisjoni ees eksami. See asjaolu raskendas märksa naistel ülikooli astumist. Kuid juba keskkooligi pääsmine oli raske: võeti vastu tol ajal kroonugümnaasiumesse õpilasi piiratud arvul, eesõigustades venelasi, sakslasi ja üldse vene keelt kõnelevaid lapsi. Oli võimalus astuda veel erakooli, kuid neidki oli vähe ja nendes õppimine seotud suurte kuludega, mistõttu nad olid kätte saadavad ainult vähesele. Suurem hulk pidi kasutama ainukest võimalust: õppima erateel ning õiendama siis lõpueksami eksternina kogu keskkooli kursuse ulatuses. Esimeste naisüliõpilaste hulgas on haruldastel suur eksternide arv — 31% kogu naisüliõpilaste arvust. Peterburis tõuseb see arv koguni 41%¹⁾.

Suur eksternide arv on ka peapõhjuseks, et meie üliõpilasnoorsugu 1913. a. on võrdlemisi vanem kui välismaadel¹⁾.

Naisüliõpilastest oli sel ajal:

17, 18 ja 19 a. vanuseid	7,1 %
20—21 „ „	16,7 %
22—23 „ „	26,2 %

1) A. Oinas: „Eesti üliõpilasnoorsugu arvudes“, „Üliõpilaste leht“ nr. 5, okt. 1914.

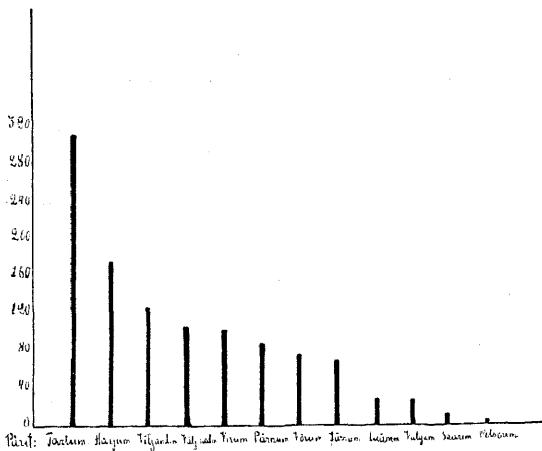
Ljuba Hütsi,

kaasvõitlejalikumaid kaasvõitle-
jaid, tõsisemaid korrakaitsjaid
ning ägedamaid koosoleku kõne-
lejaid.

1) A. Oinas'e „Pilk minevikku“, „Üliõpilaste Leht“ 1914, nr. 3—4.

2) Vilho Setälä: „Naiset ulkomaiden yliopistoissa“, „Ylioppilaslehti“ 1914.

3) See arv on olnud tegelikult siiski suurem, sest Tartus oli sel ajal ainult E.N.Ü.S-il ükski 24 ksv! ja 1 vil!

Diagr. nr. 1

24—25 „ „	16,7 %
26—27 „ „	14,3 %
28—30 a. ja vanem.	14,8 %
vanadus teadmata	4,8 %

Naisüliõpilasi oli kõige rohkem 22—23 a. vanuseid, meesüliõpilasi aga 20—21 a. vanuseid.

Naisüliõpilaste keskmine vanus sel ajal oli 23,8 a. (meesüliõpilastel — 23,3 a.). Kõige vanemad naisüliõpilased olid Moskvas; nende keskmine vanus oli 24,6 a., Peterburis aga 24,3 ja Tartus 22,1 a.

Siinjuures peab pidama silmas, et suurem osa Venemaal õppivaid naisüliõpilasi muretses enesele ise ülespidamise, ja nende õpingute aeg venis pikemaks paratamata, missugune asjaolu ei ole tähtsuseta nende keskmise vanuse suurendamisel.

Vaadeldes üliõpilaste päritolu leiame, et kõige suurema arvu naisüliõpilasi on annud tol ajal Liivimaa (50%) ja Eestimaa (40,5%). Neist on üles kasvanud linnas 52,4% ja maal 35,7%. (Terav vahe paistab silma nais- ja meesüliõpilaste kodukoha vahel, sest viimastest on üle poole (58,4%) pärit maalt.) Nii suur linlaste ülekaal esimeste eesti naisüliõpilaste hulgas on seletatav linnas valitsevate kergemate edasiõppimise võimalustega.

Järgmised andmed meie tekkiva naisüliõpilaskonna kohta on pärit 1915. a. ja räägivad melle juba esimestest naisvilistlastest¹⁾. Aasta alul oli 24 naisvilistlast (607 meesvil.) ja 132 naisüliõpilast (698 meesüliõpilast). Organiseeritud üliõpilasi ja organisatsioonidest aasta kestel lahkunuid oli kokku 830, terve üliõpilaskonna kogusuurus umbes 1000 inimest.

1915. a. hakati vastu võtma naisi kõikidesse Tartu Ülikooli fakulteedesse. Seetõttu tõuseb naisüliõpilaste arv peagi 16,5%-ni.

1915. a. oli ülikooli lõpetanud naisi arvult 23; ala järele: 1 jur., 1 oec., 2 med., 11 dent., 1. gymn., 3 phil., 2 hist., 1 mus., 1 — fakulteed teadmata²⁾. Neist on õp-

pinud Peterburis 7, Moskvas 1, Helsingis 3, Bernis 1, teadmata kus 3; ülejäänud 8 Tartus, viimastest 2 osaliselt ka Peterburis ja 3 Moskvas¹⁾.

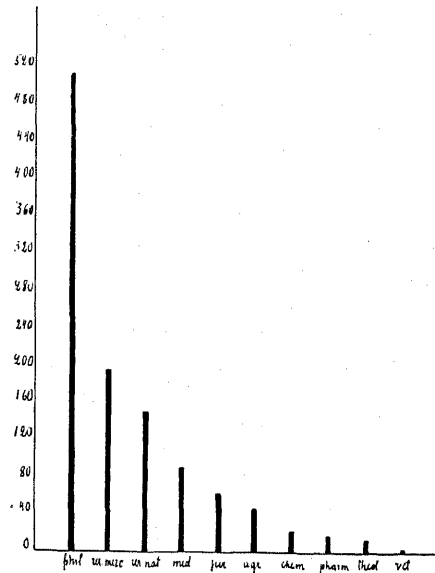
Järgnevatel ilmasõja aastatel jääb akadeemiline töö teiste teravamate päevaküsimuste tõttu ikka enam ja enam tagaplaanile ja raugeb Tartus lõpuks täiesti okupatsiooni ajal, mil eesti üliõpilased keeldusid astumast saksa ülikooli.

Uus ajajärk eesti akadeemilises elus algab alles 1919. a. sügisel E. V. Tartu Ülikooli avamisega.

Nüüd koondub pea terve eesti akadeemiline pere Tartusse, kujundades siin üldise territoriaalse üliõpilaskonna, milles eestlased enamuses. Väljaspool Tartut töötavad üliõpilased muutuvad erandlikeks, mispärast kõneleme edaspidi ainult Tartu naisüliõpilaskonnast.

Eesti Ülikooli algpäevil oli sisseastujate naiste arv kaunis suur²⁾: Ülikooli avamisel 15. det. 1919. a. oli imatrikuleeritud 155 naisüliõpilast ja 198 meesüliõpilast.

1919. a. sügisel viibis veel palju meesüliõpilasi sõjateenistuses ning just sellega on seletatav asjaolu, et esimesel eesti ülikooli tegevuse aastal on Ülikoolis kõigest 43 meest enam kui naisi. Õppeaasta lõpul on aga juba meesüliõpilasi üle poole rohkem, ning edaspidi muutub arvuline vahe kahe soo vahel ikka suuremaks. Viimaseil aastal on olnud Ülikoolis 1. det. keskmiselt 28% naisi ja 72% mehi, Ülikooli lõpetajate hulgas aga harilikult 20% naisi ja 80% mehi. Lõpetajate ja sisseastujate protsentide lahkuminek võis oleneda enam-vähem sellest, et seni E. V. Ülikooli astujaist meestest võrdlemisi suur % on olnud ülikoolis enne sõda ja sõja ajal, kas Tartus või mujal, sellega nüüd ainult jatkasid vana akadeemilist tööd, sisseastujaist naistest olid aga enamuses noored. Nii võib

Diagr. nr. 2

1) V. Ernits: „Eesti üliõpilaste ja vilistlaste üleüldise nimekirja arvustikulised kokkuvõtted I“, „Üliõpilaste Leht“ nr. 7, det. 1915.

2) V. Ernits: „Eesti üliõpilaste ja vilistlaste üleüldise nimekirja arvustikulised kokkuvõtted I“, „Üliõpilaste Leht“ nr. 7, det. 1915.

1) V. Ernits: „Eesti üliõpilaste ja vilistlaste üleüldise nimekirja arvustikulised kokkuvõtted“ II, „Üliõpilaste Leht“ nr. 8, jaan. 1916.

2) Järgnevad arvud on esitatud Tartu Ülikooli kantselei andmetel.

Naise õiguslikust seisukorrast ja väljavaateist selle parandamiseks.

On kuulda sageli ilusat, kuid põhjendamata arvamist, nagu seisaks eesti naine õiguslikult täiesti ühel astmel mehega ja et oleks ülearune temale soovida midagi paremat sellest küljest.

Alles lähemal vaatlusel selgub, kuivõrt see arvamine vastab tõele.

Maksvate seaduste järele on eesti naine asetatud inimsoo vähemväärtuslikele olevuste hulka, ning tema õiguslik seisukord nõuaks tungivalt parandust ühiskonna arengu ja õigluse nimel.

Kuigi osa naisi, kes selles teadlikud, on püüdnud selgitada seda seisukorda, ei ole nad suutnud võita tõsist tähelepanu mõõduandvates ringkondades.

Milline on siis tegelikult eesti naise õiguslik seisukord ja kas on meil põhjust kõneleda üldse selle parandamisest?

Selle küsimuse selgituseks püüan valgustada naise õiguslikku seisukorda maksvate seaduste järele: 1) avalikus elus, 2) eraelus.

Eesti vabariigi põhiseadus 1920. a. on kaotanud kõik vahed ja eesõigused avalik-õiguslike vahetajades, mis olenevad soost ning kindlustanud sellega naisele ühesugused õigused mehega. Üldiselt on naisel kõik kodanlikud ja poliitilised õigused. Temal on õigus valida

ja valitud saada seadusandlikusse asutusse, Riigikogusse, osa võtta riigivalitsemise ja kohtu funktsioonide teostamisest. Ja kuigi näeme tänapäeval naist teotemas veel harva avalikus elus, siis on siin süüdi vast kõige vähem meie modern põhiseadus. Selle nähtuse põhjusi tuleks otsida mujalt.

Ent tõsiasjana tuleb võtta siiski, et täisealine naine on saanud meie riikluse tekkimisel küpsuse tunnistuse oma vaimlisest arenemisest, mis lubab temale võtta osa riigivõimu mitmekülgsust avaldusist, ning temal on õigus kaasa rääkida sama kaaluvalt üldistes riiklikes asjades, nagu see on lubatud täisealisele mehele.

Võib olla on avaldanud mõju see üheõiguslikkuse põhimõtte avalik-õiguslike vahetajades ka arvamiste tekkimisele, nagu oleks täisealine naine ka eraelus täisväärtuslik isik, ning et tema oleks täiesti iseseisev oma koduseis talituses ega temal ei tarvitseks painutada kellegi kontrollile oma õiguslike tahteavaldusi. On päris loomulik, et kui naisel on õigus talitada ning otsustada iseseisvalt tähtsates riiklikes küsimustes, siis seda enam peab olema temal see õigus oma isiklikes perekondlikes asjus. Pealegi veel, kui võtta arvesse, et elulisi vahetajaid reguleerivate seaduste algnõudeks on nende vastavus elule, rahva arusaamisele ja õiglustundele. Ja kui naised tegelikult täidavad sama

loota, et ligemas tulevikus väheneb sisseastuvate ja lõpetavate naiste protsendi vahe.

E. V. Tartu Ülikooli on lõpetanud kuni käesoleva ajani 20 naist. Ala järele on lõpetanud: arstit. — 62, filosoofiat. — 33, majandust. — 33, õigust. — 25, rohut. — 22, loodust. — 8, matemaikat. — 7, põllumajandust. — 5, loomaarstit. — 4, usut. — 2 ja keemia — 1 naisüliõpilane. Kui juure arvata ka naisüliõpilased, kes on õppinud väljaspool Eestit, siis ulatub eesti akadeemiliste naiste arv umbes 210-ni.

1926. a. II poolaastal Tartu Ülikoolis immatrikuleeritud eesti naisüliõpilastest on pärit: Tartumaalt ühes Tartu linnaga — 315, Harjumaalt ühes Tallinna linnaga — 176, Viljandimaalt 126, väljaspoolt Eestit — 105, Virumaalt — 102, Pärnumaalt — 87, Võrumaalt — 75, Järva- ja Läänemaalt — 26, Valgamaalt — 26, Saaremaalt — 12 ja Petserimaalt — 2. (Diagr. nr. 1.)

Teaduskondades on eesti naisüliõpilasi: filosoofiat. — 512, majandust. — 194, loodust. — 150, arstit. — 92, õigust. — 63, põllumajandust. — 48, keemia — 21, rohut. — 20, usut. — 15 ja loomaarstit. — 4. (Diagr. nr. 2.)

Kokku oli 1926. a. novembrikuus Ülikoolis eesti naisüliõpilasi 1119, nendest organiseerunud 447, s. o. 39,9% (meesüliõpilastest on organiseerunud 48,3%).

Rääkides naisüliõpilaste organiseerumisest peab tähendama, et neljast olemasolevast organisatsioonist tüübigi on praegu ülekaalus naisüliõpilaste seitsid ja naiskorporatsioonid, kuna maa-alalised üliõpilaskogud ja segaseltsid on jäänud tagaplaanile. Alloleval diagrammil on kujutatud graafiliselt ülemaltähendatud organisatsioonide arvuline vahetajate poolaastate viisi, alates 1919. a. II p. a-ga. kuni käesoleva ajani¹⁾ (Diagr. nr. 3).

1919. a. II poolaastal oli vaid kaks organisatsiooni, kuhu võis astuda naisüliõpilane: üks naisüliõpilaste seits (E.N.Ü.S.) ja üks segaselts (E.Ü.S. „Ühendus“). 1920. a. II poolaastal asutati eelmistele lisaks veel teine naisüliõpilaste seits (E.N.Ü.S. „Ilmatar“) ja üks segaselts (E.Ü.S. „Veljesto“). Samal ajal alustas tegevust Tartus üks endine Peterburi eesti üliõpilaste seits (E.Ü.S. „Põhjala“). Mõlema organisatsiooni tüübi liigete arv kasvas alguses ühtlasi. Kuid 1921. a. I p. a. hakkab langema naisliigete arv segaseltses Aegajalt lahkuvad E.Ü.S. „Põhjalast“ naisliikmed, kuni see 1925./26. muutub täiesti meesorganisatsiooniks.

1) Diagramm on koostatud E. V. Tartu Ülikooli kantselei andmetel.

tähtsaid ülesandeid kui mehedki, siis peaks leidma üheväärilist hindamist mehe ja naise vahekord seaduseski.

Sellele vaatamata, et elu ise on arenenud hiigla sammudega, et on muutunud sotsiaalne ja majanduslik olukord, maksab meil veel perekonnaseadus, mis on omane keskaja ühiskonna konstruktsioonile ning arusaamisele. Erandiks on Riigikogu poolt 1922. a. vastuvõetud abielu solmimise ja lahutamise seadus. Meil maksva 1864. a. Balti Eraseaduse 3. kõites koostatud määrused asetavad praeguse aja eesti naise abikaasana keskaja olukorda, kus naine on kohustatud kuulama kõikvõimsa mehe sõna ning alistuma temale. Need seadusenormid ei vasta aga meie aja õigustundele ning on saanud ülekohtu normideks praeguse aja eesti naisele. Ning seda enam on silmatorkav abielunaise õiguslik seisukord, kui võtta arvesse, et vanemate nõusolekul nende võimu alt vabanenud vallalise tütrel eraelus on pea kõik kodanlikud õigused, nagu täisealisel mehelgi, välja arvatud õigus olla eestkostja (B. E. S. §§ 314 ja 317—4). Ei tahaks kuidagi uskuda, ega leia selleks ka põhjendusi, et sama naine, kes vallaselt talitanud täiesti iseseisvalt majanduslikus võistluses ja kodanlikus läbikäimises, kaotab abielludes osa oma teguvõimest ning satub mehe eestkostmise alla kui abitu ja vaimliselt piiratud olevus. Ei nõua ju abielulise kooselu mõiste meie arusaamise järele ühe abielupoole isiklikkude ja varanduslikkude õiguste piiramist ning teise poole õiguste puutumast või isegi nende suurenemist. Abielu, õigemini,

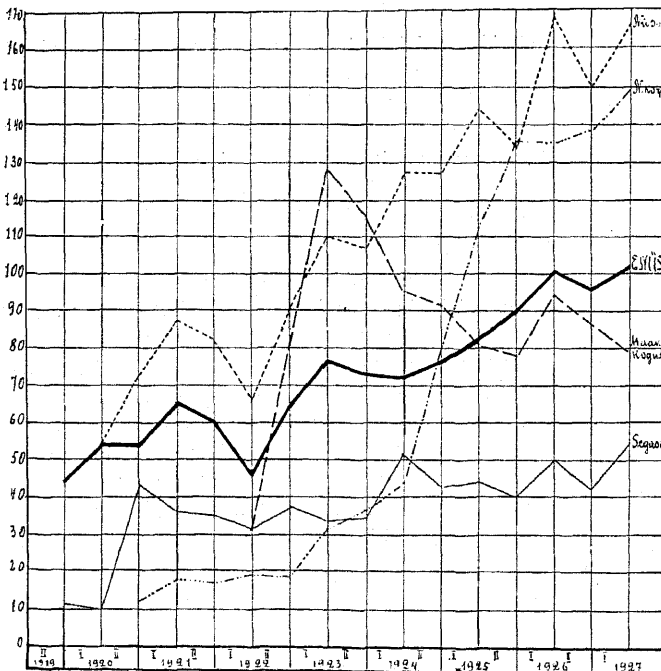
on side kahe iseseisva, üheõigusliku inimese vahel, kes peavad piirduma tarbekorral vastastikku perekonna huvide.

Kuid, nagu öeldud, on maksvad veel praegu Batli Eraseaduse vananenud normid, ja nende muutmisega ei näi olevat ruttu seadusandlikkudel asutistel. Millega muidu on seletatav, et meil 9-aastase iseseisvuse kestel ei ole jõutud muuta ajakohaselt abielunaise õiguslikku seisukorda puutuvaid määrusi, ja nähtavasti, ei mõeldagi teha seda enne terve tsiviil-seadustiku esitamist Riigikogule. Viimast on välja töötatud alles kolm osa, missuguse töö peale kulus valitsuse komisjonil neli aastat, kuna kaks viimast osa on veel pooleli. Sellest võib siis järeldada, kui kaua kulub aega selleks, et võidaks esitada Riigikogule tervena kavatsatud tsiviil-seadustik.

Selle vastu on püütud läbi viia parandusi naise õigusliku isiku huvides vanemate riikide seadusandlustes juba mitukümme aastat tagasi. Nii saksa kui helveetsia tsiviil-seadustikes on piiratud mehe täieline naise eest kostmise õigus mehe võimu kurjasti tarvitamise, kui üldise mõiste sissevõtmisega.

Rootsis ja Taanis maksvad abieluseadused on välja töötatud juba täieliku mehe ja naise üheõiguslikkuse põhimõttele. Viimased ei kõnele enam mehe ülevõimust ega mehe ja naise erioigustest ja kohustustest perekonnas, vaid abikaasade ühesugusest õigustest ja kohustustest.

Nii loeme rootsi 1920. a. abieluseadusest: „Abikaasad peavad olema teineteisele truud ja teineteist toetama. Nad peavad muretsema

Diagr. nr. 3

Mõnesuguste vähemate võnkumiste järele tõuseb segaseltsides liigete arv 1924. a. I poolaastal, mil juure tuleb üks uus segaselts (E. Ü. S. „Concordia“). See arv on jäänud püsima käesoleva ajani, vaatamata võnkumistele 1924. a. II p. a. ning 1925. a. I ja II p. a.

Naisüliõpilas-seltside liigete arv tõuseb järsku kuni 1921. a., vaatamata sellele, et seni olemasolevatele organisatsioonide tüübele tekib lisaks juba 1920. a. II. p. a uus tüüp — naiskorporatsioon (korp! „Filiae Patriae“). Esimene suurem langemine seltside arvus on 1922. a. I p. a.¹⁾

Põhjuseks võis olla siin maaalaste üliõpilaskogude tekkimine. Sellele järgneb tema järsk tõus kahe järgneva poolaasta jooksul, siis langemine mõne liikme võrra, ning uus tõus 1924. a. I p. a.,

1) Tegelikult ei olnud liigete arvu langemine naisüliõpilas-seltsides mitte nii järsk, kui see kujutatud diagrammil. Nii on teada, et E.N.Ü.S-i võeti vastu uusi liikmeid sellel poolaastal alles peale seltsi liigete nimekirja esitamist Ülikooli Valitsusele. See asjaolu ei ole tähtsusetu, kui pidada silmas seda suurt mõju, mis avaldanud E.N.Ü.S-i liigete arv naisüliõpilas-seltside liigete arvule üldse.

üheskoos perekonna vajaduste eest.“ Ja peatüki, „Üldised määrused abielupaaride õiguslikkudest vahekordadest“, teisest paragrahvist: „Abikaasade kohus on: aidata muretseda perekonnale ülespidamist rahaga, koduse tööga või muul viisil, igal oma võimist mööda, vastavalt abielupaari elutingimustele. Ülespidamiseks arvatakse: kulud majapidamiseks ja lastekasvatamiseks, kui ka kulud kummagi abikaasa isiklikkude tarvete rahuldamiseks.“

Edasi, peatükist varanduse kohta: „Kumbki abikaasa saab abielludes õiguse kõigi peale, mida omandab üks abikaasast abiellumise puhul või hiljem, kui see pole mitte tehtud eraomanduseks.“

Rootsi abielunaisele on võõrad normid, mis määravad naise elukoha mehe elukoha järele, kuigi naise elukoht on tegelikult teisel; samati on võõrad ettekirjutused, mis sunnivad järgnema naist mehele, tema sõna kuulama ning end tema hoole ja kaitse alla andma.

Eestis praegu maksev perekonnaseisu seadus on annud naise isiklikes vahekorras täiesti mehe võimusesse, ilma et naisel oleks õigus kaitsta end kohtu abil mehe võimu kurjasti tarvitamise korral, kuna mehel on õigus ilma naise volitusega, s. o. isegi ilma tema tahtmiseta, naise eest kosta kohtus ja väljaspool seda. Näitena siin Balti Eraseaduse § 8:

„§ 8. Mehel on õigus: 1) nõuda naiselt sõna-kuulmist ja oma tahte allumist; 2) määrata elukoht ja nõuda, et naine järgneks temale, välja arvatud need korrad, kui tema on mõistetud kohtu otsusega süüteo eest sunnitööle või asumisele, ehk kui ta ise on põgenenud, kartes

karistust; 3) nõuda naiselt kaasabi tema juhatuse all seisvas koduses majapidamises ja, tarviduse korral, ka ülalpidamist; 4) asjaajajana ja nõuandjana kaitsta naise õigusi kohtus ja väljaspool seda; 5) jälgida kohtu korras naise vastu korda saadetud kuritegusid.“

Nendele mehe eesõigustele seab seadus vastu järgmised naise eriõigused: 1) õigus kanda mehe nime (B. E. S. § 5), mis aga tegelikult pole mitte naise eesõigus, vaid tema iseseisva isiku väline alistumine mehe ülevõimule, 2) õigus nõuda kaitset ja ülespidamist mehelt (B. E. S. § 9), mille tähendus aga tunduvalt väheneb, kui arvestada sellega, et mehel on õigus nõuda naise osavõttu koduses majapidamises ning õigus valitseda naise abiellu toodud varanduse, kui ka abiellu ühiselt omandatud varanduste üle (B. E. S. §§ 8 ja 12).

Abikaasade ühist varandust valitseb ja kasutab ainult mees.

Temal on õigus võõrandada ja koormata seda võlgadega oma äranägemisel, ilma aruandmise kohustusega. Ainult naise poolt abiellu toodud kinnisvara võõrandamiseks, kinkimiseks j. n. e. on tarvilik naise nõusolek. (B. E. § 43, 83 ja 99). On mees sattunud võlgadesse, siis vastutab tervena nende eest abikaasade ühine varandus, sest et mehe valitsemisel ja kasutamisel olev varandus loetakse vaieluse korral mehe omanduseks (B. E. S. § 13). Ainult kohtu korras võib naine päästa osa varandusest, kusjuures temal tuleb tõestada, et on toonud abiellu vaieluse all oleva varanduse, omale eraldi kogunud või mõnel muul teel omandanud (B. E. S. § 13). Mehe ja naise

mil asutati kolmas naisüliõpilasselts (E.N.Ü.S. „Ahava“). Siitpeale tõuseb naisüliõpilasseltside liigete arv, vaatamata mõnesugustele võnkumistele kuni 1926. a. I p.a.-ni, tehes kaasa siis nii naisüliõpilaskogudele kui ka segaseltsidele sel semestril iseloomuliku liigete arvulise languse, kuid käesoleval semestril on tõusnud mõlema organisatsiooni tüübi liigete arv.

1923. a. I p.a. ületavad seltse liigete arvuga 1922. a. asutatud maa-alalised üliõpilaskogud. See asjaolu on tingitud sellest, et üliõpilaskogude sihiks oli laialdane kultuuritöö rahva seas, mis tõmbas kaasa ka suure osa varem organiseerunud naisüliõpilasi. Aga juba 1923. a. II p.a. hakkab langema üliõpilaskogudes liigete arv, teeb seda ka praegu, vaatamata liigete arvu tõusule 1926. a. I p.a. Langemise põhjuseks tuleb pidada asjaolu, et üliõpilaskogud ei suutnud püsida esialgsel alusel ning muutusid peaaegu erandita intiimorganisatsiooniks, mille tõttu jäid eemale teistes organisatsioonides olevad liikmed. Üks neist korraldus täiesti ümber segaseltsiks, võttes isegi uue nime (E.Ü.S. „Concordia“) ja teisest kasvas välja meeskorporatsioon (korp! „Rajala“).

Naiskorporatsioonide liigete arv on näidanud järjekindlat tõusu võnkumisteta. Alguses veel välja kujunemata nende liigete arv püsib kahe esimese aasta jooksul mada-

lana (alla 20-ne). Aegajalt poolehoidu võites tõuseb see pikkamööda kuni 1924. a. II p.a.-ni, mil ühe poolaasta jooksul asutati kolm uut naiskorporatsiooni (korp! „Indla“, korp! „Lembela“ ja korp! „Amicitia“). Siitpeale algab liigete arvu järsk tõus, kuni 1925. a. II p.a. (see arv ületab isegi seltside liigete arvu I võrra), jäädes siis ajutiselt püsima. Käesoleval poolaastal tõuseb jällegi liigete arv.

Jälgides naisüliõpilaste organiseerumist, selgub, et on eelistatud naisorganisatsioone, kuigi eritüübilisi. Nii on käesoleval semestril naisüliõpilasi: naisüliõpilaskogudes — 37,14%, naiskorporatsioonides — 33,11%, maa-alalistes üliõpilaskogudes — 17,67% ja segaseltses — 12,08%. (Meesüliõpilasi samal ajal: korporatsioonides — 44,51%, seltses — 41,45%, kogudes — 9,14%, segaseltses — 3,8%). Kuna see kestnud nii juba mõnda aega, on põhjust oletada, et naisüliõpilane ka tulevikus eelistab naisorganisatsiooni segaorganisatsioonile.

Lõpuks veel mõned arvud eesti naisüliõpilastest üliõpilaskonnas¹⁾. Nagu teada, võidi asuda meie üliõpilaskonna kindlamale korraldamisele alles E. V. Tartu Üli-

1) Järgnevad andmed on esitatud Üliõp. Edustuse materjalidest.

ühiselt kogutud varandus läheb aga mehe võlgade katteks, sest kuigi naisel ei ole õigust võtta osa ühise varanduse valitsemisest, loetakse teda siiski mehe kaasvõlgnikuks.

Naise ilma mehe teadmata tehtud võlgade eest ei vastuta abikaasade ühine varandus, sest seaduse järele (B. E. S. §§ 56, 88 ja 103) mees on kohustatud tunnistama ainult neid naise korraldusi, mis tehtud koduses majapidamises, näit.: teenija palkamist, mehe ülesandel tehtud korraldusi ja võlgu mis tehtud häda korral või missugused ei olnud kasutoovad mehele.

Olles piiratud teovõimega ühise abielu-varanduse kasutamise suhtes on naisel siiski õigus võtta ära mehe valitsemiselt enese valitsemisele oma erivarandust (B. E. S. § 27), mis jäetud tema erivaranduseks abielulepingu sõlmimisel või mis tema on kogunud mehe loal ja teadmisel oma raha või tööga, mehelt saadud taskurahaga või oma erivarandusest saadud tuludega. Et naise erivaranduse üle valitsemise õigus oleks maksev ka kolmandate isikute kohta, tuleb sõlmida ja välja kuulutada vastav kokkulepe seaduses ettenähtud korras. Vastasel korral võidakse lugeda kolmandate isikute huvides mehe omanduseks naise eri-, kui ka mehe hoole all olevat varandust. Kuid selle pääle vaatamata ei saa talitada abielunaine iseseisvalt temale kuuluva erivarandusega, sest B. E. S. § 29 nõuab mehe nõusolekut naise eraldatud kinnisvara võõrandamiseks, vastasel korral ei ole maksvad naisega sõlmitud lepingud; naine võib isegi põigelda kõrvale oma peale võetud kohustuste täitmisest, kui mees pole kinnitanud lepinguid hiljem oma nõusolekuga.

Kuigi naisel maksva seaduse järele on õigus sõlmida mehega vastastikusel kokkuleppel abielulepingut (B. E. S. §§ 33, 40), ning seega korraldada omi varanduslikke vahakordi teisel alusel kui see on ettenähtud seaduses ja mis annaks temale võimaluse talitada teatud määril iseseisvalt, on nendel lepingutel tegelikus elus vähe tähtsust. Ei tunne ju paljud naised seadust, seega ka seda ainukest võimalust kindlustada enesele teatud määril iseseisvust, ning sellepärast on abielulepingud praegu veel erakorralised nähtused, tihti tarvitusele võetavad alles siis, kui ühist varandust ähvardab hädaoht. Kindlasti on viimasel ajal nii ohtralt sõlmitud abielulepingute seas suur hulk n. n. „hädalepinguid“, millede otstarve on vaid päästa ühist varandust võlausaldajate käest. Neid „hädalepinguid“ oleks jäänud kindlasti sõlmimata suurem hulk, kui naisel oleks olnud võimalus mõjuvalt kaasa rääkida ühise varanduse valitsemisel.

Tingitud Balti Eraseaduses maksvast mehe eestkostmise põhimõttest, seadus on asetanud ka naise kui ema mehest alamale astmele vanemate ja laste vahakordade korraldamisel. Ehk küll B. E. S. ei tunnista perekonnas ainult isa võimu, vaid räägib üldiselt vanemate võimust, on eesõigus vanemate lahkarvamise puhul siiski isa arvamisel (B. E. S. § 197). Niisama oli kaaluvam tähendus isa arvamisel alaealiste laste abiellumiseks lubaandmisel. Kuid 1. mail 1923. a. maksma pandud abieluseaduses on läbi viidud vanemate täielik üheõiguslikkus selle küsimuse otsustamisel. Vanemate lahkarvamise korral võib anda luba alaea-

kooli ajal ja et seejuures ka naisüliõpilased on aidanud kaasa jõudu ja võimalust mööda.

Esimesel kahel aastal (sügisalvedel 1920 ja 1921) korraldatud üliõpilaskonna keskkorralduse valimistest ei ole säilinud valimismaterjale. Edustuse protokollist aga selgub, et 1920./21. aastal Ed sse läks 4 naisüliõpilast, aasta lõpuks oli Ed-ses 5 naisüliõpilast. Nendest on üks töötanud juhatuses kirjatöömatajana ning vähemalt 2 toimkonnis¹⁾. 1922. aastal oli Ed ses töötanud vähemalt 3 naisüliõpilast kolmes eritoimkonnas — Üliõpilaskonna ajaloo kokkuseadmise toimkonnas, majandustoimkonnas ja lugemislaua toimkonnas.

Järgmiste, 1923. a. Üliõpilaskonna Edustuse valimiste kohta on tarvitada juba valimistoimkonna protokollide andmed, kust ühtlasi näeme, missugused rühmitused olid tol ajal vastuvõetavad naisüliõpilastele ja missuguseis nimekirjus nad esinesid valimistel.

Kandideerivad järgmiseks tööaastaks kokku 18 naisüliõpilast järgmises 7-s nimekirjas: Eesti Üliõpilasseltside ühises kandidaatide nimekirjas — 7 naisüliõpilast, Eesti Korporatsioonide Rühma nimekirjas — 4, Sot-

siaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi nimekirjas — 3, Erapooletute Sportlaste Rühma nimekirjas — 2 ja Maa-alaliste Üliõpilasorganisatsioonide Liidu nimekirjas — 2 naisüliõpilast.

Neis nimekirjus seisavad naisüliõpilased koha suhtes lõppuol; sellega on seletatav, et Üliõpilaskonna Edustuse pääsevad alguses ainult 3 naisüliõpilast, neist 2 Eesti Üliõpilasseltside nimekirjast ja 1 Eesti Korporatsioonide Rühma nimekirjast. 1923. a. kestel astub ühe Üliõpilaskonna Edustusest lahkunud liikme asemele veel üks naisüliõpilane Eesti Üliõpilasseltside nimekirjast, nii et kokku võtsid osa Edustuse tööst 1923. a. kestel 4 naisüliõpilast.

Selle aasta lõpul töötab üks naisüliõpilane Üliõpilaskonna Edustuse juhatuses abikirjatöömatajana, teine Üliõpilaskonna põhiseaduse toimkonnas, kolmas pidutoimkonnas ja neljas kirjatöömatajana suvise asetäitjana.

Üliõpilaskonna Edustuse 1924. a. valimistel kandideerivad jälle Edustusse 18 naisüliõpilast. Naisüliõpilased esinevad sel aastal viies järgmises nimekirjas: Eesti Üliõpilasseltside ühises kandidaatide nimekirjas — 7, Maa-alaliste Üliõpilasorganisatsioonide Liidu kandidaatide nimekirjas — 6, Eesti Korporatsioonide Rühma nimekirjas 3, Proletaarliste Üliõpilaste Rühma kandidaatide nimekirjas 1 naisüliõp. Üliõpilaskonna Edustusse pääseb sel aastal 5 naisüli-

1) Üldse võttis osa Edustusest aasta kestel 9 naisüliõpilast.

liste isikute abiellumiseks vastav kohus (abielu sead. 1922 a, R. T. nr. 138). Laste ülevalpidamise kohustus lasub esimeses joones isa õlgadel, mis on tingitud jällegi tema kui perekonna- pea ja naise ning laste varanduse valitseja ja kasutaja õigustest.

Lapsed kannavad isa perekonnanime, välja arvatud väljaspool abielu sündinud lapsed, kes kannavad ema perekonnanime ka siis, kui isa on tunnistanud nad omaks.

Nagu eelpool tähendatud, ei ole õigust naisel olla eestkostjaks, kuid seadus teeb siiski väljavõtte lapse emale ja vanaemale (B. E. S. § 317) sel juhul, kui on surnud lapse isa, jättes

võimega abielunaise tahteavaldust, mille tõttu see saab seadusepäraseks.

Lõpetades sellega lühikese ülevaate praeguse naise õiguslikust seisukorrast arvan, et ettetoodud andmed on valgustanud küllaldaselt meil seaduses maksvaid vastolusid, millest tingitud vajadus ümber korraldada kiirelt ja põhjalikult meil praegu maksvaid perekonna- õiguse norme.

Otse paradoksilik on nähtus, et naine, kes toimib teguvõimsana avalikus elus, seistes vastutusrikkal kohal omavalitsuse kui ka riigiteenistuses, on kui arenemata alaealine isik oma perekondlike asjade korraldamisel vaadatuna

Seurasaarel vabaõhu muuseumis.
Ksv! ksv! Soomes ekskursioonil suvel 1925.

määramata lapsele eestkostja. Sureb aga isa ja kui ta on määranud testamendis lapsele eestkostja, eelistatakse viimast isegi emale (B. E. S. § 296). On ema määranud surres lapsele testamendis eestkostja, siis astub jõusse viimane määrus ainult juhul, kui lapse isa on surnud varem, jättes eestkostja määramata. Vastasel korral on laste eestkostjaks laste isa, millega on tühistatud määrus ema testamendis.

Naine, olles piiratud teovõimega isik, ei või teha testamenti kolmandate isikute kasuks ilma mehe nõusolekuta (B. E. S. teeb siin erandi Tallinna linnale). Tehes seda aga mehe kasuks, peab temal olema nõuandja, nagu see on nõuetav ka mehega teiste lepingute sõlmimisel (B. E. S. § 1991). Nõuandja isik ei ole siin mõõduandev, teda võib kutsuda isegi tänavalt võhivõõraste inimeste hulgast; ainus tingimus on see, et nõuandja oleks teovõimne isik ja kinnitaks oma meheliku autoriteediga piiratud tegu-

seaduse seisukohalt. Tema ei tohi teha töödki väljaspool kodu ilma mehe nõusolekuta, kuigi seda nõuavad tungivalt perekonna huvid. Mees aga võib nõuda naiselt, et see töötaks koduses majapidamises ka siis, kui selleks ei ole tungivat vajadust ja kui perekonna sissetulekud saadakse tervena naise poolt abiellu toodud varandusest.

Nii teeb maksev seadus naise peale abiellumist täielikult olenevaks mehe omavolist ning äranägemisest. Kui tänapäev kuulme harva abielunaise türranniseerimisest, siis tuleb seda pidada ainuüksi üldkultuuri ja humaansuse teeneks. Kuid rikkalikku tunnistust sellest ülekohtust, mille all peab kannatama ka tänapäeva abielunaine, annavad abikaasade vahelised tüli- asjad, mis tulevad lahendada sageli kohtu teel.

On kurb, et kõige selle peale vaatamata ei ruttu meie võimukandjad mehed uue perekonna- seisuse seaduse maksmapanemiseks; veel kurvem

nad ei mõtlegi ümber korraldada vastavalt elu- nõuetele uut seadust ega loobuda oma igane- nud eesõigusist. Et veenduda selles, maksab ai- nult vaadelda möödunud suvel trükist ilmunud valitsuse komisjoni poolt väljatöötatud pere- konnaseisu seaduse kava, mis asub abielunaise õiguste ja kohuste suhtes põhimõttelikult samal seisukohal kui praegu maksev Balti Eraseaduski.

Alale jäetud on ka siin mehe ülevõimu instiituut, vähendatud on ainult selle ulatus saksa ja helveetsia tsiviil-seadustikkude ning vene tsiviil-seadustiku projekti eeskujul. Sel viisil on antud õigus naisele mitte täita mehe otsusi siis, kui mees on tarvitanud kurjasti oma otsustamise õigust (Perek. sead. eelkava § 356), kusjuures kohus peab tegema kindlaks ülemal- tähendatud õiguse kurjasti tarvitamise igal üksikul juhul. Kõigil teistel juhtudel abielu- naine peab alistuma mehe tahte, mis piirab tema iseseisvust endiselt.

Peale selle tähtsama muudatuse sisaldab eel- kava veel mõned muudatused praegu maksvates Balti Eraseaduse määrustes, missugustest oleks tähtsam naise õigus olla eestkostjaks. Eelkava

järele oleks vallaline naine üheõiguslik mehega kodanlikus läbikäimises, kuna abielludes tema kaotab endiselt osa oma teovõimsusest. Võib öelda, et eelkavas isegi on kitsendatud naise praeguseid õigusi. Näiteks: 1923. a. jõusseas- tunud abieluseadus nõuab alaealise lapse abiellu- misel vanemate nõusolekut, kusjuures kohus otsustab ettetuleva vanemate lahkarmamise kor- ral, kumma arvamine jääb maksvaks. Eelkava annab siin ülekaalu jällegi isa tahte (Perek. sead. eelkava § 298) ning tõrjub tagasi sellega eelkava süsteemi mõttes sellegi uuenduse meie seadusandluses, mille järele hinnati naise kui ema, tahet ühevääriliselt mehe omaga. Need valitsuse komisjoni poolt väljatöötatud muutu- sed abielunaise õigusliku seisukorra paranda- miseks ei suuda rahuldada nüüdisaja eesti naist, sest mehe ülevõimu põhimõte, millele rajatud ka perekonnaseisu seaduse eelkava, on vananenud ning ei vasta kaugeltki tänapäeva sotsiaalseist ja majanduslikest olukorrist tingitud eluliste- le vahekordele. Võib olla, et aastat kolmküm- mend tagasi, kui naisel üldse veel ei olnud õi- gust võtta osa riigivõimu teostamisest ja kui

õpilast: E. Üliõpilasseltside ühisest nimekirjast — 4 ja E. Kor- poratsioonide Rühmast 1. Nendest saab tööaasta alul 1 kirjatoimetaja teiseks abiks, 1 — majandustoimkonna, 1 üldpõhiseaduse toimkonna ning ühtlasi lugemislaua liikmeks ja 1 — „Üliõpilaslehe“ toimkonna liikmeks. Ke- vad 1924 (27. V) valitakse 1 naisüliõpilane Edustuse suvevaheaja laekahoidjaks. Sügisel valitakse 1 nais- üliõpilane Üliõpilaskonna välis- ja juhatajaks ja teine kirjatoimetaja esimeseks abiks.

1925. a. Edustuse valimistel kandideerivad Üliõpilas- konna Edustusse 19 naisüliõpilast, neist: Eesti Üliõpilas- seltside ühisest nimekirjas — 7, Eesti Korporatsioonide Rühma nimekirjas — 3, Maa-alaliste Üliõpilasorganisatsioonide Liidu nimekirjas — 6, Organiseerumata nimekirjas — 3. Pääsevad Edustusse Üliõpilasseltside ühisest nimekirjast — 2, Maa-alaliste Üliõpilaskogude nimekirjast — 1 naisüli- õpilane.

Neist saab üks jälle Üliõpilaskonna välis- ja juhatajaks ning valitakse ühtlasi ka CIE nõukogusse Eesti Üliõpilaskonna esindajaks. Edasi töötab 1 nais- üliõpilane Edustuse üldtoimkonna ning ühtlasi ka välis- toimkonna liikmena ja 1 aasta lõpul lugemislaua toi- m- konna liikmena.

1926. a. Edustuse valimistel kandideerivad Üliõpilas- konna Edustusse 23 naisüliõpilast; neist: Eesti Üliõpilas- seltside ühisest nimekirjas — 6, Eesti Korporatsioonide Rühmas — 7, Maa-alaliste Üliõpilasorganisatsioonide Liidu nimekirjas — 6, Organiseerumata nimekirjas — 3 ja Rahvuslikul alusel seisvate organiseerumata üliõpilaste nimekirjas — 1 naisüliõpilane. Pääsevad Edustusse 3 naisüliõpilast: Eesti Üliõpilasseltside ühisest nimekirjast — 1, Eesti Korporatsioonide Rühma nimekirjast — 1 ja Organiseerumata Üliõpilaste nimekirjast — 1.

Neist saab üks Üliõpilaskonna välis- ja juha- tajaks (isik endine). Sama naisüliõpilane on edasi Besti

esindajaks CIE-s, jäädes selleks kuni järgmise CIE üld- koosolekuni — 1927. a. sügiseni. Temagi võtab osa Balti riikide üliõpilaste keskbüroo istangust ning on üheks Tartu Üliõpilaskonna ametilikuks esindajaks Soome-Besti üliõpilaspäeval. Töötab veel Tallinna Tehnikumi ja Tartu Üliõpilaskonna vahekorra lahendamise komisjonis, ja on järgneval suvevaheajal Üliõpilaskonna Edustuse esi- mehe kohusetäitjaks. Peale selle töötavad Edustusel veel kaks naisüliõpilast: üks ankeettoimkonna ning Edustuse valimistoimkonna juhatajana, teine üldtoimkonna, välis- toimkonna ja Edustuse valimis- ja juhatamistoimkonna liikmena. Mõ- lemad naisüliõpilased töötavad ühtlasi veel Rahvusvahe- lises Üliõpilaste Omaabi Komitees.

1927. a. Edustuse valimistel kandideerivad Üliõpilas- konna Edustusse 39 naisüliõpilast; neist: E.N.Ü.S., E.Ü.S. „Raimla“, E.Ü.S. „Liivika“, E.Ü.S. „Põhjala“, E.Ü.S. „Concor- dia“, E.N.Ü.S. „Ahava“, ja E.Ü.S. „Huljehiie“ ühisest kandi- daatide nimekirjas — 11; EÜS-i ja E.N.Ü.S. „Ilmatari“ ühisest nimekirjas — 5; Eesti Korporatsioonide Rühma nime- kirjas — 6; Maa-alaliste Üliõpilasorganisatsioonide Liidu ni- mekirjas — 8; Radikaalsete Üliõpilaste Rühma nimekirjas — 5 ja Organiseerumata üliõpilaste nimekirjas — 4 naisüliõpi- last. Pääsevad Edustusse 5 naisüliõpilast: EÜS-i ja E.N.Ü.S. „Ilmatari“ nimekirjast — 2; E.N.Ü.S.-i, E.Ü.S. „Raimla“, E.Ü.S. „Liivika“, E.Ü.S. „Põhjala“, E.Ü.S. „Concordia“, E.N.Ü.S. „Ahava“ ja E.Ü.S. „Huljehiie“ ühisest nimekirjast — 1, Maa-alaliste Üliõpilasorganisatsioonide Liidu nimekir- jast — 1, ja Organiseerumata üliõpilaste nimekirjast — 1. Neist töötavad: üks välis- ja juhatamistoimkonnas, üks lugemislauas, üks majandustoimkonnas ja üks üliõpilaslehe toimkonnas.

Nagu selgub esitatud andmeist, on eesti naisüliõpi- lane omandanud kindla seisukoha Tartu Üliõpilaskonnas, kus tema töö on leidnud väärilise tunnustamise.

A. Olev-Miller.

suurema hulga naiste tegevus piirdus koduse majapidamisega, meie oleks tervitanud kõne all olevat eelkava rõõmuga. Nüüd aga, kus naine ja mees ühetasa on varustatud kodaniku põhiõigustega, kus mõlemad peavad teotsema majanduslikus võistluses ühevääriliselt, et võimaldada ülespidamist perekonnale, ei saa leppida abielunaise õigusi piiravate määrustega.

Kui võtta arvesse Rootsisis juba viis aastat maksev abieluseadus, mille järele abielunaine on tunnustatud täisõiguslikuks isikuks, peame jõudma otsusele paratamata, et meie perekonnaseisu seaduse eelkava maksmapanemine ei tähenda sugugi kultuurilist edenemist abielunaise õiguslikus seisukorras, vaid naine peab püsima tema inimväärtust alandaval seisukohal võib olla veel aastakümneid.

Et perekonnaseisu seaduse eelnõu väljatöötatud kujul ei too tarvilikke muutusi naise õiguslikus seisukorras, siis on asunud meie suuremad naisorganisatsioonid eelkava eitavale seisukohale ning esitanud ühise märgukirja valitsuse komisjonile, milles paluvad arvestada nende poolt omaks võetud põhimõtetega ning neile vastavalt ümber töötada eelkava enne kolmandat lugemist Riigikogus.

Esitatud märkustes nõuavad naisorganisatsioonid, et eelkavas abikaasade õiguslikud vahekorrad oleksid rajatud üheõigusluse põhimõttele. Välja minnes sellest seisukohast on näidatud ära eelkavas kohad, mis tuleksid muuta, ning ära tähendatud üksikasjalisemalt ka alused, millele peaks olema baseerunud eelkava. Nii nõutakse, et eelkavast jäetaks välja määrused, mis rajatud mehe ülevõimu põhimõttele ja kõnelevad mehe ja naise erikohustustest ning õigustest. Tuleks kindlaks määrata perekonna ülalpidamise mõiste ning abikaasade ühised kohustused selle muretsemisel. Sellega loobub naine oma õigusest saada ülalpidamist mehelt ja nõuab ainult, et seadusekava hindaks kui majanduslikku väärtust tema poolt muretsetud sissetulekuid ja annaks tema kodusele tööle majapidamises ning lastekasvatamises sama tähenduse perekonna ülalpidamisel kui abikaasade välistööle.

Peale ettetoodud seisukoha sisaldavad märkused veel rea põhilauseid, mis sihitud sinna, et abikaasade isiklike vahekordade õiguslik korraldamine võimaldaks alal hoida abielulise kooselu ühist hüve ühise kaastegevusega ning hoolitseda ühiselt laste eest.

Abielunaise perekonnanime omandamise suhtes naisorganisatsioonid asuvad seisukohal, et naine võiks valida omale ise perekonnanime: kas jääda oma senise nime juure ehk võtta omaks senine ja mehe ühendatud perekonnanimi, ehk ainult viimane. Valitud nimi tuleks märkida abieluregistrisse ja saaks seega naise seaduslikuks perekonnanimeks.

Mitmesuguste varanduslike vahekordade asemel soovitakse eelkavas näha ühtainust, mille järele kummagi abielluja varandus moodustaks abiellumisel ühise varanduse, välja arvatud see osa, mis on jäänud kummagi poole erivaranduseks abielulepingu põhjal.

Varanduse valitsemisel peaks olema mõlemal abikaasal ühesugune õigus. Võlgade eest vastutaks siis tervena ühine varandus; oleks ju need tehtud mõlemate abikaasade ühisel vastutusel, kuna kummagi abikaasa isiklike vahekordade eest vastutaks ainult nende erivarandus.

Abielu lõppemisel jaotatakse ühine varandus pooleks mõlemate abikaasade vahel, kusjuures kummagi poolel või ühel neist oleks õigus nõuda kätte osa liikutavat varandust, mis tarvilik elu ülespidamise jätkumiseks.

Peale eelkavas ettenähtud juhtude soovitakse abielu varanduste lahutamise võimalust veel abikaasade vastastikku kokkuleppe korral. Üks abikaasa peaks võima nõuda varanduse lahutust: 1) kui teine abikaasa on vähendanud märksa abielu varandust, või selle asetab vähendamise hädaohtu, kas majanduslike asjade hooletusse jätmise, abielu varanduse kurjasti tarvitamise või muu sündmata teo läbi; 2) kui teise abikaasa varandus läheb konkursi alla.

Varandus, mis omandatud peale abielu varanduse lahutamise palve sisseandmist, tuleks lugeda omandajapoole erivaranduseks. Ka alaealiste laste suhtes peaksid olema vanemad üheõiguslikud: nii isal kui emal peaks olema võrdne õigus ning kohus laste isiku eest hoolitseda. Kui aga vanemate arvamisest lähevad lahku lastekasvatamisel, ei tohiks ema mitte sunnitud olla alistuma isa tahtele; otsustajaks peaks olema siis hoolekande kohus.

Väljaspool abielu sündinud laste kohta käivaid määrusi soovitatakse täiendada sellega, et kui laps on tunnustatud isa poolt, siis ta võiks omada isa perekonnanime, kui ema ehk laps ise täisealiseks saades seda soovib; peale selle veel päranduse õiguse isa veresugulaste reas.

Kas valitsuse komisjon arvestab ettetoodud seisukohtadega, näitab tulevik. Kuid seni on vähe lootusi selleks, kui eelkava ümbertöötamisel peetakse kinni saksa ja helveetsia tsiviil-seadustikest, seni kui ei ole „käepärast“ rootsi ja taani uuemaid seadusandlusi, mille kaudu võidaks tutvuneda abieluseaduse uuemate põhimõttega. Nii saaks eelkava, võib olla, täiesti muutmata esitada Riigikogule, kus tema seaduseks saamine oleneb aga sellest, kui võrt rahvasaadikud arvestavad naiskodanikkude õigustatud nõuetega.

E. Aron.

Materjale Tartu vene ülikooli lõpupäevilt¹⁾

Praegune eesti ülikool on endine Tartu vene ülikooli järeltulija ning pärija, sellepärast pole huvituseta heita pilku selle vene ülikooli viimasesse tegevusaastasse ning tutvuda nende võitlustega, mida võideldi Ülikooli alalejäämise pärast.

Tartu Ülikooli 1917./18. õppeaasta oli rahutu. Sõja ning vastmöödunud revolutsiooni tõttu kerkinud poliitiliste päevaküsimuste kõrval oli jäänud kaugele tagaplaanile rahulik akadeemiline töö. Kõige enam tekitas ärevust ülikooli evakueerimise küsimus, mis oli kerkinud päevakorraks juba varssi pääle sõja lahtipuhkemise. Ühes sellega võttis uut hoogu Tartu Ülikooli jäädava üleviimise küsimus mõnda Sisevenemaa linna, milleks oli tehtud ettevalmistusi juba enne maailmasõja lahtipuhkemist. Nüüd hakkas Perm, eesotsas miljonär Meškoviga omale tahtma ülikooli ühes tema varandustega. 1916. a. kevadpoolset talvel saadetigi sinna suurem osa Ülikooli varandustest²⁾.

Eriilise teravuse omandas evakueerimise küsimus sõja hädaohtu lähenedes 1917. a. sügisel, pääle Riia langemise saksa vägede kätte 21. augustil³⁾. Nüüd pidi saama evakueeritava Ülikooli asupaigaks Voronež, kuhu saadeti toimikond vastavate eeltööde tegemiseks.

Ülikooli evakueerimisest olid huvitatud Ülikooli Valitsus, õppejõud, üliõpilaskond, Tartu ja lõpuks kogu eesti rahvas. Igaüks neist oli huvitatud küsimusest oma meele ja taotluse tema lahendusest oma meele. Osa Ülikooli õppejõude ja vene üliõpilasi pooldas ülikooli evakueerimist Sisevenemaale, osa õppejõude, eesti üliõpilased ja eesti seltskond seisid risti vastu sellele; eestlased nägid Ülikoolis rahvuslikku varandust, mida ei tahetud anda käest milgi tingimusel ja mille kaitseks võtsid tarvitusele kõik abinõud. Evakueerimise vastu olid ka kohalikud balti-saksa, läti, leedu, poola, samuti teistest vene väikerahvastest päritolevad üliõpilased, kes olid kohale sõitnud õppeaasta aluks. Seega oli üliõpilaskonna enamik Ülikooli evakueerimise vastu ning otsis abinõusid selle seismapanekuks.

6. sept. ärareetud eesti-, saksa-, läti-, leedu- ja poola üliõpilaskonnade esindajate ühisel koosolekul otsustati saata Põhja väerinna ülemjuhataja juure saatkond, et muretseda selgust Ülikooli evakueerimise asjus. Saatkonnale, mis sõitis teele kohe järgmisel hommikul, tehti ülesandeks saada teateid selle kohta, kuidas ähvardab Ülikooli sõja hädaoht. Juhul, kui väerinna ülemjuhataja annab rahustavad teated, pidi saatkond paluma selleks kaasa aidata, et lõpetataks ülikooli evakueerimine ja algaks õppetevus kõige lähemal ajal⁴⁾. See saatkond käis mitmel pool. Selgus, et Ülikooli evakueerimise lõplik otsustamine seisis sõjavõimude

ja haridusministri käes, viimased aga ei teadnud anda vastust silmapilk, kuna otsus oleneb sündmusist väerinna¹⁾.

Samal üliõpilaskonnade esindajate ühisel koosolekul võeti vastu rida resolutsioone, milles eitati Ülikooli evakueerimist, näidates neile raskusile, mida viimane toob kaasa enesega üliõpilaskonnale. Need resolutsioonid esitati ülikooli nõukogu koosolekule, mis peeti ära järgmisel päeval. Kas avaldasid mõju need resolutsioonid või olid siin kaaluvad veel muud asjaolud, ei ole teada. Igatahes otsustas Ülikooli nõukogu oma koosolekul 7. sept. seni edasi lükata Ülikooli äraviimise, kuni muretsetakse haridusministeeriumilt selgust Ülikooli evakueerimise asjus, milleks otsustati saata päälinna Ülikooli professorite ja ametnikkude saatkond²⁾. Üldise valitsuse äärmiselt närvilik meeleolu ning täielik päätaolek Ülikooli nõukogus, puudus kindlus, kuna otsusi muudeti sageli.

Kogu eesti ajakirjandus võitles ägedalt Ülikooli evakueerimise vastu. Õige teravat tooni tarvitas „Tallinna Teataja“ septembri alul. Valjult mõistes hukka evakueerimist, nimetades seda Ülikooli rüüstamiseks ning hävitamiseks, lõpetab ta järgmiselt: „Baltimaa ülikool peab jääma oma sünnipaika, midu ei ole ta teaduslik asutus, mis seisab kõrgemal momentlikkudest kirgedest, teaduslikul pinnal. Põgenegu need isikud, kes ei seisa oma kutse kõrgusel, kuid jätku rüvetamata meie ülikool kui teaduse pesa“. Ning lisab juure sapiselt: „Esiti pakkus Tartu ülikooli nõukogu oma varandust sellele linnale, kes „üle pakkus“, nüüd aga sellele, kes esimesena nõus oleks omaks tunnistama ja vastu võtma väljaveetava varanduse. Seni ei ole veel leitud sarnast aumeest; viimane — Voronež, kelle pääle loodeti, ei võta vastu põgenejat“.

Et ei olnud kerge leida Ülikoolile uut asukohta, seda tunnistab ka evakuatsiooni komisjoni juhataja, prof. Saint-Hilaire. Voronežist jaatava vastuse saabudes komandeeris Ülikool viimase sinna tarvilliste eeltööde tegemiseks. Oma aruandes kirjutab ta pääle selle, kui oli seisma pandud Ülikooli evakueerimine: „...kaotades Voroneži, oleme sunnitud pöörama teiste linnade poole, lõppeks ei ole nõus vastu võtma Ülikooli enam ükski vene linn³⁾“.

Haridusministeeriumil ei olnud teadmata näiliselt see, kuidas suhtus eesti seltskond Ülikooli evakueerimise küsimusele ja kuidas hindas ta vastavate vene võimude sellekohast tegevust. Sellega ongi seletatav järgmine haridusministri telegramm 12. sept. „Postim.“ toimetusele⁴⁾ ja Ülikooli Valitsusele: „Küsimuse otsustamine, kas Ülikooli evakueerimine tarvilik, käib täielikult Põhja-väerinna staabi

1) Esitatud materjale on aidanud täiendada ja selgitada oma mälestustega rektor prof. H. Koppel ja endise vene ülikooli viimane rektor prof. V. Aleksejev.

2) I. S. (prof. Aleksejev): „Nurjaläinud katse Tartu ülikooli hävitada“, „Postim.“ nr. 170, 171. VIII. 21. ja K. Lagos: „Alma mater Tartuensis“, „Üliõpilaskonnaleht“ nr. 5—6. juuli 1921.

3) Sõjasündmused on esitatud ajalehtede järele.

4) „Postim.“ nr. 203, IX. 1917.

1) „Postim.“ nr. 208, IX. 1917. Kahjuks ei ole üliõpilaste tegevusest järele jäänud ühtki dokumenti pääle mõne ainsa, mis esitatud ülikooli valitsusele. Tuleb rahuldada sel ajal „Postim.“ ilmunud sellekohaste kirjeldustega ja märkustega, mida käesoleval juhul on katsutud kontrollida ja täiendada kaasaegsete mälestustega.

2) Ülik. arh. Журнал. зазд. совѣта Юрьевск. унив. 7. IX. 17.

3) Ülik. arh.: Отечественная война № 15, 1915—1917.

4) „Postim.“ nr. 207, IX. 1917.

Esimeste naisüliõpilaste õppimistingimustest Tartu Ülikoolis¹⁾.

Vene piiramatus monarhistlikus riigis olid maksvusel igasugused vahed riigialamate õigusis, välja minnes küll seisusest, küll rahvusest, küll soost. Täiesti kooskõlas kogu riigis valitseva ideoloogiaga oli ka kord, et ülikoolis võisid õppida ainult mehed; ja täiesti endastmõistetav on ka see, et Keiserlik Tartu Ülikool oli (nii enne, kui pärast ülikoolide autonoomia seadust 1863) õppeasutus meestele.

1905./06. aasta rahutused, tolleaegne revolutsiooniline, reformetootav õhkkond — 17./30. okt. 1905 a. keisri manifestiga olid kümned miljonid Vene riigi „alamaid“ muutunud riigi „kodanikeks“ riigis, mis 23. apr. 1906, paar päeva enne esimese Riigiduumi kokkuastumist, sai omale ka põhiseaduse — see õhkkond tegi ühekorruga võimalikuks ülikooli pääsmise ka naissoost isikuile. On nimelt kindel, et 1906./07. õppeaastal võeti vastu Keiserlikku Tartu Ülikooli vabakuula-

1) V. Tartu Ülikooli arhiiv, vabakuulajate osakond, vihik pro 1906.—1912. a.

võimupiirkonda, kellel kõik andmed sõjalise olukorra hindamiseks käepärast. Protesteerin kindlasti selle vastu, nagu toimetaks Ajutine Valitsus mingisuguste rühmade mõjul, kes tahavad ilma jätta Baltimaad hariduslikust keskkohast. Teatan kategooriliselt, et Tartu Ülikool evakueeritakse ajutiselt ainuüksi sõjaliste sündmuste mõjul ja esimesel võimalusel tagasi tuuakse oma senisele kohale. Ministerium, olles Ajutise Valitsusega täielikult ühelmeel, on arvamisel et hariduslikud keskkohad on tungivaks tarviduseks sarnaseis kohis, nagu seda on Baltimaa. Sellepärast ei ole ministeriumi ülesandeks hävitada neid keskkohi, vaid kõigiti hoolt kanda nende alalhoidmise ja kasvamise eest. Palun teada anda sellest eesti rahvale laialiselt. Haridusminister Salaskin¹⁾, Seda telegrammi oli näidanud minister varem nimetatud Ülikooli saatkonnale, öeldes seejuures, et see olevat Ajutise Valitsuse veksle eesti rahvale selle kindlustuseks, et Ülikool tagasi tuuakse esimesel võimalusel Baltimaale ja et valitsus ei taha ilma jätta Baltimaad Ülikoolist. Evakueerimise asjus seletanud minister samale saatkonnale, et sõjavõimud kui ka Ajutine Valitsus peavad seda tarvilikuks. Päämiselt nõudvat aga Põhja-väerinna staap seda²⁾.

Ülikooli evakueerimine näis olevat otsustatud. Ärevus eesti seltskonnas kasvas veelgi, otsiti viimseid abinõusid, kuidas takistada Ülikooli äraviimist. Nii kirjutas „Postim.“ 12. sept.: „... Ja seda ei tohi lasta sündida mitte ilma

1) Ülik. arh. Отечественная война № 15, 1915—1917., ärakiri telegrammist.

2) „Postim.“ nr. 208, IX. 1917.

jaiks ka naiti, see selgub hilisemaist haridusministri kirjust.

Nende ridade kirjutajal ei ole mitte õnnestunud leida dokumenti määrusest, mille põhjal naissoost isikud pääsid ülikooli, ega ühtki viibet sellisele määrusele; ja näib isegi tõenäolisena, et see sündis ilma otsekohese „kõrgemalt poolt“ tuleva loata, nähtavasti lihtsalt konstitutsiooni ja mitmesuguste manifestide üldmeeleolule vastava tõlgitsemise põhjal, kuna tol ajal oldi üldiselt enam-vähem kindel, et tarvilised muudatused järgnevad niikuinii pea maksvais seadusis.

Kuid oodatud edumeelsete seaduste asemel algab reaktsioon (nii esimene, kui ka selle järele kokkukutsutud teine Riigiduumi saadetakse laiali oma liia käremeelsuse pärast valitsuse poolt, mille eesotsas Stolõpin¹⁾). Kindel reaktsioon tuleb ilmsiks ka hariduspoliitikas, nagu näeme seda selgesti haridusministeriumi korraldusest Ülikooli valitsu-

1) Esimene Riigiduumi saadetakse laiali 5./21. juulil 1906. Teine Duuma astub kokku 20. veebr. (u. k. 5. märts.) 1907 ja saadetakse laiali juba 3. (16.) juunil 1907.

vastuvaidlusest. Igaüks peab tegema, mis võib, et ära pöörata kodumaa Ülikooli praegust hädaõhtu“. Ärevus oli põhjendatud, sest pea ühel ajal eelmise telegrammiga saabus teine: „Ülikooli rektorile Tartus. On käsk antud evakueerida Tartu ülikool Voroneži. Palun tarvitusele võtta kõik abinõud Ülikooli evakueerimiseks, tarbekorral abiks võtta § 581¹⁾. Salaskin“²⁾.

Evakueerimine pidi algama 21. sept. Selleks päevaks oli tellitud Ülikoolile ja Loomaarsti Instituudile kaks rongi. Ülikooli rongi sihtjaamaks pidi olema Voronež, loomaarsti instituudi — Omsk³⁾.

Veelgi ei heitnud meelt üliõpilaskond, kohalik omavalitsus ja seltskond. Energiliselt jätkati teede otsimist, kuidas seisma panna Ülikooli evakueerimist. 14. sept. ärapeetud üliõpilaskonna üldkoosolekul protesteeriti valjult evakueerimise vastu. Põhjendusena toodi esile asjaolu, mille järele oleks võimata jätkata õppetööd Sisevene linnas sääl valitseva elukalliduse ja korterikitsikuse tõttu. Toodi andmeid mõnest vene ülikoolist, kus üliõpilased ööd veedavad magades ülikooli koridorides põrandal. Tõsist meelepaha

1) Seaduste kogu VI kölde 1 jao § 581: Rektor võtab tarvitusele tähtsamail juhtudel, mis ei kannata edasilükkamist, kõik abinõud, kuigi need käivad üle temale antud võimupiiridest, kusjuures ta teada annab sellest viibimata ülikooli nõukogule või valitsusele kui ka kuraatorile.

2) Ülik. arh. Отечественная война № 15, 1915—1917; ärakiri telegrammist.

3) „Postim.“ nr. 209, 1917.

sele 1. aug. 1907 (sub nr. 16023) kirjast, mis oli vastuseks Ülikooli astunud naiskuulajate soovile — õiendada eksame. Kuna see kiri annab kujuka pildi meie esimeste naisvabakuulajate õiguslikust seisukorrast ülikoolis, toome selle ära tervikuna. Kiri on järgmine:

„Mineval õppeaastal võeti vastu ülikoolesse vabakuulajana naissoost isikuid, kusjuures mõned neist olid kirjutatud otsekohe arstiteaduskonna viimasele kursusele¹⁾. Nagu nüüd selgub haridusministeeriumi sissetulnud palvekirjust — võimaldada õiendada eksame vastavais komisjones — on naisvabakuulajad omandanud vale arusaamise oma seisukorrast ülikoolis, oletades nähtavasti, et nende lubamisega loengute kuulamisele ülikooles nad omandavad ka kõik õigused, mis omased üliõpilasile, kuna aga tegelikult maksva ülikooli korra järele naissoost isikute vastuvõtmine üliõpilasiks ei ole mitte ette nähtud . . . Sellepärast, kui kindlaksmääratud kuulajate komplekt fa-

1) Nähtavasti ülikooli üle tulnud senised kõrgemate kursuste kuulajad.

üliõpilaste keskel tekitas teadmine, et ülikooli mitte ei evakueerita sedavõrt sõjahädaohu sunnil kui ruumipuudusel, nagu seda olid seletanud eelmisele üliõpilassaatkonnale vastavad sõjavõimud. Nimelt oli vaja tühjendada Ülikooli hooneid selleks, et paigutada sinna sõjaväge. Kuna linnal teisi ruume oleks olnud anda sõjaväele, siis peeti seda täiesti lubamatuks. Otsustati jällegi saata saatkond Pihkvasse ja Valka, sammusid astuma Ülikooli üleviimise seismapanemiseks. Järgmisel hommikul sõitiski saatkond vastavate sõjavõimude juure, kuhu kuulusid linna- ja maakonnavalitsuse, Tartu Eesti Liidu, üliõpilaskonna, loomaarsti instituudi ja arvatavasti ka ühe osa Ülikooli professorite asemikud¹⁾.

Sama päeva õhtul saabus järgmine telegramm Ülikooli rektorile Põhja-väerinna ülemjuhatajalt: „Luban jätta seisma Ülikooli evakueerimine“²⁾. Nagu telegrammi redaktsioonist näha, tuli see lubana ja arvatavasti küll nimetatud saatkonna sellekohasel palvel. Üldse avaldasid saatkonnad sel ajal näiliselt suurt mõju, kuna oli hakanud kõikuma keskvalitsus. Seda korraldust oodati ning sooviti niihästi üliõpilaskonnas kui eesti seltskonnas. Meeled hakkasid jälle rahunema.

Täitsa ootamata tuli Põhja-väerinna ülemjuhataja korraldus Ülikooli Valitsusele, kes parajasti tegi kõige energilisemalt ettevalmistusi Ülikooli evakueerimiseks. Sellepärast saatis rektor ülemjuhatajale viibimata järgmise telegrammi:

kulteedes võimaldab vastu võtta ülikooli vabakuulajaina naissoost isikuid — palun Teid . . . korraldust teha ülikooli valitsusele, et see kindlalt hoiataks sarnaseid naiskuulajaid — eriti aga vastuvõetavaid otsekohe arstiteaduskonna viimasele kursusele — et nemad ei või saada ei lõputunnistusi ega või ka lubatud saada lõpuksameile — eksamite komisjones“.

Nii avaldab siis haridusminister oma otsekohest imestust, et mis need naiskuulajad õieti mõtlevad enestest, nad tahavad isegi eksame õiendada (?!), ning teatab kindlalt, et see ei ole mitte lubatud. Muidugi oli sarnane ministeeriumi määruskiri raskeks hoobiks oma seisukorra legaliseerimist ja parandamist ootavaile naiskuulajatele. Igasugune praktiline töösiht oli neile sellega muutunud utoopiliseks, ja peab ainult imestama isikute visadust, kes, vaatamata väljavaadete lootusetusele, ei loobu siiski omast tööst. Ainult pisut revolutsioonimaitselist vabameelsust valitsuses võime märgata vast selles, et on ikkagi veel ette nähtud võimalus ka naissoost isikuil kaasa kuulata ülikooli loenguid, ehkki ainult siis, kui seda lubab (kuulajate) komplekt ja ilma ühegi õigusetähtsaks

„Kuna haridusminister andis mulle telegrafi teel käsu ja seda kinnitas suusõnal Ülikooli saadikule, on kõik abinõud tarvitusele võetud Ülikooli evakueerimiseks. Ülikooli varandus on sisse pakitud ja rongid Tartust Voroneži palutud 21. ja 23. sept. Voronežis valmistatakse vastuvõtmiseks. Kuidas tuleb mõista teie telegrammi lubaandmise kohta seisma jätta Ülikooli evakueerimist? Ei mina ega Ülikool ei ole palunud seisma jätta Ülikooli evakueerimist. Rektor Pustoroslev“¹⁾.

Ülikooli Valitsus püüdis käima panna näid omakord kõiki rattaid, et Põhja-väerinna ülemjuhataja tagasi võtaks oma keelu. Ülikooli esitajatena sõitsid prof. Rubaškin ja eradotsent Vorontsov ülemjuhataja staapi palvega, et Ülikool viidaks ikkagi Voroneži, kuigi selleks ei peaks andma põhjust sõjaline seisukord²⁾.

Selle saatkonna esinemise ning tulemuste üle kirjutab R. K.-P. järgmist: „ . . . nagu kuuleme, on rõhutanud saatkonna liikmed telgis iseäranis seda, et sarnases küsimuses, nagu on seda Ülikooli evakueerimine, mitte ei lastaks mõjule pääseda mitmesuguseid „kõrvaltegureid“, nagu rahvusküsimus jne., vaid et otsustamine antaks täielikult Ülikooli professorite nõukogu hooleks. Ülemjuhataja on olnud nõus niisuguse ettepanekuga ja otsustamise, kas ülikool jääb Tartu või mitte, jättnud ülikooli nõukogu hooleks. Ühtlasi

1) Ülik. arh. Отечественная война № 15, 1915—1917.

2) Ülik. arh. Журн. засѣд. совѣта Юрьевск. ун-ва, 17. IX. 17.

1) „Postim.“ nr. 210, IX. 1917.

2) Ülik. arh. Отечеств. война № 15, 1915—1917.

on juhitud telgis tähelepanu sellele, et sõjavõimud sarnasel korral, kui Ülikooli evakueerimine jääb võimaliku hädaohu korral viimaseks silmapilguks, mitte ei või vastutada selle eest, kas Ülikooli äraviimiseks saab tarvilikke abinõusid. Nõnda on siis Tartu Ülikooli ligema saatuse otsustamine, mis pidi olema seni täielikult sõjavõimude käes, jäetud Tartu professorite eneste hooleks, kellest on, kui mitte kindel enamus, siis täielikult pool evakueerimise poolt. Kuidas küsimus otsustatakse ja kas otsustamine ei lähe mõne uue võimu kätte, selle kohta ei tea ette öelda kõige parema tahtmise juures midagi¹⁾.

Hoolimata kõigist raskusist tuli Ülikooli evakueerimise küsimuses viimaks ometi „õnnelik pööre“, nagu seda „Postim.“ konstateerib rõõmuga 22. sept. Nimelt käis Eesti Maapäeva saatkond Tartu õppeasutuste evakueerimise asjus haridus-

Rubaškini teoviisi, teine osa mõistis hukka selle. Seni oli üliõpilaskonna enamik nõudnud Ülikooli paigalejäämist, põhjusel, et õppetööd alustada, mis oleks saanud võimatuks evakueerimise puhul. Vähemalt väliselt ühendas kõiki see ühine põhjus, tegelikult juhtisid aga rahvuslikud huvid eesti üliõpilasi kogu aeg. Nüüd hakkas osa üliõpilasi otsustama Ülikooli evakueerimist üldrikkide huvide seisukohalt, seega olid üles tõstetud üliõpilaskonnas rahvuslikud motiivid. Koosoleku kirjeldusest „Postim.“ loeme muuseas: „Esile kisti mitmesuguseid keerdküsimusi. Rahvuslikku tunnet ei suudetud tagasi suruda mitmeski väljapaisatud lauses“. Pääle ägedaid läbirääkimisi võeti vastu resolutsioon, milles tunnistati, et Ülikooli enneaegse evakueerimisega tehakse kahju ülikoolile, haridusele ja isamaale. Ühtlasi valiti neljaliikmeline saatkond, kes pidi selgitama ja kaitsma üliõpilaste

Ksv! ksv! Soomes ekskursioonil suvel 1925. Iivaskylä.

ministri jutul. Viimane lubas otseteed läbi rääkida nihästi Ajut. Valitsusega kui ka Põhja-väerinna ülemjuhatajaga: kas lubab jätta seisukord väerinnal Tartu Ülikooli ja Loomaarsti Instituudi kohale. 22. sept. tuli haridusministrilt telegramm, milles kästi seisma jätta ülikooli evakueerimine ning alata õppetööga, kuna ülikooli ei ähvarda hädaoht enne kevadet²⁾.

Viimased võitlused Ülikooli paigalejätmise pärast olid tekitanud üliõpilaskonnas väga mitmesugust vastukõla. Valitses üldine ärevus, kõikide meeled olid köetud omamoodi. Oli kadunud üksmeel, mis seni oli valitsenud üliõpilaskonna enamiku keskel ülikooli evakueerimise küsimuses. Esma-kordselt tuli see esile kõige ilmsemalt üliõpilaste üldkoosolekul 21. sept. Kui koosolejaid tutvustati prof. Rubaškini seletustega Põhja-väerinna ülemjuhataja juures, siis leidis see väga mitmesugust hindamist. Läbirääkimistel esinesid kaks risti vastukäivat seisukohta: üks osa õigustas prof.

seisukohta ülikooli nõukogu koosolekul järgmisel päeval¹⁾. Sel Ülikooli nõukogu koosolekul tekitas evakueerimise küsimus veel kord ägedaid vaieldusi, kus üliõpilased kaitsid südiil oma seisukohta. Lõppeks nõukogu otsustas seisma panna evakueerimise ning alata õppetööd 2. oktoobril²⁾.

Seega oli määratud Ülikooli saatuse — vähemalt lähemaks ajaks. Varandusi, mis juba oli saadetud jaama, hakati tagasi vedama ning lahti pakkima. Osa varandust, mis oli saadetud teele varem, rändas edasi Venemaa poole, kus ta aga ei leidnud kaugeltki seda kindlat asukohta, mida otsiti. Nii teatas Ülikooli rongisaatja, et rongile Bologoje jaamas tunginud kallale tšerkesside ešelon, murdnud lahti vagunikuksed ning purustanud osa kaste³⁾. Näiliselt otsisid nad piiritust või muud neile arusaadavat kallivara.

Õppetöö ülikoolis algas 2. okt. Hoolimata sellest ei kadunud evakueerimise tont veelgi, omandas vaid feise kuju:

1) „Postim.“ nr. 216, IX. 1917.

2) Ülik. arh. Журн. засѣд. совѣта Юрьевск. унив. 22. IX. 1917. „Postim.“ nr. 216, IX. 1917.

3) Ülik. arh. Журн. засѣд. прав. Юрьевск. унив. 6. X. 17.

1) „Postim.“ nr. 215, IX. 1917.

2) Ülik. arh. Журн. засѣд. совѣта Юрьевск. унив. 22. IX. 1917.

õiendamiseks. Reaktsioon Stolõpini valitsuses muutub ikka tugevamaks; on ju ka 3-s Duumas (astus kokku 1./14. nov. 1907) vanameelsed enamused. Ja nii teatab haridusminister 16. mail 1908. selgelt ja kindlalt, et — on keelatud naissoost isikute vastuvõtmine ülikooli vabakuulajaiks, kuna see „mitte ei ole kooskõlas maksvate seadustega“ (Har. min. ringkiri 16. maist 1908 sub. nr. 12179). Sellega siis oli kindlasti eitavalt otsustatud naissoost isikuile ülikooli pääsimine nüüdsest peale, olukord muutub alles ilmasõja ajal.

Haridusministeerium lubab siiski teatud vastutulelikkuse nende naiskuulajate kohta, kes olid asunud kahe möödunud õppeaasta jooksul ülikooli tööle, kuna need, „olles küll seadusevastasel (неправильно) vastu võetud ülikooli nõukogu poolt vabakuulajaiks, sellejuures olid aga asetatud sarnasesse olukorda, et puhtameelselt võisid pidada oma ülikoolis olemist täiesti seadusepäraseks“. Nimelt lubab haridusminister h-rasid Tartu Ülikooli professoreid nende vabal ajal ja eraldi meesüliõpilasist neile „endiseist“ naisvabakuulajaist, kes seda soovivad, lõpuni lugeda kursused, millele viimased end üles annud eelmisel õppe-

aastal; tarbekorral lubatakse kasutada selleks isegi Ülikooli vabu ruume (õppekonna kuraatori kiri Ülikooli valitsusele 18. okt. 1908. sub nr. 9670).

Sarnane naiskuulajate ebamäärane ja kindlusetu seisukord teeb muret ka ülikoolidele: mõeldagu kas või ainult naiskuulajaile eriloengute korraldamise tülkusele. Palvekirju ja järelepärimisi tekkinud olukorra asjus saavad ministeeriumile mitte ainult naiskuulajad, vaid sageli viimaste huvides ka ülikoolide valitsused. Asi esitatakse isegi keisrile, mille peale „kõrgema käsuga 29. okt. 1908“ juba ülikoolis olevaile naisvabakuulajaile lubatakse lõpule viia oma haridus ühistel tingimustel meesvabakuulajatega. Selle „kõrgeima käsuga“ oli siis lõppeks veidigi legaliseeritud esimeste meil olemasolevate naisvabakuulajate (üliõpilasiks saada ei olnud naissoost isikuil mingisugust võimalust) seisukord; kuid „käsu“ lakoonikkuse tõttu siiski mitte küllalt kindlustatud. Nii saadab Riia õppekonna kuraator veel paar päeva pärast 29. okt. määruse ilmumist¹⁾ Tartu Ülikooli valitsusele kärelda arupärimise aja-

1) 29. okt. 1908 a. keiserlik käsk tehti teatavaks kõigile asjaosalisile võimele telegrammi teel. V. T. Ül. v. arhiiv. l. e.

Ülikooli nõukogus tekkis Voroneži osakonna asutamise mõte¹⁾, mis professorite keskel leidis elavat poolehoidu. Peagi sõitis pealinna Ülikooli nõukogu saatkond, et astuda samme Voroneži osakonna avamiseks²⁾.

Nagu öeldud, olid tekkinud teravad vastolud üliõpilaskonnas. Vene üliõpilaste keskel arenes tugev vool, mis nõudis Ülikooli äravimist. Eriti teravaks läksid vahekorrad üliõpilaste üldkoosolekul 8. oktoobril, mis oli kokku kutsutud seisukoha võtmiseks evakueerimise küsimuses üldse. Ülikooli äravimist nõudsid vene üliõpilased. Vastupidist seisukohta kaitsid eestlased ühes teiste väikerahvastega. Toetudes Ülikooli ajaloolisele minevikule nägid viimased ülikoolis rahvuslikku varandust ning nõudsid selle paigalejätmist. Räägiti palju ja pikalt, mis oli nii omane tollekordsele vene üliõpilasele. See oli pikem ning ägedam sõnalahing, mida on lõõnud üliõpilaskond oma ülikooli pärast üldse, kestes vahetpidamata õhtu kella 6 teise hommiku kella 6-ni. Lõpuks pandi ette üle 20 resolutsiooni. Vastu võeti vähese häälteenamusega põhimõttelik otsus evakueerida Ülikool. Selle järele pandi hääletusele küsimus, kas ette võtta evakueerimist viibimata või selle järele, kuidas seda hääks arvavad sõjavõimud. Enamuse sai viimane ettepanek. Need otsused ei rahuldanud üht ega teist poolt, sest pikk võitlus oli olnud asjata, tegelikult oli jäänud endisele seisukohale: evakueerida ülikool siis, kui seda nõuavad sõjavõimud.

1) Ülikooli arh. Журн. засѣд. правл. Юрьевск. унив. 26. IX. 17.

2) Sealsamas 5. X. 17.

Venelaste juht, tuntud kõlava nimega vene aristokraat, väsinud 12-tunnilisest heitlusest, langes hüsteeriliselt pisaratesse ja lahkus koosolekult; temaga ühes lahkusid ka mõtteosalised. See, kuigi näiliselt väheoluline vahejuhtumus, näitab omakord, missuguse ägedusega võideldi ja missugust energiat kulu see nõudis.

Koosolekut, mis nüüd laiali läks, otsustati jätkata lähemal ajal, et jõuda ühisele kokkuleppele¹⁾.

12. okt. tuldi uuesti kokku; päevakorras oli kompromissresolutsioonide vastuvõtmine. Kuna oli saavutatud vahepeäl kokkulepe, siis oli meeleolu üldiselt rahulik. Ühelhäälel võeti vastu järgmine vormel: „Tartu kõrgemate õppeasutuste üliõpilaste koosolek 12. okt. 1917., läbi arutades praeguse seisukorra ja nähes, 1) et võimata on edasi jätkata normaal õppetegevust, kus on määratu arv üliõpilasi eemal ja kus nende siiasõitmine võimata praegustel tingimustel, 2) tarvilikuks pidades kaitsta Baltimaa elanikkude huvisid, kelle rahvuslikuks pärisosaks tuleb pidada Tartu kõrgemaid õppeasutusi, ühtlasi ka piüdes päästa õppeaastat ülemalt tähendatud eemalviibivale kontingendile, otsustab: silmapilk nõuda Tartu Ülikooli jaoskonna avamist Voronežis. Tartu tuleb jätta kõige tarvilikum osa varandusest, mis kohaliku üliõpilaskonna õppetegevuse jätkamiseks tarvilik; jaoskonnale aga tuleb muretseda aegsasti kõik õppetegevusele tarvisminev materjal ja õppejõudude personaal, mille hoolitsemisel kõik kohalik balti üliõpilaskond lubab oma seltsimehelikkude kaasabi.

1) „Postim.“ nr. 230, X. 1917.

kirjanduses ilmunud märkuse puhul, nagu oleks „enamik Keiserliku Tartu Ülikooli professoreid lubanud selle Ülikooli naisvabakuulajaid loengute kuulamisele (nota bene!) ühes meesüliõpistega“ (Kuraatori kiri Ül. val. 31. okt. 1908 sub nr. 10161). Ja Ülikooli valitsus on kohustatud vastama pikema õiendusega, kus püüab näidata, et see teatav ajalehe teade ikka päris tõele ei vasta.

Olles kord pääsnud Ülikooli, tahtsid naiskuulajad loomulikult sooritada ka eksame, et saada haridustunnistusi. Valitsev režiim esitas siin jällegi igasuguseid takistusi, seda enam, et — nagu osalt selgub esitatudki materjalest — vaevalt võib näha mingisugust sirgjoonelisust haridusala võimude vastavais korraldusis. Eksameile pääsmise soovi alusena tuli naiskuulajail jällegi opereerida 29. okt. 1908. a. keiserliku käsuga (mis lubas lõpetada ülikoolis olevail naiskuulajail oma hariduse), mille poole appelleeritakse ka igal tarvilikul korral. 19. jaan. 1910 Senatis kinnitatud ajutise määrusega — kuni seadusandlikult korraldataks kõrgemate kursuste ja ülikoolide naiskuulajate eksamite kord — lubatakse naisvabakuulajail oma lõpueksamid õiendada eksternidena üli-

koolide juures, vastavais seadusis ettenähtud korras moodustatud eksternide eksamineerimiskomisjonide ees. („Собрание Указов. и Распор. Правъ“, отд. 1, nr. 15—22. jaan. 1910, punkt 111 ja 112).

Kuna seadusis ettenähtud korras moodustatud eksternide eksamineerimiskomisjone ei olnud ettenähtud Tartu Ülikoolis, algab pikem kirjavahetus Tartu Ülikooli fakulteedide ja ministeeriumi vahel naiskuulajale eksamite korraldamise asjus, sest vastavaid sooviavaldusi on Ülikoolil terve rida. Kirjavahetuse tulemuseks oli harministri teade (seaduste tõlgitsemine), et eksterne eksamineerivaid komisjone võib asutada iga ülikooli juures.

Hiljem tühistati see luba jälle uue seaduse tõlgitsemisega (kuraatori kiri 16. aug. 1912 sub nr. 15344).

Täpne, kindel lõpueksamite kord kõrgemate kursuste naiskuulajale (ka Tartus olid asutatud vahepeal kahed kõrgemad kursused, kuhu oli võimaldatud sissepääs naisile) — määrus, mis oli maksev ka 1906./07. ja 1907./08. a. ülikooli pääsmist veel mitte lõpetanuile naiskuulajale, ilmus 19. dets. 1911. aastal.

Ülemalnimetatud sihtide saavutamiseks valib koosolek saatkonna ühiseks töötegemiseks nimetatud sihis professore nõukoguga ja valitsusega ning seltskondlikkude asutustega. On soovitatav, et nimetatud delegatsioonist osa võtaksid kohalikud demokraatlikkude organisatsioonide esitajad, nimelt s. ja t. nõukogu ja linna omavalitsus.

Koosolek peab oma kohuseks avaldada kõikumata lootust, et kõik varandused, mis on välja veetud ja mis välja veetakse veel kõrgematest õppeasutustest silmapilk tagasi tuuakse pärast sõjategevuse lõppemist¹⁾.

Pärast ägedat võitlust oli üliõpilaskond jõudnud viimaks ometi ühisele otsusele, millega olid rahuldatud enam-vähem kõik. Oli rahuldatud eesti üliõpilaskond, samuti eesti seltskond, sest terve Tartu üliõpilaskond oli tunnistanud üksmeelselt ülikooli rahvuslikuks pärisosaks ja kõlbliselt taganud selle varanduste tagasitoomise.

Kui oli lahendatud põlevam küsimus, püüti jätkata 2. okt. alanud akadeemilist tööd nii hästi kui see oli võimalik nii närvilikus õhkkonnas, kus ärevus aina kasvas sõjahädaohu lähenedes. 6. okt. vallutasid sakslased Saaremaa, 8. okt. tungisid maale Virtsus. Iga päev võis tuua uusi üllatusi. Huvide keskkohaks olid sõja sündmused; hommikul oli esimene asi osta ajalehepoisikeselt sõjatelegrammi, või peatuda „Postimehe“ vaateakna all, kus olid välja pandud värsked sõjateated. Alles siis muutusid meeled jälle natukene rahulikumaks, kui 14. okt. sunniti sakslased lahkuma Virtsust.

Ülikool sai haridusministrilt kirja, dateeritud samal 14. okt. Selles kirjas kinnitas minister veel kord, et tuleb seisma jätta Ülikooli evakueerimine ning alustada õppetööd. Kirja lõpp sisaldab koguni etteheiteid Ülikooli nõukogule: „... Ülikooli nõukogu peab seisma riiklikul seisukohal ja oma ülalpidamisega ära hoidma hirmu-segadust, mitte aga seda omalt poolt veel laiali laotama¹⁾“. Evakueerimise küsimus näis olevat seega lõpulikult otsustatud. Uus rektor prof. Aleksejev, keda oli valitud vahepeal äraastunud rektori asemele, oli näiliselt tagasihoidlikum ka selles küsimuses. Soiku jäi ka Voroneži osakonna asutamine; haridusminister seisnud sellele kuuldavasti vastu. Ülikooli varandused, mis olid saadetud sinna varem, seisid tarvitamata sääl, kuna puudusid niihästi üliõpilased kui õppejõud²⁾.

Ülikool püüdis jätkata tööd. Lehitsedes ülikooli valitsuse ja nõukogu protokolle jääb mulje, nagu oleks elu hakkanud kalduma loomulikkudesse roobastesse. Kaasaegsete mälestuste järele oli seisukord tegelikult siiski hoopis teistsugune. Ainult väikene osa üliõpilasi käis loengutel ning praktilistel töödel, suurem osa veetis oma aja, kas seistes tundide viisi üliõpilaste kooperatiivi ukse ees leiva ja petrooleumi sabas või jälle sagelistel üldkoosolekutel — „сходка“ del. Viimased olid muutunud poliitilisteks miitinguteks, kus võideldi poliitiliste ilmavaadete pärast. Enamlised tendentsid

1) Ülik. arh. Эвакуация Юрьевск. унив. в Москву, Н.-Новгород и Пермь 1915—1917., ärakiri haridusministri kirjast.

2) „Postim.“ nr. 254, 1917.

1) „Postim.“ 237, 1917.

Selle määrustiku ministeeriumi poolt tõlgitsetud (27. juulil 1912 sub. nr. 29861) täpse mõtte järele võisid ülikoolide naiskuulajad kui ka kõrgemate kursuste kuulajad õiendada lõpueksame ainult vastavais seadusis ettenähtud korras ja kohal moodustatud komisjonide ees, mitte aga ülikoolide falkulteedes. Et Tartus sarnaseid ekster-nide eksamineerimiskomisjone ei olnud ette nähtud, ei olnud seal ka naiskuulajail õigust ega

võimalust õiendada eksame. (Riia kur. kiri 16. aug. 1912). Need esimesist Tartu Ülikooli astunud naiskuulajaist, kes ei olnud rutanud oma lõpueksamitega 19. jaan. 1910 väljaantud ajutise määruse (ja selle tõlgisemise) makvuse ajal, võisid taotleda seda nüüdsest peale mitte enam Tartus, vaid mõnes sisevene linnas.

S. Seeman.

hakkasid esile kerkima järjest selgemalt. Eesti üliõpilaskond elas oma elu, andudes oma enamikus rahvuspoliitiliste huvide teenistusele. Organisatsioonidevaheline asemikkude kogu töötas intensiivselt. Peeti koosolekuid omavalitsuse ja rahvusliikude väeosade esitajatega, käidi kõnelemas Eesti tagavara pataljonis, mis oli vormeerimisel parajasti Tartus, õhutati rahvusliikku meelsust vastukaaluks alanud enamlasele kihutustööle.

Eesti üliõpilaskonna tähtsama sammuna esineb solidaarsuse tunde avaldamine Eesti Maapäeval, kui selle olid ajanud laiali võimulepääsnu enamlased 1917. a. sügisel. Eesti organiseeritud üliõpilaskond, Asemikkude Koguga eesotsas, deklareeris, et ta tunnustab ainult Eesti Maapäeva, mis valitud rahva poolt, ning võitlusse on valmis astuma tema eest, mõistes hukka enamlaste sammu ning poliitika. Samuti võttis ta elavalt osa 1917. a. sügisel korraldatud manifestatsioonist Tartus suveräänvõimu väljakuulutamiseks¹⁾.

Nii oli akadeemiline töö jäänud üliõpilaste enamiku juures üldiselt tagaplaanile. Enamline riigipööre oktoobri lõpus tõukas veelgi tagapoole. Aulas peeti sagedasti üldkoosolekuid — miitinguid, kus enamlist kihutustööd tegid seltsimehed-üliõpilased, nagu: Blau (eesti.), Faermann (juut), Gureviš (juut) ja teised. Iga päevaga omandas aula järjest demokraatlikuma ilme. Täiskiilutud ruumi ees kantslis seisis üliõpilane, ilma kuueta, särgikäised üles kääritud küünarnukkideni, ja juhatas koosolekut hīgi tilkudes; akendel jalgu vibutades istusid vene üliõpilased ning suitetasid, seinte veeres ja sammaste kõrval vedelesid paberossi otsad ning tuhk, põrandat kattis prügikord.

Ülikooli valitsusse ning seismisesse ellu enamlased võimud peaaegu ei puutunud, välja arvatud mõned vähemad kojkupõrked ning arusaamatused. Mis laadi need olid, sellest kujukas näide „Postimehe“ järele. „Teisipäeval, 14. nov., on paar kohaliku täidesaatva komitee liiget-soldatit ilmunud Ülikooli, kus oli käimas harilik ülikooli töö ja kus pidas professorite nõukogu oma koosolekut. „Võimu“ esitajad pärisid järele, missuguse õigusega peetakse koosolekuid Ülikoolis. Vastati, et ettelugemised ja professorite nõukogu koosolekud on üsna harilikud asjad Ülikoolis. See vastus aga ei rahuldanud mitte nähtavasti mehi ja tüki aja pärast oli neil ette näidata täidesaatva komitee poolt väljaantud order, kus teatatakse, et igasugused lõbusus- ja rahvakoosolekud (всякия увеселительныя и народныя сборища) on kõvasti keelatud ja neid võib toime panna ainult täidesaatva komi-

tee loaga. Õnnetutele professoritele maksis vaeva selgeks teha „võimumeestele“, et ülikool ei ole igatahes mitte lõbus-tusasukus. Irooniliselt lisab „Postimees“ sellele juure: „Kõlab kui muinasjutt, kuid on ometi ette tulnud Tartus novembri kuul 1917. a. p. Kr. s.“¹⁾

Üldiselt aga, nagu juba öeldud, ei seganud enamlased võimud endid kuigi palju Ülikooli seismisesse ellu, sest soldatite ja tööliste nõukogu eesotsas seisid üliõpilased, kes, nagu ütleb prof. Aleksejev, siiski hoidsid alal lugupidamise oma õppejõudude vastu. Ülikooli valitsuse ja nõukogu koosolekutel aeti harilikku Ülikooli tegevust puudutavaid jooksivaid asju. Küll aga püsis nõukogu koosolekute päevakorras kogu aeg uue evakueerimise toimekonna valimine; eelmine toimikond oli nimelt tagasi astunud evakueerimise seisma jäädes.

Evakueerimise küsimus, kui niisugune, kerkis veel kord päevakorrale 1918. a. veebruari teisel poolel, kui saksa ja vene vägede vahel tehtud vaherahu lõppedes 18. veebruaril algas saksa 8. armee väeosade edukas liikumine põhja poole. 20. veebruaril kutsuti kokku mõne professori nõud-misel erakorraline nõukogu koosolek, et läbi arutada seisukorda, mis kujunenud saksa vägede lähenemise ja võimaliku Tartu vallutamise puhul. Otsustatakse: 1) kõigile üliõpilastele, kes kirjutunud loengutele, arvesse võtta käesolev semester, 2) jääda peatuma Voronežis, kui Ülikool peaks olema sunnitud evakueeruma ning ajutiselt alustama õppetööd kusagil mujal²⁾.

Umbes samal ajal kerkis evakueerimise küsimus viimast korda päevakorrale ka üliõpilaskonnas. Selle küsimuse tõstsid üles vene rahvuslased tollekorde Üliõpilaskonna Edustuse — общественный старостар'i — viimasel koosolekul, sihiga, päästa ülikooli veel viimisel minutil Vene riigile. Väga ilusa žestiga vastas venelastele eestlaste esindaja R. Kangro-Pool, näidates neile „Postim.“ väljalõiget, mis sisaldas 12. oktoobril vastuvõetud resolutsioone, milles Tartu üliõpilaskond üksmeelselt tunnistas Tartu Ülikooli eesti rahva pärisosaks.

Muidugi oli mõtteta nüüd veel üles tõsta evakueerimise küsimust, kus selle läbiviimine oli võimata kujunenud olukorra tõttu. Seda tundis ka Ülikooli nõukogu, otsustades oma koosolekul 21. veebruaril jätta ülikool Tartusse ja jatkata õpetegevust võimalikul korral ka siis, kui saksa väed peaksid okupeerima Tartu. Õppejõududele ja ametnikele anti luba lahkuda Tartust³⁾. Juba järgmisel päeval võtsid

1) „Postimees“ nr. 262, 1917.

2) Ülik. arh.: Журн. экстр. засѣд. сов. Юрьевск. унив. 20. II. 1918.

3) Ülik. arh.: Журн. засѣд. сов. Юрьевск. унив. 21. II. 18

1) J. Albreht: „Eesti üliõpilaskonna teened Eesti vabadusvõitluses pärast Vene revolutsiooni“. „Üliõpilasleht“ nr. 2, VI. 1921.

Miks läheb naine ülikooli.

Viimasel ajal on jälle hakatud hukka mõistma naiste ülikooli astumist ning neile tehtud selle eest kibedaid etteheiteid. Olgu siinkohal ainult mõni sõna neist põhjustist, mis sunnivad naist astuma ülikooli.

Naisüliõpilane on paratamatu elunähtus ja kuulub üldisese arenemiskäiku, olles sellega seotud sama palju põhjuslikkusega nagu kõik teised elunähtused. Kui tahetakse olla õiglane, siis peab võtma vaatluse alla ka seda ühiskonda ja neid tingimusi, mis on loonud naisüliõpilase.

Meie praegune elu nõuab töötgemist igahelilt ilma erandita, nii mehelt kui naiselt. Seda töötahet kasvatavad omis lastes alguses vanemad, hiljem arendab seda kool sihilikult edasi, õhutades kõikjal õpilaste isetegevust. Moodsa kasvatuses siht on kasvatada iseseisvaid inimesi, nii mehi kui naisi. Seega on loodud teatud psühholoogiline alus päristisele tungile iseseisvuse järele nii poiss- kui tütarlastes. Naise iseseisvuse arenemisele on kaasa mõjunud kahtlemata ka sõda, mil naine frondi taga pidi asetama meest nii mitmelgi alal. Kõige enam kasvatavad seda aga praegused rasked majanduslikud tingimused ja igapäevane võitlus olemasolu eest, mis sunnib töötama mitte üksi meest ja naist, vaid isegi lapsi.

Elukutse valikul esinevad tähtsate teguritena huvi ning võimised, kõige enam aga majanduslikud kalkulatsioonid, tingitud meie nii majanduslikust elust. Ka ülikooli astub kaugelt suurem enamik üliõpilasi selleks, et omandada elukutset, ainult õige vähesed, ka meeste hulgas, lähevad suuremate teaduslikkude huvidega, et pühenduda teaduslikule tööle hiljem. Et aga praegu nii paljud lähevad ülikooli elukutse omandamise pärast, siis on see tingitud meie praegusest üldhariduslikust keskkoolist, mis otsekohe valmistab ette ülikooli astumiseks, aga mitte tegelikule elule. Meie praegused keskkooli lõpetajad -- nii tütarlapsed kui noormehed -- on väga raskes seisukorras. Nad ei saa

päale hakata oma üldharidusega mitte midagi, sest elu, mis meil praegu niivõrt differentseerunud, nõuab igal pool kutselise ettevalmistusega eriteadlasi. Nii on sunnitud astuma ülikooli ka need, kellel ei ole selleks erilisi huve ega andeid, on sunnitud astuma keskkooli tõttu, mis, nagu juba öeldud, neid otsekohe juhib sinna. See tingib ka meie üliõpilaste vaimlise tasapinna, mille madalust ülikooli õppejõudude poolt mitmel korral on ette heidetud ja mida sageli katsutakse veeretada naisüliõpilaste arvele. Selles ei saa aga süüdistada naisüliõpilasi enam kui meesüliõpilasi. Väide, et meil on nõrga ettevalmistusega ja väheste vaimliste võimeteega üliõpilasi, maksab niihästi mees- kui naisüliõpilaste kohta, mõlemate hulgas on nii nõrku kui tugevaid.

Nii on põhjustatud ka naiste ülikooli astumine, kui samasugune elust ja olukorrast tingitud nähtus, nagu meestegi ülikooli astumine. Neid mõlemaid kannab tung elu järele, mis on kannud tervet inimkultuuri, sunnib ning viib enesega kaasa elu ise. See on kujunenud olukorra ning üldise arenemiskäigu paratamatu produkt.

Selle paratamatusega hakkavad arvestama ka mehed, just intelligent mehed, kelle hulgas seni küll on tulnud kõige enam etteheiteid. Nii õpib praegu ülikoolis meie parimate meeste, poliitikategelaste ja kirjanikkude tütreid. Niisama võib tähele panna, et just intelligent vanemate tütreid õpivad keskkoolis valitava ainena ladina keelt selleks, et astuda pärast ülikooli.

Akadeemilisi naisi on seotud viimasel ajal tihedalt meie rahva sigivusega ning neile selle eest tehtud etteheiteid, et neist nii vähesed abielluvad. Mitmel puhul on kõneldud ja kirjutatud sellest, et meil abiellub vaevalt 50% akadeemilistest naistest. Kust need andmed võetud ei ole teada, seni ei ole tehtud ühtki vastavat ankeeti akadeemiliste naiste kohta. Võib olla on mõeldud siin vanema põlve kõrgema haridusega naisi, sest viimaseid on tõesti nii vähe,

Kaks eri kaalu.

Elise Käer.

Margot Viirman.

Kauaaegne saadik üliõpilaspärlamendis, tudengkonna ex välisminister, chef de la délégation kongressel. Nüüd süvenenud farmakoloogiasse. Portfellis üksipäinis „Mitteilungsblatt“.

Vilistlaste värske vanem, elukutselt advokaat. Praktiseerib ksv! ksv! keskel igal juhul. Moodsate tantsumade eritundja. § ja tants, tants ja § — — —

saksa okupatsiooni väed oma alla Valga ning kaks päeva hiljem, 24. veebr., Tartu.

Vastavalt tehtud otsusele jatkas ülikool õpetegevust asudes seejuures peagi oma õigusliku seisukorra selgitamisele okupatsioonivõimude ees. Selle küsimuse kohta on ilmunud „Postimehes“ terve rida huvitavaid artikleid J. S. (prof. Aleksejevi) sulest.

Kohe teisel päeval päale sakslaste sissetulemist katsus pääseda rektor nende löögikoloni ülema jutule. See esimene katse astuda okupatsiooni võimudega läbikäimise nurjus täielikult: komandandi adjutant, noor ohvitser, Kuramaa parun, Tartu ülikooli endine üliõpilane, ei lasknud rektori jutule.¹⁾

Märtsi alul jõudis kindral Adams oma diviisiga Tartusse. Viimast kirjeldab prof. Aleksejev kui suuremeelsest ja haritud inimest, kellel oli ülikooli suhtes alul kõige ilusamad kavatsused; soovivaaldusega, tervitada ülikooli professoreid ja üliõpilasi, liigutas ta vene professoreid pisarateni. Peagi suutis avaldada mõju kindrali päale kohalikkudest sakslasest moodustatud „Vertraungskomitee“, eesotsas ülempastori Wittrockiga, püüdes selgeks teha, et vene ülikool on: „ein Bolschewikennest“ ja et rektor on „ein Bolschewikenhauptmann“, ja kõik ilusad kavatsused jäid teostamata.²⁾

1) I. S. „Tartu ülikool Saksa okupatsiooni esimestel päevadel“. „Postim.“ nr. 222, 26. IX, 21.

2) I. S. „Kindral Adamsi seisukoht Tartu ülikooli vastu“. „Postim.“ nr. 225, 10. IX, 21.

et nende kohta enam ehk vähem on teada, kes neist abielus ja kui palju kellelgi lapsi. Nende 0/0 ei saa tunnustada aga kuidagi maksvaks meie hilisemate akadeemiliste naiste kohta. Statistiliste andmete järele on meie praeguste naisüliõpilaste sagedaseim vanus 22 aastat¹⁾, iga, mil abiellumiseks aega veel küllalt. On põhjust oletada, et neist abiellub suurem 0/0 kui vast abiellus vanema põlve akadeemilistest naistest. Kui meil Tartus 15-ne aasta eest sõlmiti esimene üliõpilaste abielu, siis oli see niivõrt haruldane juht, et selle üle kõik imetasid. Nüüd aga on üliõpilaste abielu saanud harilikuks nähtuseks, samuti harilikud on ka abiellunud naisüliõpilaste lapsed. Teisest küljest hakkab intelligent meeste hulgas ka kaduma see arvamine, nagu ei kõlbaks akadeemiline naine emaks ja naiseks. Nii on meie noorema põlve poliitikatelaste ja ülikooli õppejõudude hulgas rohkesti neid, kes on abiellunud akadeemiliste naistega, kellest mõnedki juba mitme lapse emad. Praegune akadeemiline naine ei

ole kaugeltki põhimõttelik abielu ja laste vastane, nagu seda arvatakse täiesti ülekohtuselt; ta esitab küll suuremad nõuded mehele, kellega ta abiellub. Siinjuures on mõõduandev kahtlemata ka see asjaolu, et iseseisval naisel on enam võimalusi valida, kuna ta ei ole sunnitud ära kasutama oma tuleviku kindlustamiseks igat esimest juhtu, nagu need naised, kes ainsat edasielamise võimalust näevad abiellumises. Seda akadeemiliste naiste suuremat nõudlikkust ei saa aga ette heita neile. Seda õigustavad mehedki, sellest ka rahvusliku kasvatuskongressil kõmu teinud lause: „Tubli naine ärgu võtku narri meest“.

On ju tõsi, et kõik akadeemilised naised ei abiellu, samuti nagu ei abiellu ka kõik akadeemilised mehed. Kuid meie praeguse 1300 naisüliõpilase juures on nende viimaste arv siiski selleks liig väike, et teda siduda nii tihedalt rahva sigivusega, nagu seda on tehtud viimasel ajal. Need naised suudavad leida enesele tegevusala, kus nad võivad väärtusi luua ning olla omamoodi kasulikud isamaale.

P. K.

1) Vaata s. a. „Üliõpilasleht“ nr. 2.

Sama komitee pressis välja kindralilt viimasel minutil enne selle ärasõitu tähtsa määruse, mille järele Tartu ülikool tunnustati saksa ülikooliks¹⁾.

See oli seadusevastane määrus, mis oli täielikus vastolus kõigi rahvusvaheliste seadustega ja kokulepetega, mis ära määravad õigusliku vahekorra vaenlase poolt okupeeritud maaalal. Näiliselt tundis kindral Adams seda isegi, sest terve selle määruse väljaandmine sündis nagu salamahti. Ta anti välja just enne ärasõitu, mitte diviisi ametlikul blanketil, vaid harilikul paberil, ilma järjekorra numbriks. Ka ei saadetud teda otsekohe ülikooli valitsusele, viimane sai selle alles prof. Dehio kaudu. Prof. Aleksejev'i kirjelduse järele oli see „tükk väga paha paberit, neljandiku kirjutuspogana suuruses, peale oli findipliaatsiga nähtavasti suure rutuga kirjutatud see nii tähtis määrus ülikooli muutmise üle saksa ülikooliks“.²⁾

Selle määruse saamise kohta teeb prof. Aleksejev oletuse: „Peab arvama, et suurel panketil, kus „usalduskomitee“ liikmed nii palju kõnelesid endise saksa ülikooli kuulsusest, mis viimasel ajal Moskva ikkesse olevat sattunud, kus õhus oli palju reinveini auru sakslastele kalli Reini kallastelt — peab arvama, et just siis vana kindrali süda läks härdaks ja ta võttis nõuks: „Ich bestimme: die Universität Dorpat ist eine deutsche Universität“.“³⁾ Paistab olevat tõenäoline, et see ka oli nõnda, sest sõjamehe südamele mõjub rahvustunne kahtlemata.

Kuidas see määrus ka ei tekkinud, ülikool pidi arvestama ikkagi temaga. 10. märtsil oli see arutusel professorite nõukogus. Valiti komisjon, kuhu kuulusid professorid Grabar, Ohse, Koppel, Paldrock, Petuhov, Felsberg ja Chalandes. See komisjon pidi selgitama ülikooli õiguslikku seisukorda okupatsiooni võimude ees. Hiljem tehti samale komisjonile ülesandeks koostada memorandum esitamiseks vastavatele võimudele.⁴⁾

1) Ülik. arh.: Журн. засѣд. совѣта Юрьевск. унив. 30. III. 18. Arakiri määrusest. Ruumi puudusel on toimetus sunnitud sellel käesolevast artiklist välja jätma. Toim.

2) I. S. „Kindral Adamsi seadusevastane määrus ülikooli asjus“. „Postim.“ nr. 182, 14. VIII. 22.

3) I. S. „Tartu ülikooli nõukogu protestid saksa okupatsiooni seadusevastaste tegude vastu“. „Postim.“ nr. 229, 6. X. 22.

4) Ülik. arh.: Журн. засѣд. совѣта Юрьевск. унив. 10. III. ja 12. III. 1918.

Selles memorandumis protesteeritakse okupatsiooni võimude tegevuse vastu, toetades sellele, et käesoleval juhul Eesti- ning Liivimaa moodustavad vaenlase poolt ajutiselt okupeeritud maaalad, kus rahvusvahelise õiguse ning Haagi konventsioonide põhjal okupeerija peab hoidma alal ning kaitsma maal varem maksnud seadusi. Juhitakse tähelepanu ultimaatumis § 3-le ja Bresti rahulepingu § 6-le, mille järele saksa politseiväed jäävad Eesti ja Liivimaale niikauaks, kuni seal oma maa korraldustega kindlustatakse julgeolek ning seatakse jalule riiklik kord. „On vaevalt vastuvõetav, et ajutisel, seejuures poliitseiliku iseloomuga võimul õigust oleks sarnasteks põhjapanevateks reformideks, nagu seda on maa kõrgema õppeasutuse reform, millest ei ole huvitatud mitte üksipäinis sakslased, vaid ka teised maal elavad rahvad, nagu venelased, poolakad, leedulased ja juudid, kõige enam aga eestlased ja lätlased“.

Edasi tsiteeritakse saksa riigikantsleri ütelust riigipäeval: „Mina kinnitan: meie ei mõtlegi alaliseks jääda Eesti- ja Liivimaale“, mis autoriteetsemana tühistab kindral Adamsi korraldused, rääkides vastu neile. Memorandumi lõpus juhatakse tähelepanu sellele, et Ülikooli järsk reform oleks väga kahjulik rahvaharidusele üldse, kuna üliõpilased keskkoolis on omandanud teadusliku terminoloogia vene keeles ega valda saksa keelt.¹⁾

Selle memorandumi üleandmine kohalikule saksa okupatsiooni võimu esitajale kindral Kotsch'ile sündis 24. veebruaril Karlova lossis saatkonna poolt, kuhu kuulusid rektor prof. Aleksejev, prof. Paldrock ja prof. Grabar. Üleandmise juures tekkis järgmine jutuajamine, mis näitab omakord jällegi kuidas okupatsiooni võimud suhtusid kohalikkudele esitajatele ning nende õigustatud nõudmistele.

Rektor: Härra kindral, meie tahame teile üle anda memorandumid. See memorandum puudutab meie ülikooli õiguslikku seisukorda ning on välja töötatud nõukogu poolt. Meie palume teid toimetada seda lahkesti edasi.

Kindral Kotsch: On teil veel midagi mulle suudnal teatada?

Prof. Paldrock: Vast lubate, härra kindral, meil ette lugeda memorandumid, kuna see annaks aluse meie seletustele.

Kindral Kotsch: Kas ta ei ole mitte liig pikk. Mul on vähe aega ja pean vastu võtma veel teisi.

1) Ülik. arh.: Журн. засѣд. совѣта Юрьевск. унив. 30. III. 1918. Arakiri memorandumist.

Prof. Grabar: Meie tahaksime teada saada kindlat Ülikooli seisukorra üle nüüd ja lähemas tulevikus.

Kindral Kotsch: Mina oletan, et teil on teada minu eelkäija — kindral Adams'i — korraldus; mina ei ole selle juures midagi muutnud ja minu sellekohase esituse pääle ei ole tulnud vastust seni.

Kindral luges ette esimese punkti Adams'i korraldusest: „Mina määrän: Tartu ülikool on saksa ülikool.“ Pöörates rektori poole näitas ta teist paberit, saadud rektorilt, ja ütles: „Härra rektor, Teie saatsite mulle eile ametliku kirja, milles Teie kirjutate vene ülikooli õiguslikust seisukorrast. Härra rektor, ma palun Teid tulevikus mitte enam lubada sarnaseid asju. Oma poolt ei ole juurde lisada mul enam midagi.“¹⁾

Selle memorandumi pääle tuli kindral Kotsch'i kaudu vastus, milles teatati, et kindral Adams'i määrustel on ainult ajutine tähendus, kuna lõpulik otsustamine järgneb hiljem.²⁾

Samuti pidi kaitsma omi õigusi eesti üliõpilaskond. Märtsikuul külastas Tartut Baieri prints Leopold. Ta pidi tulema ka Ülikooli. Saksa professorid ja üliõpilased, eesotsas prof. Zoega v. Manteuffel'iga, tegid ettevalmistusi vastuvõtmiseks erakordselt suurejooneliselt, nagu seda oli tehtud tsaari valitsuse ajal keiserliku ülikooli suurtel pidupäevadel. Üles aulasse viiva trepi kõrvale oli asetatud vanake-uksehoidja, kuldressidega mantlis ning kolmenurgelises kübaras, kuldkepiga käes. Viimane pidi lööma iga isiku tulles oma kepiga nii mitu korda, kui kõrge oli selle isiku seisus. Kolmest küljest ringi ümber aula seisid eesti, läti ja kohalikud saksa üliõpilaskorraldused, viimaste hulgas oli rohkesti hallpäid värvimütses, ilmunud näiliselt selleks, et üle elada suurt silmapilku ning näidata võimalikult kogukamana saksa üliõpilaskonda. Printsi ilmumine viibis, korraldajail oli tekkinud sekeldusi eesti üliõpilastega, mida oli tarvis lahendada enne printsi tulekut. Selgus, et teravitussõna üliõpilaste poolt oli antud saksa üliõpilaste esitajale. Eesti üliõpilased ei võinud leppida sellega, et nende nimel kõneleb sakslane, ja nõudsid omale ka sõna, ähvardades lahkuda demonstratiivselt vastasel korral printsi säälloles. Selle pääle ütles prof. Zoega v. Manteuffel eesti üliõpilaskonna esitajale: „Ja, wenn Sie uns das Messer an die Kehle setzen, so sind wir gezwungen nachzugeben.“³⁾ Kuna see järeleandmine sakslastele näiliselt siiski ei meeldinud, siis ilmus aulasse sama saksa professor ja, tõustes kõrgendatud kohale, teatas ärritatult ning käte värisedes: „Vastuvõtmine jääb ära, prints on jäänud haigeks.“ Lahkuti aulast, sakslased — vihased, et eestlased olid ajanud nurja nii ilusasti kavetatud vastuvõtmise, eestlased — ülevas meeleolus, et olid suutnud teha seda.

1) Ülik. arh.: Журн. засѣд. совѣта Юрьевск. уннв. 30. III. 1918. Lisa.

2) Seal samas 16. IV. 1918.

3) J. Albrecht: Eesti üliõpilaskonna teened Eesti vabadusvõitluses pärast vene revolutsiooni, „Üliõpilasteleht“ nr. 2, VI. 21.

Kuuldavasti aga peeti ära vastuvõtmine siiski ja vist samal päeval, ainult paar tundi hiljem, ja siis juba ilma eesti üliõpilasteta.

Paralleelselt ülikooli õigusliku seisukorra selgitamisega arenes paratamatult senise vene ülikooli likvideerimine okupatsiooni võimude sunnil, kuigi otsiti teid, et alal hoida teda vene õppeasutusena ning jätkata tegevust järgneval poolaastal.¹⁾ Loengud lõppesid juba 20. märtsiks, eksamid kestsid kuni 15. aprillini, väljaarvatud arstiteaduskond, kus kestsid eksamid kuni 15. maini. Instituudid katsusid jätkata teaduslikku tööd niipalju, kui seda lubasid ainelised võimalused.²⁾ 8. aprillil tegid ülikooli asutustes inventuuri kohaliku komandandi poolt nimetatud toimkonnad, kuhu kuulusid sõjaväe esitajad, saksa professorid, kohalikud saksa õpetajad ja linnanõunikud.³⁾ Mais algas ülikooli asutiste ülevõtmine okupatsiooni võimude poolt.

Ühest sarnasest ülevõtmisest jutustab praegune rektor prof. Koppel järgmist: „Olin siis polikliiniku juhataja. Ühel päeval tuli minu juurde okupatsiooni võimude poolt selleks määratud isik ning soovis, et ma üle annaksin temale oma asutise, kuna temale oli tehtud ülesandeks võtta enese kätte asutise juhatus. Teatasin, et ma seda ei saa teha, kuna mul puudub vastav korraldus vene valitsuselt, kelle poolt olen võetud ametisse ning kelle ees olen vastutav. Seepäälle lahkus okupatsiooni võimude poolt määratud ülevõtja, tuli aga järgmisel päeval uuesti, seekord orderiga komandandilt, mind kästi üleanda oma asutis komandandi sõjaaegse võimu alusel. Teatasin, et ma ei suuda vastu panna vägivallale ning olen sunnitud lahkuma. Seepäälle lahkusin, ilma et oleksin annud üle midagi.“

Ülikooli lõpulik ülevõtmine sündis 22. mail. Sel päeval ilmusid kohalikud saksa sõjaväe esitajad ülikooli senise rektori prof. Aleksejevi juure, teatasid, et ülikooli kui vene õppeasutuse tegevus loetakse lõpetatuks. Nõukogult võeti ära kõik templid ja pitsatid.

Saksa ülikooli kuraatoriks nimetati Berliini professor Th. Schiemann, tuntud halti ajaloolane, pärit Baltimaalt. Kuni viimase päralejõudmiseni ajas ülikooli asju saksa professoritest moodustatud komisjon, eesotsas prof. Dehioga. Eksamite hindamisi toimetati kuni 31. maini, mil peeti ära viimane vene ülikooli nõukogu koosolek. Kuna ülikooli pitsat oli ära võetud, siis viidi viimased diplomid linnapäälliku juurde kes need varustas siis pitsatiga.⁴⁾

Seega lõpetas vene ülikool oma tegevuse, õigemini, lõpetas vana Tartu alma mater oma üle saja aasta kestnud vene perioodi, et aasta pärast alustada uut ajajärku eesti ülikoolina.

S. Pruuden.

1) Ülik. arh.: Журн. засѣд. сов. Юрьевск. уннв. 15. III. 1918.

2) Ülik. arh.: Журн. засѣд. сов. Юрьевск. уннв. 22. III. 1918.

3) Sealsamas: 5. IV. 1918.

4) Ülik. arh.: Журн. засѣд. совѣта Юрьевск. уннв. 29. V. 1918.

Akadeemiline nimede-eestistamise toimkond korraldab 1. maiks üliõpilaskonnas laiemahulgalise võõrapäraste perekonnanimede eestistamise. Igale võõrapärast perekonnanime kandjale eesti üliõpilasele olgu meie rahvuskultuurselt seisukohalt aukohuseks sel puhul eestistada oma võõrapärane perekonnanimi. Sooviavaldusi võtab vastu ja annab tarvilikku juhatust Akad. nimede-eestistamise toimkond, Tartu, Jaagupi tän. 6.

Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu.

Kõigi eesti akadeemilise haridusega naiste koondamise mõte liikus juba mõnda aega E.N.Ü.S-i vilistlaste ja vanemate kaasvõitlejate keskel.

Nii pandi nurgakivi Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu 1925. a. märtsis peetud E.N.Ü.S-i vilistlastepäeval, kus valiti ka sellekohane toimkond, mis algas eeltöödega vastava mõtte teostamiseks.

Korraldavad toimkond oli kirjavahetuses Rahvusvahelise Akadeemiliste Naiste Liiduga. (See liit asutati 1919. a., töötab õige aktiivselt ja on võitnud omale tunnustatud seisukoha.)

Saadess informatsiooni nimetatud liidu ja vastavate välismaade ühingute tegevusest, tegi korraldavad toimkond propagandat ühingu asutamiseks. Ühtlasi töötas ta välja põhikirja kavandi.

Asutamiskoosolek kutsuti kokku 1. mail 1926. aastal. Sellest koosolekust võtsid osa 32 akadeemilise haridusega naist, peamiselt Tartust elavaid. Ja need asutasid ühel häälel Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu. Kõik koosolejad registreerisid end liikmeks. Esimeseks juhatajaks valiti Alma Olev-Miller (E.N.Ü.S.).

Ühingu sihiks on kõrgema haridusega naiste ühiste huvide keskendamine ja arendamine, kaasa aitamine naise hariduse süvendamisel ja edendamisel nii vaimliselt kui ka aineliselt. Naise õigusliku seisukorra lahendamine akadeemilises, ühiskondlikus ning riiklikus elus.

Oma lühikese eluea tõttu pole ühing suutnud saavutada veel palju, on vaid rajamisjooni aetud. Peamiselt on tehtud organiseerimistööd. Praegu on ühingu 55 liiget, kuna üldine ülikooli lõpetanud naiste arv koosneb 250-st inimesest. See on võrdlemisi väike summa organiseerunuid. Kuid et kindlasti koondada võimalikult kõiki akadeemilise haridusega naisi, siis on kavatsus kutsuda ellu igas linnas vastavaid osakondi, kus ühineksid linnas ja samas maakonnas asuvad kõrgema haridusega naised. Seni on asutatud ainult Tallinnas selline osakond.

Ühingu tegevus on jaotatud mitmesuguste toimkondade järele.

Nii õhutab propaganda-toimkond osakondade asutamist, püüab virgutada kõiki akadeemilise haridusega naisi koostööle ja neid koondada.

Haridustoimkond seab omale ülesandeks naise hariduse edendamise ja sel alal ilmsiks tulevate väärnähtuste selgitamise ning nende kõrvaldamise.

Juriidiline-toimkond taotleb naise õigusliku ja sotsiaalse olukorra parandamist. Nii pöördus näiteks perekonnaseaduse väljatöötamise puhul E. A.N.Ü. ühes Eesti Naisorganisatsioonide Liidu ja Eesti Naiskarskusliiduga tsiviilseadustiku ümbertöötamise komisjoni poole, esitades viimasele sellekohase märgukirja ja kava.

Peale loetletute töötab ühingu veel ankeet-toimkond. See korraldab lähemal ajal ankeedi kõrgema haridusega naiste keskel, et selgitada nende hariduslikku ja majanduslikku seisukorda.

Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu võttis osa oma edustaja kaudu ka Rahvusvahelise Akadeemiliste Naiste Liidu konverentsist, mis peeti Amsterdamis 1926. a. 27. juulist kuni 2. augustini. Samal konverentsil võeti ühtlasi E.A.N.Ü. nimetatud liidu liikmeks.

Ühingu elav läbikäimine Liiduga ning viimase kaudu ka teiste maade akadeemiliste naistega. Eriti soodustab seda asjaolu, et liidu komisjonides töötab ka meie ühingu liikmeid.

Iga rahvusliku ühingu juures töötab rahvusvaheliste suhete arendamise toimkond, mille ülesandeks on levitada rahvusvahelist läbikäimist ja sõprust. Rahvusvaheliste stipendiumite korraldamise ja vaimlise koostöö komisjoni ülesanded on võtnud oma peale juhatus.

Praegu loob ühingu lähemat kontakti Soome, Rootsi, Norra ja Taaniga.

Ühingu suurimaid püüdeid on kasvatada oma liigete-vahelist sõbralikku läbikäimist, üksteise mõistmist ja lugupidamist.

Tugedes sellele, loodetakse ülal hoida ja ellu viia neid õigusi, mida lubab meile meie riigi liberaalne põhiseadus.

Olles liidetud oma mõtteosalistega, tahab E. A.N.Ü. sihikohaselt teotseda ja omi aateid taotleda, pealegi, kus nüüdne aeg nõuab naise töölerakendumist ja kindlaimelist koostööd nii rahvaskultuurilikus kui ka seltskondlikus elus. L. L.

Vastutav ja päätoimetaja: V. Adams. Toimetuse sekretär: Ed. Roos. Liikmed: R. Palgi, E. Kadak.

Väljaandja: Tartu Üliõpilaskonna Edustus.

SISU:

H. Parbo-Kogermann: Eesti Naisüliõpilaste Seltsi minevikust 1911—1926. / **M. Teder:** Mälestuskatkeid varemajast naisüliõpilaste elust. / **A. Hallik:** Rahvuslikust kasvatuses üliõpilaskonnas. / **Cilla:** Siis kui olin organiseerimata... / **L. Einbund:** Anna Sossi mälestuseks. / **A. Olev-Miller:** Arvused eesti naisüliõpilasist ülikoolis ja üliõpilaskonnas. / **E. Aron:** Naise õiguslikust seisukorrast ja väljavaateist selle parandamiseks. / **S. Pruuden:** Materjale Tartu vene ülikooli lõpupäevilt. / **S. Seeman:** Esimeste naisüliõpilaste õppimistingimustest Tartu Ülikoolis. / **P. K.:** Miks läheb naine ülikooli. / **L. L.:** Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingust. Pilte, diagramme ja karrikatuure.

Hind 50 marka.